

TANÁCSADÁS AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGÉRT

A felsőoktatási tanácsadás
feladatai, lehetőségei, módszerei

a fogyatékkal élő hallgatók felsőoktatásban való részvételi esélyegyenlősége
megteremtésében, a számukra nyújtandó szolgáltatások rendszerének
kiépítésében

**A Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület kiadványa a FETA VII.
Országos Konferenciája alkalmából**
Szerkesztette: Rajnai Nadinka

Előszó [A felsőoktatási tanácsadás lehetőségei a fogyatékkal élő
hallgatók segítésében](#)

I. ESÉLYEGYENLŐSÉG A FELSŐOKTATÁSBAN. FETA VII. Konferenciája

Magyar Bálint oktatási miniszter levele a konferencia résztvevőikhez
A konferencia résztvevőinek ajánlása
A konferencia programja

Dr. Ritoók Pálné	A felsőoktatási tanácsadás lehetőségei az esélyegyenlőség megteremtésében
Andrásné dr. Teleki Judít	Fogyatékkal élő hallgatók a felsőoktatás
Kiss István	Az esélyegyenlőség megteremtésére vonatkozó trendek a felsőoktatás területén
Dr. Nagy Sándor	Esélyegyenlőség és Társadalom
Dr. Kaposvári Júlia	Az orvos, mint segítő, tanácsadó
Berényi András	Első lépések az esélyegyenlőség megteremtésében a Debreceni Egyetemen
Szenes Márta & Katona Miklós	A fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségét megteremtő program kezdetei a Szegedi Tudományegyetemen
Lim Hyun Jin	A fogyatékos hallgatók beilleszkedésének kérdései a felsőoktatási intézményben
András Péter	„Egyedül nem megy”
Kovács Livia	Személyes tapasztalatok a felsőoktatásban tanuló látássérült hallgatók néhány, a tanulmányokat érintő problémája
Ittész Ádám	Tapasztalataim és javaslataim a felsőoktatási

	esélyegyenlőségről
Bányay Krisztina	Segítségnyújtási és tanácsadási lehetőségek cukorbeteg hallgatóknak - esélyegyenlőségünk kérdése a felsőoktatásban
Fodor Ágnes	Hogyan segíthetjük a fogyatékos hallgatók felvételi vizsgakörülményeit, beilleszkedésüket, egyetemi tanulmányaik folytatását?
Bujdos Éva	Dyslexiás, dysgráfiás hallgatók problémái a felsőoktatásban
Szeli Emília	Esernyő Alapítvány
Szeli Emília	A fogyatékkal élőkkel való foglalkozás az ELTE BTK Szociológiai Intézetében
	KAPU-program a FELSŐOKTATÁSBAN
	Poszterek (ELTE BTK, Bárczi Gusztáv GyF)

II. FOGYATÉKKAL ÉLŐK A FELSŐOKTATÁSBAN. TANULMÁNYOK

Soósné Dr. Faragó Magdolna	A felsőoktatás lehetőségei a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének előmozdításában
dr. Rupp Mária	Sérült (fogyatékkal élő) hallgatók a diáktanácsadásban
Pongrácz Kornélia	Új kihívások az informatika oktatásban: látássérült hallgatók a BME-n

A kiadvány az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztálya által az Oktatási és Kisebbségi Társadalmi Szervezetek számára 2002-re meghirdetett pályázat keretében elnyert támogatással készült

A Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület kiadványa a FETA VII. országos konferenciája alkalmából

Felelős kiadó: Ritoók Pálné

**A kiadvány sokszorosítása, újraközlése a kiadó engedélyével történhet
Budapest, 2002.FETA**

Előszó

A felsőoktatási tanácsadás a diákoknak nyújtott beilleszkedést, tanulást, karrierépítést segítő információs és személyes kompetenciát, autonómia kialakulását segítő szolgáltatás.

A felsőoktatási tanácsadás magyarországi kezdetei óta a személyes – pszichológiai - tanácsadásnak része volt (pl. az ELTE-n) a fogyatékkal élő fiatalokkal való kapcsolatépítés, „tanácsadási szolgáltatás”. Az ilyen – egyedi segítség, mentálhigiénés, támogató tanácsadás – *fontos eleme* a fogyatékkal élők segítségének. Azonban ha *csak* a fenti formában valósul meg a felsőoktatásban valamilyen “fogyatékkal” tanuló hallgatók támogatása, úgy az „csupán” a jelentkező nehézségek egyedi, személyes szinten történő leküzdéséhez, kompenzálásához nyújtott segítség lehet. Eddig a felsőoktatási tanácsadás még nem az esélyegyenlőség pozitív feltételeinek körébe sorolható tevékenység volt, hanem a felsőoktatási intézményi rendszer “átlagos hallgatóra szabott” működéséből – szükségszerűen- fakadó nehézségek kompenzálásához, a feltételhiányokból fakadó konfliktusok feldolgozásához nyújtott segítség lehetett.

Maga a tanácsadás nem független attól a rendszertől, amelynek környezetében működik. Nagyon nagy, valódi lehetőségeket jelent a hallgatók – és így a tanácsadás - számára az a 29/2002. (V. 17.) OM rendelet, mely a fogyatékkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételek megteremtését célozza.

A rendelet megjelenésétől kezdve a tanácsadás már nemcsak a keletkező problémák személyes szintű kompenzálásában tudja támogatni az egyes hallgatókat, hanem aktív szerepe lehet abban, hogy a hallgatók –és a felsőoktatási intézmények- élni tudjanak az esélyegyenlőség megteremtésében pozitív feltételeket nyújtó lehetőségekkel.

A rendeletben foglalt feltételek nem jelentenek mást, mint azt a felsőoktatásban – napjainkban folyamatosan- érvényre jutó tendenciát, melyet a **képzés differenciálódásaként** ír le a szakma: olyan képzési alternatívák épülnek be a rendszerbe, melyek a hallgatóknak a képzési folyamatban választási alternatívákat kínálnak. A képzés differenciálódásának következtében az **egyén** és a **felsőoktatási intézmény** számára jelentőséget kap az **információs tanácsadás, a tanulmányi tanácsadás** – a **többi**, eddig is **működő (karriertanácsadás, pszichológiai tanácsadás) tanácsadási forma** mellett. A felsőoktatási tanácsadásnak az a feladata, hogy megtalálja és kidolgozza a segítség legmegfelelőbb útját és módozatait.

Nevéry Katalin kategorizálja a Mobilitás és a Miskolci egyetem közös kiadásában megjelentetett kézikönyv 108. oldalán a fogyatékkal élő emberekhez való viszonyulás 5 jellemző módját:

- Segítőkész és megfelelő módon segít; -Segítőkész és nem megfelelő módon segít;
- Közömbös; - Elkerülő; -Támadó.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a „közömbös” fokozatból ne csupán egyetlen lépéssel távolodjunk az “elkerülő” magatartástól ellentétes irányba, hanem meg tudjuk tenni azt a szükséges lépést, mely a „**megfelelő módon való segítségnyújtás**”-t eredményezi.

A fentiek értelmében szerencsés feltételeket teremtett a felsőoktatási tanácsadás –ezen belül a FETA - u.n rehabilitációs tanácsadás területén eddig is végzett munkához a 2002-ben megjelent - hivatkozott –rendelet. Kifejezetten aktuálissá, *sürgetően* megvalósítandóvá vált az a program, melyet 2002-ben a **FETA az OM „Oktatási és kisebbségi oktatási társadalmi szervezetek költségvetési támogatás”-ának** segítségével tervezett megvalósítani.

Jelen **kiadványunk** szerepel a fenti **pályázati programtervben** ugyanúgy, mint az a **VII. FETA konferencia**, melyet a **Debrecen Egyetem Mentálhigiénés Programjával** közösen rendeztünk meg. A megjelent és hatályba lépő rendelet olyan *aktualitást* adott mindkettőnek, hogy a **konferencia** nem csak *figyelemfelhívásra*, hanem élénk *megbeszélésekre, tapasztalatcserére, konzultációkra, a szükséges szakmai és személyes –*

a konferenciamunkán túl nyúló – *kapcsolatépítésre* is alkalmat teremtett. Minden értelemben megvalósult az a **cél**, amire a FETA konkrétan ezzel a konferenciával, de az egész tevékenységével törekszik .

Ezen közreadott kötetünk tartalmazza Magyar Bálint oktatási miniszter levelét a **konferencia** résztvevőikhez^[1]; a közreadott **Meghívót**, melyből a kétnapos munkaprogram megismerhető; a konferencián elhangzott **előadásokat (I. rész)** – a maga élő beszédre írt szöveganyagával. Sajnos az írásos anyag természetéből következően nem tartalmazza a kötet a két^[2] - nagyon élénk aktivitást kiváltó, rendkívül gazdag **kerekasztal-beszélgetés** és “A fogyatékkal élők segítésére felkészítő programok” **csoportmunkájának** anyagát. “Tanításként” igen fontosnak gondoljuk azokat a fogyatékkal élő hallgatók által készített – felkérésünkre^[3]- írásokat, melyeket^[4]. (A közölt dolgozatok közül csupán egy volt élő prezentáció, s kettőből kivonatos anyagot adtunk közre a konferencián). Ugyancsak közöljük azokat az “egy oldalakat”, melyet a szakmai “ kerekasztalra” meghívottak előzetesen elkészítettek^[5] . Az Esernyő alapítvány munkatársainak irányításával végzett munkánkat csak annyiban mutatja be a közölt összefoglaló, mint amennyire egy különleges, intenzív ízü, eddig nem tapasztalt ételt a neve jelez az étlapon.

A kötetünk tartalmazza azon **tanulmányokat (II.) rész**, melyek még a konferencia megelőző időszakában készültek, s a tanácsadók –szakemberek és kortárs segítők-gyakorlati munkára való szakmai felkészülését szolgálhatják. A **Mellékletek (III.)** rész tartalmazza a tanácsadó munkához szükséges **információs** és **módszertani** segédanyagokat: magát a **rendelet** teljes szövegét, néhány konferenciára készült poszter anyagát, olyan kérdőíveket, melyeket a fogyatékkal élő hallgatókkal való kapcsolatfelvétel első lépéseként használni lehet, s néhány címet, hasznos információt.

A kiadványunk teljes anyaga a FETA honlapján megtalálható (www.feta.hu).

A felsőoktatási tanácsadás lehetőségei a fogyatékkal élő hallgatók segítésében^[6]

A Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület az országban működő Diáktanácsadó Központok és diáktanácsadó szakemberek szakmai fóruma és érdekképviselői szervezete. Az ország különböző területein működő tanácsadó szervezeteket és szakembereket fogja össze. A FETA egyetlen platformja a felsőoktatási tanácsadók együttműködésének. 2002-ben folytatni kívánjuk az eddigi tevékenységünket – és nagyon időszerűnek látjuk –a felmerült igények és az eddig felhalmozott tapasztalatok alapján - a rehabilitációs tanácsadás kérdéseivel való intenzívebb foglalkozást.

2002-ben a FETA kiemelten hangsúlyt kíván fektetni arra, hogy:

- tanácsadási tevékenységgel segítse a valamely fogyatékossgal élő fiatalok felsőoktatásba való bekerülési esélyeit,
- a felsőoktatásban való tanulmányi munkájukat és a tanulmányokat támogató életkörülményeik megteremtését.

Az elmúlt 3 évben - a Soros Alapítvány által kiírt felsőoktatási pályázat támogatásával aktívan működő Diáktanácsadóknak (15 támogatott intézmény volt az országban)^[7] újjáformálódott és megerősödött a hallgatóknak nyújtott tanácsadási szolgáltatás:

- A kezdetben dominánsan pszichológiai és tanulmányi tanácsadási területek mellett egyre differenciáltabb munka folyik a különböző tanácsadóknak.
- A társadalmi és a felsőoktatásban történt változásokkal összefüggően a tanácsadási területek differenciálódtak (információs, tanulmányi, kortárs segítő, pszichológiai, karrier és egyéb szolgáltatási területek)
- a hallgatókkal a tanácsadás során alakított közvetlenebb kapcsolat felszínre hozott

olyan problémákat is, melyek korábban rejtve voltak (pl. Karriertanácsadás, rehabilitációs tanácsadás iránti igények)

Mindez a FETA számára még követelőbbé teszi, hogy a felsőoktatási szakembereknek, az egyes szakterületek munkatársainak egymással való együttműködését szorgalmazza, a maga eszközeivel támogassa. A FETA kezdeményező és koordináló szerepet vállalt az elmúlt években a tanácsadó szakemberek együttműködésének szervezésében, szakmai felkészültségének, készenlétének, rendszerének formálódásában (pl. a drogprevenció, drogtanácsadás, az Internet használata a tanácsadásban stb.) melyhez pályázati úton elnyert támogatások jelentettek fedezetet. Egyre világosabban látható, hogy a valamilyen fogyatékossgal élő hallgatók rendszer jellegű támogatására szükség van.

Fontos, hogy a hallgatói életvitel (tanulmányok vitele, lakhatás, szabadidő, sport, karrierépítés stb.) valamennyi területén jelentkező igénye a felsőoktatási intézmény által elfogadott, s megfelelő szolgáltatásokkal preventív, támogató módon ellátott legyen. A fogyatékkal élő hallgatók esetében különös jelentősége van annak, mind a bekerülés, benntartás és végzést követő elhelyezkedésnél a tanuláshoz, munkához, életvitelhez szükséges feltételek biztosítottak legyenek a felsőoktatási intézmény keretei között, s ahhoz hozzá is férjenek. Küzdelmeikhez szükséges erők ne az alapfeltételek elérésének sziszifuszi harcában merüljenek ki.

A felsőoktatási rendszerben jelenleg tapasztalható problémák gyökerei – tágabb értelemben akár a képzési lehetőségekből való kiszorulás is – a közoktatás szintjére nyúlnak vissza. A sérült hallgatók iskolai karrierjében - a korlátozottság típusa és mértéke szerint - jelentős deficitek termelődhetnek, amelyek már az összevont érettségi-felvételi vizsgák alkalmával lépéshátrányba hozzák a leendő hallgatókat. Nem elegendő csak a már felsőfokú képzésben résztvevő hallgatókra irányítani figyelmünket. Fontos a leendő hallgatók informálása a képző intézmények lehetőségeiről: pl. milyen mértékig biztosítottak az akadálymentes környezet feltételei, rendelkeznek-e a speciális sérülés kompenzálására alkalmas tárgyi és személyi feltételekkel. Az informálás feladatának koordinálása a diáktanácsadók szakembereinek együttműködését igényli, melynek megvalósításában a *FETA* szerepet vállal.

Azt tapasztaljuk, hogy az intézmények nem rendelkeznek megfelelő nyilvántartással, amelyből a korlátozottsággal élő hallgatók száma reálisan megállapítható lenne. Az érintett hallgatók így nem jelzik, nem jelezhetik igényüket. A tanácsadási hálózat segítségével fel akarjuk mérni alaposabban a hallgatói igényeket – nemcsak a már felsőoktatásba bekerült hallgatók részéről, hanem a középiskolában potenciálisan a felsőoktatás felé irányuló (irányítható) igények oldaláról. A tanácsadók pályaorientációval foglalkozó munkatársai, a kortárssegítő hallgatók, pszichológusok, szociális munkások és további külső szakemberek segíthetik a speciális ellátást igénylő hallgatók felkeresését. Az ő személyesen motiváló segítségükkel és az internetes hálózaton kialakítandó fórum szakszerű tanácsadási rendszerével (honlap) mind a középiskolában, mind a felsőoktatásban szórványosan, gyakran elszigetelten tanuló diákok elérhetőek, velük kapcsolat teremthető, egymással és hallgatótársaikkal való kapcsolat teret kaphat.

Fontosnak tartjuk, hogy – a nemzetközi, hazai tapasztalatokból, egyes tanácsadóktól és maguktól a problémával megküzdő tanulóktól tanulva olyan módszertani eszköztárat alakítsunk ki, mely folyamatosan támasza lehet mind a tanácsadóknak, mind a diákoknak – mint tanáraiknak, a felsőoktatási intézmény érintett munkatársainak.

A felsőoktatási tanácsadóknak és a rehabilitációs tanácsadásban résztvevő tanárok, kortárs segítők, pszichológusok és szociális munkások számára speciális képzési terv alapján továbbképzést és a szakmai tapasztalatcsere lehetőségét szeretnénk biztosítani. Szükség van

- a fogyatékossgal kapcsolatos ismeretek nyújtására (személyes kapcsolat, kiadvány, interneten található megfelelő helyek közzététele),
- a fogyatékossgal élők igényeinek felmérésére (amelyhez a munkatársaknak

rendelkezniük kell a tanácsadási készségek különleges eszköztárával, hogy az érintettek támogatást kapjanak igényeik kifejezésében).

- Képzésre van szükség a segítség módszertanának megismerésére.

A rehabilitációs-habilitációs folyamat előrehaladása szükségszerűen magával hozza a felsőoktatási rendszerből kikerülő – már végzett – hallgatókról való gondoskodás kérdését.

A komplex program feladatai a következők:

Középfokú oktatás

Felsőfokú oktatás

Munkáltatók

Igényfelmérés
Tájékoztatás

FETA

Speciális tanácsadói
képzési programok

FETA

Igényfelmérés
Speciálisan felszerelt
munkahelyekre gyakorlok-
közvetítés segítése, tájékoztatás

Felsőoktatási diáktanácsadók koordinálása

Pályaválasztási, képzési
útvonalra vonatkozó döntés
támogatása,
szakemberképzés

Intézményi szolgáltatások felmérése
Hallgatói igények felmérése

Munkavállalás támogatása

A szakmai konferencia a felsőoktatás rehabilitációs kérdésköréről, kiadvány készítése a tanácsadók, a tanácsadók és intézmények, a hallgatókkal való együttműködés hatékony formája.

Továbbra is vállaljuk a rehabilitációra szoruló, egészségügyileg károsodott hallgatók körében végzendő mentálhigiénés és pszichológiai tanácsadó munkát. Az ELTE Életvezetési tanácsadójával együtt fogadjuk az ország, a főváros területéről érkező személyes tanácskéréseket – mind a mentálhigiénés tanácsadás keretében személyes találkozások, mind Internet-levelezés formájában.

Folytatjuk a felsőoktatási tanácsadókkal való folyamatos kapcsolatot, személyes kölcsönös konzultációkat, kiadványok, szakirodalom gyűjtését a felsőoktatási tanácsadás aktuális és perspektivikus feladatairól. Mind a felsőoktatás döntéshozóival való találkozások szervezését, szakbizottságokban való részvételt, mind a tanácsadóként, tanárként, kortárs segítőként a gyakorlatban dolgozókkal való konzultációkat és az egyes érdekvédelmi szervezetekkel való együttműködést fontosnak tartjuk. A konzultációk jelentőségét az adja, hogy nincs a felsőoktatási tanácsadásnak más szakmai és érdekképviselői szerve – s az egyes tanácsadók a felsőoktatási intézményben egymástól szinte elszigetelten dolgoznak.

Fenntartjuk azokat a nemzetközi kapcsolatokat, amelyek segíthetik a tanácsadás területén való tájékozottságunkat.

A felsőoktatási tanácsadás magyarországi erőssége abban rejlik, hogy interaktív, azaz az oktatók és a hallgatók, valamint a tanácsadás különböző szintjeinek, szervezeteinek egymással való aktív kölcsönhatásában épült ki. A továbbiakban is éltetni szeretnénk az interaktivitásban rejlő erőforrást

2002. november 25.

Rajnai Nadinka

[1] Igazi jelentőséget tulajdonítunk a levélnek és a benne foglaltaknak, mert –miként egyik előadónk a konferencián, dr. Nagy Sándor fogalmazta, komoly erőforrást jelent, hogy „...Magyarország politikai vezetése felismerte a fogyatékkal élő állampolgárok problémáit...”

[2] Ld. Program

[3]

Az érintett hallgatók közül ketten dr. Rupp Mária ELTE BTK Pszichológiai Intézet Tanácsadó Központjának keretében tartott – fogyatékkal élők segítésével foglalkozó- egyetemi kurzusának résztvevői. Rupp Mária a konferenciamunka előkészítésében komoly segítséget nyújtott, amit ezúton is köszönünk. Az, hogy hiányolnunk kellett a konferenciáról , a kerekesszékesek még megoldatlan közlekedésével függ össze.

[4] látás, hallás- és mozgássérült valamint tartós egészségkárosodott – összesen 9 hallgató vállalta a beszélgetésben való részvételt . Részvételüknek meghatározó szerepe volt abban, hogy a konferencia munkáját annyira sikeresnek érzékeljük. Komoly köszönet illeti Őket az aktív részvételért, hogy tanulhattunk tőlük, hatékonyan együtt gondolkodhattunk.

[5] a Programban felsoroltak mellett a kerekasztal-beszélgetés résztvevője volt Lim Hyun Jin , aki rendelkezésünkre bocsátotta előadásanyagként munkaeredményeit.

[6] Az alábbiakban röviden bemutatjuk azokat a - Ritoók Pálné, Rajnai Nadinka és Kiss István által összefoglalt – a FETA munkaprogramjára vonatkozó elképzeléseket, melyek a *2001 februárjában készült* –hivatkozott- pályázati programunkban szerepeltek.

[7] Ld. Diáktanácsadók a felsőoktatásban Budapest, 2001 Soros Alapítvány 145 p.

A felsőoktatási tanácsadás lehetőségei az esélyegyenlőség megteremtésében^[1]

A fogyatékkal élők számára az esélyegyenlőség biztosítása a felsőoktatásban csak a magyarországi rehabilitáció rendszerének egészében valósulhat meg. Emiatt szükséges, hogy előjáróban áttekintsük a rendszer működésének alapelveit, jellemzőit.

A fogyatékos személyek jogai és esélyegyenlősége a törvények szintjén

Magyarországon a legmagasabb szintű jogszabályban, az **1989-ben életbe léptetett Alkotmányban** szerepelnek az alapvető személyi szabadságjogok (pl. a művelődéshez, az egészséghez, az emberhez méltó életfeltételekhez vagy a munkához való jog). Az Alkotmány azt is deklarálja, hogy ezek a jogok minden embert (származásra, nemére, vallására való tekintet nélkül) egyenlő mértékben illetnek meg. Ennek alapján az e kérdéskörrel kapcsolatos törvények kimondottan **tiltják a diszkriminációt** (pl. a Munka Törvénykönyve), illetve teremtik meg a különböző támogatások rendszerét (pl. a szociális, a gyermekvédelmi, a közoktatási törvény).^[2]

Az első olyan törvényünket azonban, amely az esélyegyenlőség érdekében a hátrányok csökkentését célzó intézkedéseket is előírja, csak néhány éve alkották meg. Az **1998. évi XXVI. törvény fogalmazza meg a fogyatékos személyek jogait és esélyegyenlőségét**.

Az 1. §-ból vett részletek jól érzékeltetik a törvény lényegét:

„A fogyatékos emberek ... mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán képesek élni... Esélyegyenlőségük megalapozása, illetve a társadalom szemléletmódjának alakítása érdekében ... a tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel a fogyatékos emberek csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek.”

A fogyatékosok esélyegyenlősége érdekében szükséges támogatások rendszerének kialakítása a nyugat-európai országokban már több évtizede megkezdődött. Az ún. jóléti államokban a támogatások formái, szinterei, a „különleges megoldások” és a megvalósított szolgáltatások minősége – a hozzánk viszonyítva sokkal fejlettebb gazdasági és társadalmi körülmények következtében – összehasonlíthatatlanul differenciáltabbak, színvonalasabbak.^[3]

Az **Európa Tanács az Európa Unió csatlakozásunkkal is összefüggésben 2001-ben állást foglalt** arról, hogy – noha a szociális és az oktatási ügyek továbbra is az uniós tagországok nemzeti sajátosságait megtartva intéződnék – a **fogyatékos személyek esélyegyenlősége témájában segítséget nyújtanak felzárkóztatásukhoz**.^[4]

A 2002-ben megszületett rendelet a felsőoktatásba készülő és ott tanuló fogyatékosokkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről (**29/2002. (V.17.) OM**), a felsőoktatási rehabilitáció új lehetőségeit és útjait teremtette meg.

A rehabilitáció elvei és modelljei

*„A rehabilitáció: az egészségügyi, mentálhigiénés, oktatási, képzési, átképzési, foglalkoztatási, szociális rendszerekben megvalósuló **folyamat**, amelynek célja a fogyatékos személy képességeinek fejlesztése, a társadalmi életben való részvételének szinten tartása, valamint önálló életvitelének elősegítése.”*^[5]

Ebből a meghatározásból nyilvánvaló, hogy a rehabilitáció nem szakma, éppen ezért sem megvalósítása, sem irányítása kizárólagosan nem köthető egyetlen szakterülethez, szakemberhez sem. Elsősorban komplex szemléletet jelent, ami csak a különböző szakterületek és szakemberek együttműködésének megvalósítása esetén nyer gyakorlati értelmet, hozza létre azt a komplex gyakorlatot, ahol minden tevékenység a rehabilitációs célra, vagyis a sérült, akadályozott, fogyatékos ember megsegítésére és a társadalomra irányul, minél teljesebb beilleszkedése érdekében.^[6]

„Az orvosi rehabilitáció elsősorban a feltételeket teremti meg a teljes életvitelre, míg a pszicho-szociális rehabilitáció a teljes életvitel gyakorlati megvalósításához nyújt támogatást.”^[7]

A fogyatékosokkal való együttélésre és a teljes életvitelre nevelés nem elsősorban orvosi szakfeladat, így újabb és újabb – a pszicho-szociális rehabilitációhoz értő – szakemberek jelennek meg a sérült, akadályozott, fogyatékos fiatal vagy felnőtt környezetében, sérülése, akadályozottsága típusától, életkorától stb. függően, például pszichológusok, tanárok, különböző fogyatékosági típusokba sorolt emberek nevelésére képzett gyógypedagógusok, szociális munkások, szociális gondozók, jogi szakemberek, segédeszköz-készítők, stb. A társadalomba való beilleszkedés elősegítése érdekében a pszicho-szociális rehabilitáció szakemberei nemcsak az akadályozott emberrel foglalkoznak, hanem segítséget nyújtanak a családnak, hozzátartozóknak is a megváltozott élethelyzet elfogadásában, az akadályozott személy tárgyi környezetének és életvitelének átalakításában, később pedig foglalkozási és tágabb szociális környezetükbe történő beilleszkedésükben.^[8]

A **rehabilitációs szolgáltatások legfőbb elveinek, célkitűzéseinek** egyformán kell érvényesülnie minden akadályozott, fogyatékos ember esetében.

Jelenlét: az akadályozott embereknek is ott kell élniük, dolgozniuk és szabadidejüket eltölteniük, ahol a társadalom többi tagja él, dolgozik, szórakozik. Életkori sajátosságaiknak megfelelően részt kell venniük a társadalom mindennapi életében, s ehhez a szolgáltatásokat a lakóhelyhez minél közelebb kell biztosítani.

Választás és autonómia: a szolgáltatásoknak ki kell alakítaniuk a választás lehetőségét, támogatni kell az akadályozott ember képességeit és tudatos döntéseit; ehhez minden információt biztosítani kell a sérült ember és hozzátartozói számára, hogy azok birtokában hozhassák meg a nekik leginkább megfelelő rövidebb vagy hosszabb távú döntéseket.

Kompetencia: a szolgáltatásoknak folyamatosan segíteniük kell az emberek új készségeinek kialakulását és ennek fényében újabb és újabb felelőségek felvállalását; csak a megfelelő kompetenciák kialakításával jöhet létre a szükséges autonómia, ami egyben a felelősségvállalásnak is előfeltétele.

Társadalmi státus: a fogyatékossgal élő embereket gyakran megbélyegzik, a szolgáltatásoknak azon kell fáradozniuk, hogy erősítsék pozitív megítélésüket a társadalomban.

Participáció (részvétel): a különböző fogyatékossgok megterhelhetik az emberi kapcsolatokat. A szolgáltatásoknak aktívan kell támogatniuk a meglévő szociális hálózatot és az új kapcsolatok kialakulását, hogy az embereknek valódi lehetőséget kínáljon a helyi közösségben való részvételhez. [9]

A rehabilitáció gyakorlati megvalósulását alapvetően meghatározza, hogy milyen **szemlélettel** közelítünk a rehabilitáció középpontjában álló sérült, tevékenységében akadályozott ember felé.

A rehabilitáció történetében **Magyarországon is két fő személeti modell** alakult ki és játszott vezető szerepet a gyakorlati munka során: az **orvosi** (medicinális), valamint a **jótekonysági** (karitatív) modell.

A tradicionális **orvosi modell** szerint a fogyatékossg az érintett személyt a „permanens paciens” szerepébe bűjtatja. A terápia meghatározását a „paciens”-nél szakmailag jobban felkészült szakemberek végzik, és neki igen csekély a beleszólási, választási, döntési lehetősége.

A **jótekonysági modell** a veszteség okozta tragédiát hangsúlyozza, ami sajnálatot, félelmet vált ki és karitatív cselekedetekre, jótekonyságra ösztönöz. Nem a fejlesztés, a nevelés-oktatás játszik döntő szerepet, hanem karitatív módon, főként anyagi javakkal próbálják meg pótolni, amit a természet elvett vagy megtagadott a fogyatékos embertől. Ebben az esetben is csökken a megsegített személy választási, döntési lehetősége és autonómiája, legfeljebb hálás lehet a kapott gondoskodásért, ellátásért, támogatásért.

A fenti két modellt **individuális modell**nek is nevezzük, írja Márkus Eszter [10] tanulmányában – mivel az akadályozottságot az egyénre lokalizálja.

„Mindkét individuális modellből hiányzik egy igen lényeges tényező: hogyan vélekedik a sérült személy a saját szituációjáról, hogyan próbál(hat)ja meg a saját sorsát aktívan befolyásolni, milyen mozgásteret marad az önálló döntésekre.” [11]

A fenti tradicionális szemléletet – a nemzetközi trendekhez hasonlóan – Magyarországon is felváltja a **„független életvitel mozgalom”** (independent living movement) és az ennek megfelelő **szociális modell**, amely egyre szélesedő tevékenységet jelöl ki a rehabilitáció számára, amelynek célja a fogyatékos ember aktív és alkotó részvétele a társadalom életében, a lehető legnagyobb önállóság és függetlenség elérése mellett és ezzel párhuzamosan a társadalom felkészítése az akadályozott emberek befogadására.

A **szociális modell** személetét képviselő rehabilitációs tevékenység elutasítja a „címkézést” (labeling), a diszkriminációt és a társadalmi kirekesztést. „Pozitív cselekvésre van szükség a diszkrimináció leküzdése érdekében, így minden érintett csoport számára elérhetővé válik az általános emberi jogok érvényesülése.” [12]

A magyarországi rehabilitációs tevékenység szemléletmódja az integrációtól az inklúzióig vezető utat járja be napjainkban, amint azt a Gyógypedagógia új útjai c. [13] kötet s benne David Johnstone magyar nyelven megjelent tanulmánya is tükrözi. [14]

Csányi Yvonne írása jól példázza e szemléletmód érvényesülését a gyakorlatban. [15]

„Az elmúlt években világszerte rohamos változás tapasztalható a fogyatékosok társadalmi integrációja területén. Mit jelent az integráció? A speciális szükségletű személyek általános elfogadását, még inkább befogadását, a szükségletek figyelembevételét a társadalom életének legkülönbözőbb területein. Ezek a területek – hogy csak a legjellemzőbbeket említsük – a lakóhelyi közösség, a szolgáltató és kulturális intézmények, az oktatási-nevelési intézmények, a munkahelyek.” [16]

Kitüntetett figyelmet kell szentelnünk a nevelés-oktatás területén megvalósítható módosításoknak, változásoknak. A fogadó szemléletet, vagyis a fogyatékos gyermek, fiatal számára a többségi intézményben való tanulás egyszerű lehetőségét egyre pregnansabban váltja fel a befogadó, inkluzív hozzáállás. Ez utóbbi legfontosabb ismérve, hogy az intézmény aktív a folyamatban, nemcsak hozzájárul a fogyatékos személy felvételéhez, hanem különböző intézkedéseket is tesz meghatározott módszertani változtatásoktól kezdve az objektív akadályozó tényezők minél teljesebb felszámolásáig, illetve a tanulást, szociális beilleszkedést gátló tényezők lehetséges elhárításáig. Ez az ideális hozzáállás, amely megkönnyíti számos fogyatékos embertársunk beilleszkedését a többségi óvodákba, iskolákba és felsőoktatási intézményekbe.

A felsőoktatási tanácsadás a fogyatékkal élő hallgatók esélyegyenlőségének megteremtésében az előbbieken megfogalmazott célok és modellek szerint működik. Ebben lehetnek – vannak!- az intézmény sajátosságai szerint formálódó különbségek, de a független, kompetens életvitel kialakításának előkészítése valamennyi intézményben alapvető feladat.

A fogyatékkal élők segítése az ELTE Életvezetési Tanácsadójában.

Az ELTE Életvezetési Tanácsadója keretében az intézmény létrejötté óta végzünk rehabilitációs tanácsadást. Ebben különösen fontosnak tartottuk a fogyatékkal élők

Folyamatos támogatását az egyetemre történő felvételtől a tanulmányok befejezése utáni munkahelykeresés, munkahely-megtalálás és munkahelyi beilleszkedés elősegítéséig. Pályafejlődési tanácsadást valósítottunk meg ilyen módon segítséget nyújtva a pályafejlődés újabb és újabb feladatának megoldásához.

Team-munkában dolgoztunk, amelyben az „esetgazda” a tanácsadó pszichológus volt. Partnerei a következők voltak:

- a felsőoktatási tanácsadóban nagy tapasztalattal rendelkező orvos, aki évtizedek óta foglalkozik felsőoktatásba készülő és ott tanuló fiatalok alkalmasságának problémáival, valamint a felsőoktatási tanulmányok során felvetődő életvezetési nehézségek megoldásának orvosi szempontból történő elősegítésével;
- jogász szakember, az esetlegesen felmerülő jogi problémák megoldásában;
- a fogyatékkal élő hallgató tanárai az őt segítő tanulási, tanítási módszerek kialakítása érdekében;
- a tanulmányi osztály munkatársai az esetleg felmerülő adminisztratív nehézségek áthidalása céljából;
- az Életvezetési Tanácsadóhoz tartozó kortárs-segítő diákok, akik elsősorban az információs tanácsadásban és az életviteli, tanulásszervezési kérdésekben tudtak segítséget nyújtani;
- esetenként speciális szakemberek (pl. logopédus), ha egy konkrét teljesítménybeli probléma merült föl. (Pl. súlyos dadogás)

Folyamatban gondolkodtunk tehát, amely azt jelentette, hogy egy-egy hallgatóval nem egyszer, nem kétszer, hanem minden újabb akadály elhárítása esetén találkoztunk, dolgoztunk. „Akadálymentesítő” feladatot láttunk el ilyen módon konkrét és szimbolikus értelemben egyaránt.

Ez a munka esetenként személyiségfejlesztő tréningekben való részvételt is jelentett a fogyatékkal élő hallgatók számára, azzal a céllal, hogy ép társaik között csoportos helyzetben is átéljék a befogadottság élményét.

A **hivatalos** ELTE nyilvántartásban szereplő 38 hallgatónál **nagyobb létszámmal foglalkozunk**, mivel rehabilitációs feladatnak tekintettük a mozgás –látás –és halláskárosodás mellett a **speciális egészségi problémával küzdő hallgatók** (pl. súlyos cukorbeteg, aki naponta többször inzulin-injekcióra szorul; súlyosan dadogó, akinek minden „megszólalás” nehézségeket okoz a vizsga helyzeteket nem is említve; , epilepsziás, akiknek a szellemi teljesítménye kiváló, de súlyos beilleszkedési nehézségei vannak, nehezen alkalmazkodó hallgatók, akiknek pszichológiai tanácsadásra volt szükségük) – illetve más, **közvetlen nem látható** fogyatékkal élő hallgatók (pl. dyszgrafiás hallgatók, akiknek az idegen nyelv tanulása, prezentációk gondot okoztak) tanácsadását is.

A gondozott esetek száma az elmúlt tanévben 58 fő volt.

A továbbfejlesztés feladatai

A rehabilitációs tevékenység-rendszer továbbfejlődésének egyik legfontosabb feltétele a szakemberek, intézmények és intézményrendszerek hatékony együttműködése. Az elszigeteltség következtében az egyén életútján eddig nem érvényesült kellően a rehabilitáció kontinuitása. Az egyik gondoskodási szinten elért eredmények gyakran semmivé váltak attól, hogy a következő élettér-szinten nem voltak olyan szakemberek, akik értő módon tudták volna folytatni a megkezdett munkát. Ez a probléma megjelent az egyes oktatási fokozatok közötti váltásnál, a szakképzésből a munka világába való kilépésnél.

A megvalósulás legfontosabb feltétele, hogy a felelős szervezetek és felelős szakemberek aktívan működjenek együtt fogyatékos embertársaik elfogadása, sőt egyenrangú befogadása érdekében.

Hivatkozások - irodalom

1. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. Magyar Közlöny 1998/28. 2393-2397. p.
2. Márkus Eszter: Pedagógiai és szociális rehabilitáció.
In: Huszár Ilona – Kullmann Lajos – Tringer László (szerk.):
A rehabilitáció gyakorlata Medicina, Budapest, 2000.
3. Soós Dr. Faragó Magdolna: A felsőoktatás lehetőségei a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének előmozdításában. 2001. (Kézirat)
4. David Johnstone: Inkluzív oktatás és közösség – A speciális kompetenciájú szakember integrációja. In: Zászkaliczky Péter – Viktor Lechta – Ondrej Matuska (szerk.): A gyógypedagógia új útjai. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1999. 293-314. p.
5. Csányi Yvonne: A fogyatékos hallgatók a felsőoktatásban
Magyar Felsőoktatás 2001/5-6., 3031. p.

Andrásné dr. Teleki Judit:

Fogyatékkal élő hallgatók a felsőoktatásban^[17]

Az Oktatási Minisztérium felmérése szerint közel 400 fogyatékkal élő hallgató tanul a felsőoktatási intézményekben (ebből 37% mozgáskorlátozott, 13% halláskárosodott, közel 30% látáskárosodott és 20% egyéb elváltozással élő, pl. beszédhibás). **A felsőoktatásban tanuló 298 500 fő** hallgatóhoz viszonyítva –a fogyatékkal élők népességén belüli arányához képest - ez **akár 3 000 fő is lehetne** a mai közel 400 fő hallgatóval szemben. Jelen az arány azt mutatja, hogy a **fogyatékkal élők esélye a felsőoktatásban való részvételre egyezreléknyi az épek esélyéhez képest.**

A pozitív diszkrimináció elvét szem előtt tartva, a továbbtanuló népesség arányához képest a fogyatékosok nagyobb hányadának beiskolázása lenne indokolt.

Az oktatáson keresztül történő egyéni felemelkedés lehetőségétől sok fiatal mind a családjuk szociális helyzete, mind saját maga testi, érzékszervi fogyatékosága tart távol a felsőoktatástól. Az ép értelmű fogyatékkal élő fiatalok számára a fizikai munka helyett jobb perspektívát nyújtana a szellemi munka, ezért lenne a legmegfelelőbb megoldási mód a felsőoktatásban való részvételük. A felsőoktatás az egyéni - életminőség javítás - és a társadalmi felemelkedés egyik legfontosabb eszköze lehet.

Az tény, hogy a fogyatékos személyek társadalmi beilleszkedéséért folytatott küzdelemben a felsőoktatás eddig nem jelent meg kellő súllyal, de már vannak előrelépések: napjainkban az esélyteremtés **központi** kérdéssé vált.

Az esélyegyenlőség megteremtése érdekében a felsőoktatás a törekszik a társadalmi **egyenlőtlenségek csökkentésében** részt venni:

- növekszik a felsőfokú képzésben részesülők aránya, a képzési kapacitás bővül,
- alakul a tehetséges hallgatók tanulásának támogatási rendszere,
- a szociális szempontú elosztás előnyben részesül, a hátrányok leküzdési lehetőségeit növeli.

A **Kormány 2000. nyarán jóváhagyta a hallgatói térítésekről és juttatásokról szóló kormányrendeletet**, melynek juttatásaiból minden felsőoktatásban tanuló hallgató, így természetesen a fogyatékkal élő hallgató is részesülhet. A **hallgatói támogatások** (ösztöndíj, kollégium, tankönyv, jegyzet, lakhatási támogatás) **70 %-át ma szociális szempontok alapján kapják** meg a hallgatók. Az állami, az egyházi és az alapítványi felsőoktatási intézményekben az **államilag finanszírozott képzésben** részt vevő hallgatók után a **költségvetés 70 ezer Ft/fő/év hallgatói normatívát biztosít**.

Az intézmények saját szabályzataikban rögzített módon ezen előirányzatból biztosítják a hallgatók rendszeres és időszakos szociális ösztöndíját illetőleg támogatását, a tanulmányi ösztöndíjakat és egyéb hallgatói támogatásokat. Az államilag finanszírozott képzésben résztvevő hallgatók részére 1999-től hallgatónként és évente 7 ezer Ft-ra nőtt a tankönyv és jegyzettámogatás, valamint új elemként jelent meg 1999-től sport és kulturális célú támogatás, amelynek összege bevezetése évében (1998) 200 Ft volt, 2001 és 2002-ben pedig 820 Ft. 1998 óta a kollégiumi ellátásra jogosult államilag finanszírozott hallgatók közül azon hallgatók után, akik nem kaptak kollégiumi férőhelyet, 33 ezer Ft/fő/év összegű lakhatási támogatást biztosít a költségvetés. Az intézmények szabályzataik szerint használják fel ezt az összeget albérleti támogatásra, kollégiumi célú férőhelyek bérlésére, vagy kollégiumi férőhelyek bővítésére. A kollégiumi elhelyezésben részesülő hallgatók után a költségvetés férőhelyenként 33 ezer Ft/férőhely/év összegű támogatást biztosít az intézményeknek..

A kormányrendelet többek között megnyugtatóan rendezi a költségtérítéssel hallgatók tanulmányi idő alatt történő költségtérítési díj emelésének problémáit (csak inflációarányosan emelhető). Emellett mentesíti a költségtérítés alól a kisgyermeküket nevelő hallgatókat.

Köztársasági Ösztöndíjban is részesülhet a hallgatók 1%-a, azok, akik nappali tagozaton első alapképzésben, kiegészítő alapképzésben vesznek részt, melynek összegét az éves állami költségvetésben határozzák meg. Jelenleg ez az összeg 275 ezer Ft/fő/év.

A hallgatói jogviszonyban lévő hallgatók diákigazolványt kapnak és ehhez helyközi közlekedési kedvezmények és más szolgáltatások kedvezményes igénybevételének lehetősége is kapcsolódik.

A fogyatékkal élő – testi és érzékszervi, illetve egyéb fogyatékos –felsőoktatásban tanuló hallgatók **esélyegyenlőségének és a felsőoktatásba való bekerülési esélyeinek növelése érdekében 1998-ban, 13 millió Ft** kiegészítő támogatást biztosított az Oktatási Minisztérium.

A felsőoktatási intézmények képzési és fenntartási normatíva alapján történő finanszírozásáról szóló **120/2000. (VII. 7.)** Korm. rendelet szerint a mozgáskorlátozott és egyéb fogyatékos hallgatók utáni támogatás normatívává vált, amelynek mértéke **84. 000 Ft/év**, s amely összeg a képzés segítését szolgálja. (Alapot teremt pl. a jeltolmács kirendelésére, az egyéni segítők biztosítására, az intézmény tulajdonát képező - a tanulási folyamatot segítő - speciális eszközök vásárlására, stb.)

2002. szeptember 1-től hatályba lépett a **29/2002. (V. 17.) OM rendelet a fogyatékosokkal élő hallgatók** tanulmányainak folytatásához szükséges **esélyegyenlőséget biztosító feltételekről**.

Most van folyamatban a felsőoktatási törvény módosítása. Ennek során törvényi szinten is megkívánjuk erősíteni mind azt, ami a rendeletben már szabályozásra került.

Nem lenne célszerű a rendeletet szó szerint ismertetni, mert azt a **Magyar Közlöny 2002/67.** számában bárki megtalálhatja^[18], ezért inkább általánosságban szeretnék beszélni a benne foglaltakról.

Hosszú évek óta napirenden szereplő *problémaként jelentkezett* a fogyatékkal élő hallgatók esetében a *tanulmányi kötelezettségek teljesítése*, illetve a *vizsgák alóli részleges, vagy teljes felmentés* lehetőségének kérdése, amiről örömmel mondhatom, csak múlt időben beszélhetünk.

Ma már a felsőoktatási intézménybe jelentkezők, valamint a felsőoktatási intézményben tanulmányokat folytató fogyatékkal élő hallgatók, a fogyatékoságukra tekintettel – szakvélemény alapján – kérhetik az intézmény engedélyét a tanulmányi kötelezettségek teljesítése, illetve a vizsgák alóli részleges, vagy teljes felmentésre, vagy annak más módon történő teljesítésére, valamint a vizsgákon alkalmazható segítségnyújtásra.

Az **intézményeknek el kell készíteni szakcsoport szerinti tantárgyi bontásban** a kiváltás alternatíváját, a tantárgyak képesítési követelményeinek más tárggyal történő kiválthatóságát, **minden fogyatékosági csoportra vonatkozóan**.

Amennyiben a fogyatékosokkal élő jelentkező a felsőoktatási intézmény felvételi eljárásainak általános szabályairól szóló 269/200. (XII.26.) Korm. rendelet 9.§ 10. bekezdése alapján, az érettségi, illetve a felvételi vizsgán kedvezményben részesült, azt részére a tanulmányok folytatása során is biztosítani kell (Gondoljunk, csak bele

milyen megoldhatatlan problémát jelentett a vak *felvételizőnek* matematikából geometriai feladatot megoldani, vagy egy súlyosan hallássérültnek a szóban feltett kérdésekre válaszolni.)

Itt van pl. a nyelvvizsga kérdésre. Tudjuk, hogy a *diploma* kiadásának alapfeltétele az államilag elismert középfokú „C” típusú nyelvvizsga, amelynek letétele legfőképpen a felsőoktatásban tanuló hallássérülteket érintette. Sokan a mai napig nem kapták meg az oklevelet, mert hiányzik a nyelvvizsga bizonyítvány.

A hatályba lépett rendelet alapján lehetőség nyílik a hallássérült, a látássérült, a beszéd és más fogyatékkal élő hallgatók esetében a részleges felmentésre, a súlyosan hallássérült (síket), valamint a különösen súlyos beszédhibás hallgató esetében pedig a nyelvvizsga követelménye alóli teljes felmentésre.

Az intézményi szabályzatnak kötelezően tartalmaznia kell:

- a segítségnyújtásra, mentességre és kedvezményekre irányuló kérelmek elbírálását végző legalább 3 tagú bizottság kijelölésének rendjét,
- a koordinátorok kijelölését, megbízásának rendjét, feladatait,
- az intézmény által biztosított technikai és személyi segítségeket, illetve az egyes szolgáltatások igénybevételére és térítésére vonatkozó szabályokat,
- az engedélyezett, de az intézmény által nem biztosított személyi és technikai segítségnyújtást és szolgáltatásokat,
- pl. diáktanácsadás, vagy a Fogyatékos Fiatalok Felsőoktatási Segítőközpontja általi felvételi tájékoztatást, ügyintézését.

A rendelet meghatározza, hogy egyes fogyatékosági területeken milyen esélyegyenlőséget biztosító feltételekkel élhet a fogyatékos hallgató.

A mozgáskorlátozott hallgató esetében, biztosítani kell az akadálymentes környezetet, a tanuláshoz szükséges feltételeket, speciális eszközök, (pl. dönthető asztallap)

A hallássérült hallgató esetében biztosítani kell a szóbeli vizsga helyett az írásbeli vizsgalehetőséget, a szóbeli vizsgaáztatás esetén jelnyelvi tolmácsot, siket hallgató esetén a nyelvvizsga letétele aluli felmentést, valamint a vizsgákon a szükséges segédeszközök használatát, hosszabb felkészülési időt.

A látássérült hallgató esetében biztosítani kell a szóbeli vizsgalehetőséget, a nyelvvizsga letétele aluli részleges felmentést, a gyakorlati követelmények teljesítése alóli felmentést, vagy annak más tárggyal történő helyettesítését, speciális eszközök használatát.

A beszéd és más fogyatékkal élő hallgató esetében biztosítani kell az írásbeli vizsgalehetőséget, a nyelvvizsga letétele aluli részleges felmentést, a hosszabb felkészülési időt, segédeszközök használatát, a diszkalkuliás hallgató esetében a számítási feladatok alóli felmentést, a korábban használt segédeszközök.

A fogyatékkal élő hallgatók tanulmányai, vizsgái során alkalmazható segítségnyújtási lehetőségek biztosítása, illetve a szorgalmi időszakban a hallgatók által igényelt konzultációs lehetőségek megszervezése a **koordinátorok** feladata.

A koordinátorok feladatkörébe tartozik még a fogyatékkal élő hallgatókkal, azok személyi segítőivel, az oktatókkal, a Tanulmányi Osztállyal, az elbírálást végző Bizottsággal, az intézmény vezetőjével való kapcsolattartás, a fogyatékos hallgatók nyilvántartása, képvisellete, a normatív támogatás felhasználására javaslattevés, a statisztikai adatok jelentése a Tanulmányi Osztály felé.

A koordinátor a feladatok ellátásáért díjazásban részesül. Az intézmény vezetőjének évenként gondoskodnia kell arról, hogy a fogyatékkal élő hallgatók a koordinátor munkáját véleményezhessék, melynek eredményét a koordinátor kijelölésénél figyelembe kell venni.

A fogyatékkal élő hallgatókkal szemben nagyon sok hiányosságot kell még pótolnunk. Sok a meg nem valósított, még megoldásra váró feladat. Az OM normatíván és pályázati forrásán kívül, további **forrást** kellene biztosítani a mozgássérült hallgatók érdekében az **intézmények akadálymentesítésére**, valamint a hallás és látássérült hallgatók tanulmányait segítő **speciális segédeszközök** beszerzésére. (Megoldást jelentene az is, ha a fogyatékoság típusának megfelelően alakítanának ki egy-egy intézményt, ahol a fogyatékos hallgató minden (tárgyi és személyi) segítséget megkapna a tanulmányai folytatásához).

Az **oktatókat fel kell készíteni** a fogyatékosok integrált oktatására: (tanulmányi utak továbbképzések szervezése, bemutató oktatás, koordinátori hálózat megfelelő működtetése, mind-mind segítené az intézményeket a fogyatékkal élők integrált oktatását).

A fogyatékkal élő hallgatók szabadidős tevékenységének megszervezése, a sportolási lehetőségek biztosítása is a megoldásra váró feladatok közé sorolandó, melyhez elengedetlen a fogyatékosok sportjához értő, testnevelők felkészítése.

Fontos cél lenne, a másság elfogadása, ennek érdekében az intézményen belüli közös programok kialakítása, kapcsolattartás különböző fogyatékos hallgatókat tömörítő egyesületekkel, szövetségekkel.

A minisztériumoknak - úgy erkölcsi, mint anyagi szempontból – nagy figyelmet kell fordítani a fogyatékkal élő hallgatók közösségi programjaira, a fogyatékos hallgatókat tömörítő egyesületek kiemelt támogatására.

A fogyatékkal élő hallgatóknak is biztosítani kell a lehetőséget tanulmányutakra - segítők jeltolmácsok biztosítása mellett – tapasztalatszerzés, a külföldi példák tanulmányozása céljából.

Fontos lenne egy olyan díj, vagy elismerés létrehozása az esélyegyenlőség megteremtésének biztosítása érdekében, amelyet az-az intézmény kapna meg, amely kiemelkedő segítséget nyújt a fogyatékkal élő hallgatóknak, úgy a tanulmányaik sikeres elvégzése, mint a szabadidő hasznos eltöltése terén, valamint sikereket ér el az oktatók és a hallgatók szemléletének formálásában.

Én úgy gondolom, hogy a **miniszeri rendelet** a felsőoktatási intézményekben tanuló, fogyatékkal élő hallgatók esélyegyenlőségének biztosítása érdekében **megfelelő jogi szabályozást nyújt**. A következő lépés már a mi közös feladatunk. Csak is **együttesen érhetjük el** a társadalmon belüli szemléletváltást, a másság elfogadását, a mindenki általi önzetlen segítségnyújtást, tanulmányaik segítségével szó igazi értelmében vett esély megteremtését. E célok megvalósítása érdekében kívánok eredményes együttműködést, és további sikeres tanácskozást.

Kiss István:

Az esélyegyenlőség megteremtésére vonatkozó trendek a felsőoktatás területén^[19]

A programban megadott cím ugyan jól jellemzi a bemutatandó anyag központi kérdését, én most mégis szeretném a következő alcímmel, vagy gondolattal kiegészíteni: **Az esélyegyenlőség a fejekben dől el!**

A rehabilitáció, esélyegyenlőség biztosítása a felsőoktatás lehetőségeihez való hozzáférésben nagyon sokrétű probléma.

Legtágabb értelmezésében a napjainkra eltömegesedő felsőoktatásba bekerülő hallgatók széles körei számára sokféle tényező – *szocio-ökonomiai háttér, tanulási képességek problémái, fogyatékoság, életvezetési készségekben való járatlanság* – jelenthet olyan akadályt, amelynek leküzdésében a felsőoktatási tanácsadás nyújthat alapvető segítséget.

Tanácsadói munkánk fontos, mert inkluzív szemléletben, a különféle sérülésekkel, eltérő típusú hátrányokkal küzdő fiatalok esetében lehetőségünk van az érintettekkel összefogva nem csak saját helyzetük **értelmezésére**, hanem annak **megváltoztatására** irányulóan **munkálkodni**.

Az esélyegyenlőség a fejekben – elsősorban az érintettek, és környezetük fejében - dől el.

Ezzel a gondolattal vezetném be mai tanácskozásunk témájának egyik leglényegesebb kérdését. Azt a kérdést, hogy milyen változást, változtatást kell célul tűznünk a szakma elé.

A címhez javasolt kiegészítést azért tenném, mert az oktatási jogok miniszteri biztosa felkérésére a közelmúltban végzett reprezentatív felmérésének eredményei alapján jól szemléltethető: az esélyegyenlőség biztosítása, a rehabilitáció kérdésében, elsősorban a szemléletformálás terén nagyon sok tennivalónk van nekünk, a konzultációval foglalkozó szakembereknek.

Az MTI által is közzétett vizsgálat eredményei szerint – a rehabilitáció kérdésben számos előítélettel kell szembesülnünk, amelyek megváltoztatása egyik legfontosabb célkitűzésünk kell, hogy legyen.

A látható fogyatékosággal élő és a roma származású fiatalokkal szemben - megkérdezett kortársaik egy harmadában (32 százalékában) - élnek *erős* előítéletek, míg csupán 8,1 százalékukban nem - derült ki ebből a felmérésből, amelyben 1500 harmadikos középiskolás vett részt.

Engedjék meg, hogy néhány adatot ismertessek ebből a vizsgálatból, amelyek megalapozzák a befogadó – vagy inkább elutasító (ezt döntsük el inkább később) háttér jellemzőit!

A minta: a megkérdezett 1500 fiatal (harmadikos középiskolások) 17,8 százaléka volt budapesti, 20,4 százaléka él megyei jogú városban és 61,8 százaléka egyéb település lakója.

Összesített adatok szerint a válaszadók csaknem háromnegyede (75 százaléka) ugyan eltérő mértékben, de előítéletes gondolkodásúnak bizonyult az eltérő szocio-ökonomiai státuszú diáktársakkal szemben. Ők azok, akik "nem vennék szívesen, ha egy tőlük különbözőnek tartott fiatal, pl. roma származású kortársuk a barátjuk kívánna lenni".

A mozgássérült fiatalokkal kapcsolatban a diákok 2,1 százaléka nevezhető nagyon előítéletesnek. Ugyanakkor 42,3 százalékuk teljes mértékben toleráns.

Budapesti diákokat kérdezve: 59,8 százalékuk tekinthető előítéletesnek, míg ez az arány a vizsgált megyeszékhely iskolába járó fiatalok között már hetven százalék feletti. (71,7 százalék).

A toleránsak csoportjában van a fővárosi megkérdezettek 9,6 százaléka, a többi városban tanulóknak viszont csak 5,4 százaléka sorolható ide.

Az adatok szerint pl. a roma származású fiatalokkal szemben a felekezeti iskolák diákjai toleránsabbnak bizonyultak, mint a világi iskolák tanulói. A felekezeti intézménybe járók mintegy 21 százaléka, míg a világi iskolák diákjainak csak mintegy hat százaléka nem táplál előítéleteket a cigány fiatalokkal szemben.

A hátrányos helyzetű kortársakkal szemben előítéletes diákoknak 7,3 százaléka választaná adott esetben a destruktív megoldást: például a csatlakozást, az együttműködést tiltakozó osztálytársakhoz, míg a toleráns diákoknak mindössze 1,3 százaléka cselekedne így; az elfogadóknak viszont 72,7 százaléka a konstruktív kezelési módot választaná, például az állami gondozott diákok érdekeinek védelmét saját osztálytársaival szemben.

Az esélyegyenlőség kérdése sokkal összetettebb probléma tehát, mint azt első látásra gondolhatnánk. Megoldásának alapjait elsősorban az új generációk képzésében, ellátásában résztvevő szakemberek munkájával rakhatjuk le. Fontos feladatot jelent az előbbieken vázolt előítéletek megváltoztatása. Ha az érintett korosztály tagjai nem gondolkodnak az inklúzió jegyében, akkor a törvényi szabályozás változtatásainak mindössze csekély hatása lesz a továbbtanulási szándék – mint az esélyegyenlőségért vívott harc legfontosabb motiváló tényezőjének – megjelenésében!

Annak ellenére nehézségekkel szembesülhetnek tehát a sérült hallgatók, hogy a jogszabályi háttér módosítása hazánkban már jó ütemben halad.

E kevéssé biztató ismeretet szem előtt tartva, tekintsük át röviden, mi történt már az esélyegyenlőség biztosításának hazai történetében!

Hazai körkép

Elsőként tekintünk át a törvényi háttér- törvényi szabályozás módosítását!

A törvényi szabályozás alapját az 1998 évi. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről szóló törvény biztosította, ám ennek szabályozása nem terjedt ki részleteiben a felsőoktatási feltételekre. Fontos vívmánya, hogy felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy az esélyegyenlőség biztosítása érdekében már a különféle tervezési, döntési folyamatokban kiemelten kell kezelni a sérült emberek sajátos szükségleteit, hiszen a mindenki által igénybevehető lehetőségekhez a sérültek csak különleges megoldások alkalmazásával férhetnek hozzá.

A közoktatási törvény rendelkezik a sérült (gyakran fogyatékos, vagy speciális nevelési igényű) gyermekek nevelésével-oktatásával kapcsolatos feladatok köréről, illetve ellátásukat biztosító rendszer működtetéséről.

A felsőoktatási feltételek szabályozását a 29/2002 (V. 17.) számú kormányrendelet hivatott rendezni, figyelembe véve a sérült hallgatók speciális igényeit az intézményekbe való bekerülés fázisától indulóan. A jelöltek sérültségének típusa szerint meghatározza a felvételi és tanulmányi szabályzat módosításának opcióit, és rendelkezik az ellátásukra hivatott koordinátori hálózat kiépítésének feltételeiről is.

A koordinátori hálózat kiépítésének terve nagyon fontos mérföldkő a diáktanácsadás történetében. Megvalósítása azonban csak apró lépésekben lehetséges. Részint, mert hiányoznak a megfelelő képzettséggel bíró szakemberek, hiányosak a tárgyi feltételek – részint, mert a hallgatói létszám ezt még a legtöbb intézményben nem teszi égető fontosságúan érzékelhető feladattá. A nehézkesen reagáló felsőoktatási rendszer láthatóan még nem felkészült a szolgáltatás jellegű oktatás biztosítására – és nem érett meg az a belátás sem, hogy a feltételrendszer biztosítása, illetve a lehetőségek megismertetése a potenciális hallgatói kört is bővítheti: hiszen akkor jelentkeznek a sérült hallgatók egy intézménybe, ha tudnak annak szolgáltatási feltételeiről, megismerik a lehetőségeit.

Jelenleg – a meglehetősen hiányos, és adatvédelmi okokból csak nehezen kiegészíthető nyilvántartások alapján – a felsőoktatásban tanuló sérült hallgatók száma mintegy 300 főre tehető. Létszámuk saját korcsoportjukon belül nagyon alulreprezentált, annak ellenére, hogy a modern gazdaság a megfelelő életszínvonal és életvitel biztosítására a sérültek számára is számtalan lehetőséget biztosít a felsőfokú képzettséggel folytatható „értelmiségi” munka végzésére. Az alacsony létszám másik lehetséges magyarázata: a sérült hallgatók bizonyos csoportjai, akik nem látható hátrányokkal élnek – nem vállalják érintettségüket. Ennek oka lehet, hogy nem ismerik lehetőségeiket, jogukat – másrészt nem érzik annak szükségét, hogy esetleg speciális támogatást igényelnének.

Ezen a ponton válik világossá a felsőoktatási tanácsadás számára az intézményekben dolgozó – a rehabilitáció kérdéséért felelősséget érző szakemberek proaktív tevékenységének szükségessége.

E szakemberek munkáját nehezíti az a magyar sajátosság, hogy a sérültek ellátását biztosító szervezetek többsége jelenleg nem kormányzati szervezet (hanem ngo-k), akik egymástól függetlenül, de egymást lassan megismerve, interakcióba lépve működnek. Együttműködésüket akadályozza az információinség, amelyen – többek között a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület is – enyhíteni kíván, e konferencia rendezésén túl elsősorban az információáramlás feltételeinek szervezésével. Honlapjával, képzési rendezvényeivel.

Kitekintve a nemzetközi trendre:

Hazánk EU-csatlakozása során is szem előtt kell tartanunk azt az ajánlást, amelynek értelmében a sérült személyek esélyegyenlőségének biztosítása is elsősorban a helyi szabályozás feladata, a nemzeti sajátosságok függvényében.

A nyugati országokban elsősorban a tágabb összefüggésekben való gondolkodás jellemző – nem csak a felsőoktatási karrier, hanem teljes életpálya-tervezés, munkahelybiztosítással - jelentik az alapvető kérdéseket, amelyekkel a hallgatói tanácsadás rendszerei foglalkoznak. Nemzetközi szervezetük a FEDORA a sérült hallgatók érdekeinek képviselőjére saját albizottságot is működtet, amelynek legutóbbi ülésére tavaly áprilisban került sor.

Programjának legfontosabb részét az a kérdés jelentette, amely a felsőoktatási rendszerbe már bekerült hallgatók képzésének a munkaerőpiaci követelményekkel való összehangolását vizsgálta. Nagyon hasznos – és számunkra is követendő, követhető – példát jelenthet az a modell, amelyet a tanácskozás során kidolgoztak, s amelynek lényege: a sérült hallgatók számára élvezzen prioritást a képzés alatti szakmai gyakorlatok biztosításának lehetősége. A szakmai gyakorlat – mint azt már jól ismerjük, az elméletben tanult ismeretek gyakorlati kipróbálására ad lehetőséget. A hallgató számára egyfajta „tompított élességű” éles helyzetet jelent annak vizsgálatára, hogy képes-e sérülése ellenére a kiválasztott szakterületén eredményesen működni. E viszonylag jól felmérhető direkt hatás mellett a sérült hallgatók szakmai gyakorlata egy másik, az előzőnél szinte fontosabbnak tekinthető indirekt hatással bír. Erre már előadásom elején felhívtam a figyelmet: az előítéletek kezelésében, leépítésében van nagyon fontos szerepe. A sérültek, kikerülve a munkahelyekre bizonyíthatják nemcsak önmaguk, hanem a munkatársak számára is: a sérülés nem akadályozza őket a mindennapi, teljes életvitelben, munkájuk eredményes elvégzésében. Teljes értékű tagjai a társadalomnak. A bemutatott – francia tapasztalatok szerint ugyanis a sérültek foglalkoztatása nagyon komoly problémát jelent. A cégekre vonatkozóan létezik ugyan törvényi előírás, hogy bizonyos foglalkoztatotti létszám felett (500 fő), a dolgozók 8%-ának biztosítani kell különleges munkahelyeket, amelyeket sérültekkel kell betölteni. Ez alól azonban a többségükben kicsi, és elsősorban magán tulajdonú cégek szeretnek kibújni. Úgy érzik, nem éri meg a beruházást, leendő munkavállalóik nem biztosítják a szükséges profitot. Ezen a ponton a cég érdekei egybecsengeni látszanak a munkatársak idegenkedésből fakadó elzárkózásával. Hallgatólagos cinkossággal a sérülteket kizárhatják a munkahelyekről. A meggyőzés csak közvetlen tapasztalatokkal lehetséges, olyan módon, hogy e munkahelyek létesítése további anyagi előnyökkel járjon, és a kollégák is megtapasztalják a sérült munkavállalók hatékonyságát. Azok a cégek, amelyek beléptek a kísérleti programba, a későbbiekben meggyőződéssel, szinte pozitív diszkriminációval élve fogadták a sérült munkavállalókat.

Ugyanúgy jellemzőek ugyanakkor nyugaton is a rendszeren belüli akadozások, mint hazánkban: a sérült hallgatók alulreprezentáltak mind a köz, mind a felsőoktatásban, társadalmi mobilitásuk megteremtése pénzügyi, szervezési, koordinációs nehézségekbe ütközhet. Jelentős promóciós értékkel bír azonban a foglalkoztatás biztosítása az egyes cégek számára, s ennek presztízse emelkedőben van.

Az elmondottak tanulságaként három fő területen fogalmazhatjuk meg jövőbeni feladatainkat:

A sérült hallgatók felsőoktatási karrierjének biztosítása érdekében:

Inkluzív szemléletű nevelésre való áttérés támogatása a közoktatás szintjétől kezdve – amely biztosítja az esélyegyenlőség lehetőségét a felsőoktatáshoz való hozzáféréseben.

Az akadálymentesítés folytatása, és a sérülések kompenzálását lehetővé tevő technológiák alkalmazásának támogatása a felsőoktatásban

A felsőoktatási szakemberek humán erőforrás-fejlesztésében:

A felsőoktatási dolgozók és hallgatók szemléletének formálása. Az eredményesség feltétele ugyanis az oktatásban résztvevő személyek helyzetészlelésének megváltoztatása: az esélyegyenlőség biztosítása, az inklúzióhoz szükséges döntések ugyanis személyközi interakciókon alapulnak, és a mindennapi élethelyzetek függvényében alakulnak. (Pl. látható-e az oktató arca az előadás alatt, engedélyezi-e az előadás rögzítését magnetofonra, biztosít-e írásos anyagot az elhangzottak követésére, stb. illetve a hallgatótársak nyitottak-e az együttműködésre, információ-áramoltatásra.) További segítséget jelenthet a helyi, intézményi szabályozórendszer megfelelő módosítása.

A jövőben kiemelt feladatot jelent a felsőoktatási tanácsadói hálózat fejlesztése – ezen belül a tanácsadással foglalkozó szakemberek felkészítése a sérültségből, mint élethelyzetből adódó nehézségek, hátrányok feldolgozásában nyújtható eredményes támogatási formák elsajátítására.

Életút-szemléletű támogatási rendszer kiépítésében:

Feladatunk a kooperáció erősítése a felsőoktatási intézmények diáktanácsadó szervezetei, a munkaügyi ellátórendszer és a gazdaság szereplői között, az inkluzív szemlélet terjesztése.

E feladatok megvalósításában a FETA, a felsőoktatási tanácsadók szerepe kulcsfontosságú: szükséges biztosítani a nyitás feltételeit, a koordináció és információáramoltatás lehetőségeit a felsorolt szereplők irányába: a sérültek, és életútjuk során velük kapcsolatba kerülő intézmények, szervezetek ezért:

Célcsoport: [\[20\]](#)

- népesség 1%-a olyan fogyatékos, aki eséllyel pályázhat a felsőoktatásra mintegy 3000 potenciális jelentkező - ma mindössze 300 a felsőoktatásban!

Törvényi háttér:

- Felsőoktatásról szóló törvény (1993)
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről
- 29/2002 (V.17.) korm. rendelet a fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányairól

Esélyegyenlőség biztosításához szükséges intézkedések, feltételek:

jogosultság feltételeinek meghatározása

anyagi támogatás formáinak tisztázása

koordinátori lista – hozzáférhető formában

intézménybemutató anyagok, a lehetőségek leírásaival

felvételi szabályok átdolgozása a sérülés típusához, mértékéhez igazodó feltételekkel

intézményi vizsgaszabályzatok módosítása

pozitív diszkrimináció (felvételi és alkalmassági vizsga, nyelvvizsga követelmények)

speciális felvételi előkészítők, táborok

akadálymentesítés folytatása

információs tanácsadás

pályaaorientációs tanácsadás

segítő szolgálatok feltérképezése, bevonása

szakemberképzés (gyógypedagógiai és tanácsadói területen),

- *kutatás-fejlesztés-ismeretterjesztés – oktatói és hallgatói szemléletformálás*
- jeltolmács, személyi segítők képzésének OKJ-felvétele

központi intézkedések a bennmaradás támogatására

- hosszabb képzési idő lehetősége,
- módosított/alternatív vizsgafeltételek

- hozzáférés a levelező, távoktatási formákhoz - költségtérítés mérséklése
- speciális kollégiumi férőhely
- utazási támogatás
- *kortárs segítő szolgálat*
- *életpálya-tervezés és pályakezdési támogatási program*
(munkaügyi szervek, felsőoktatási intézmények, tanácsadók és vállalkozások bevonásával)

Dr. Nagy Sándor:

Esélyegyenlőség és Társadalom^[21]

Dr. Nagy Sándor vagyok a Mozgáskorlátozottak Hajdú-Bihar Megyei Egyesületének jogásza, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége Hajdú-Bihar Megyei Szervezetének titkára.

A Magyar Országgyűlés 1998. március 16-án elfogadta a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998.évi XXVI. törvényt.

A törvény preambuluma, a fogyatékkal élő emberekről, nagyon fontos megállapítást tartalmaz: "a fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni."

Ezen deklaráció tartalmi súlyát erősíti az is, hogy az idézett szöveget a legmagasabb szintű jogszabály tartalmazza. Tehát Magyarország politikai vezetése felismerte a fogyatékkal élő állampolgárok problémáit és annak megoldására – mindenkire nézve – kötelező érvényű és erejű szabályokat állított fel az érintettek hátrányainak enyhítése, esélyegyenlőségük megalapozása, illetve a társadalom szemléletmódjának alakítása érdekében.

Az esélyegyenlőség és a társadalom viszonyában érzékelek problémát.

Az ép és egészséges emberek egy része ugyan törekszik arra, hogy a valódi esélyegyenlőség megvalósuljon, de a többség – ezt tapasztalom - nem tudja, vagy nem képes kezelni a problémát. Ezek közül sokan a pénz hiányát hozzák fel mentségükre. Álláspontom szerint azonban komoly szemléletváltásra is szükség lenne annak érdekében, hogy elfogadják, megértsék a fogyatékkal élő emberek gondjait, továbbá akarják azok megoldását is.

Hozzászólásomban kiemelek néhány **élethelyzetet** annak reményében, hogy ismeretében a társadalom törekedni tudjon a minél szélesebb körű esélyegyenlőség megvalósítására.

1./ a másság elfogadása.

A másság elfogadása mind a fogyatékkal élő ember számára, mind pedig a társadalom számára nehéz feladat. A fogyatékkal élő személy szintén vágyik a közösségi életre. Szeretne tanulni, dolgozni, szórakozni és barátok közé járni. De hogy menjen az emberek közé? Megértik-e az ő problémáját? Megkapja-e a szükséges segítséget? Befogadja-e az ép emberek közössége? Száz, meg száz kérdés, ugyanannyi kudarc lehetőségével. Ezt azonban tudni kell vállalni. Aki **szembesülni képes a kihívásokkal** és **fel tudja dolgozni a konfliktusokat**, érvényesülni tud. Erre azonban nem alkalmas mindenki. Ezért fontos, hogy a társadalom is kezelni tudja a másságot és az azzal járó feladatok megoldását.

2./ Az integráció kérdése.

A törvény támogatja az integrált oktatásban való részvételt. Erre a fogyatékos gyermeket nevelő szülők igénye is felerősödött. De jó-e ennek minden áron történő kiharcolása? Álláspontom szerint nem. Az iskolákban sem a **tárgyi**, sem pedig a **személyi feltételek** nem adottak. A szegregált oktatást legalább alsó tagozatban el kellene fogadni. A speciális iskolákban, az erre felkészült gyógypedagógusok, fel tudják készíteni a fogyatékkal élő tanulókat az **önálló életvitelre**. Ezen ismeretek birtokában aztán már sokkal könnyebben bekapcsolódhatnak az integrált oktatásba.

3./ A párbeszéd hiánya.

Folyamatosan tapasztalom, hogy a fogyatékkal élők érdekében úgy hoznak döntéseket, hogy az érintetteket, illetve azok érdekképviselői szerveit nem kérdezik meg, így valósulnak meg olyan nagyértékű beruházások, amelyeknek nagyon kevés gyakorlati hasznuk van. Vagy olyan tökéletesre sikerül az akadálymentesítés a mozgáskorlátozottak érdekében, hogy azzal a vakok biztonságos közlekedését már lehetetlenné teszik. **Elengedhetetlenül fontosnak tartom, hogy a fogyatékkal élő emberek érdekében történő tevékenységek és döntéshozatalok során az ő véleményeik és észrevételeik is érvényesüljenek.** Például – ez most itt aktuális -, hogy a fogyatékos hallgatók tanulmányainak segítésére a felsőoktatási intézmény vezetője koordinátort jelöl ki. Ennek szeptemberig meg kellett történnie. Nem tudok arról, hogy itt Debrecenben, ezzel kapcsolatban, valamelyik érdekképviselői szervünket megkeresték volna^[22].

Köszönöm a figyelmüket és várom kérdéseiket.

Az orvos, mint segítő, tanácsadó^[23]

Engedjék meg, hogy megköszönjem, a rendezőknek, hogy meghívtak erre a konferenciára. Örülök, hogy résztvevője lehetek egy közös gondolkodásra és cselekvésre készítő eseménynek. Előadásom során magam is elsősorban olyan kérdéseket érintek, amelyek befolyásolhatják jövőbeni döntéseinket, és talán továbbgondolkodásra is készítetik a jelenlévőket.

Először szeretnék néhány általános kérdéstről szólni, ami csak látszólag nem tartozik a témához, véleményem szerint elkerülhetetlen, hogy e kérdésekkel foglalkozzunk.

A pontos értelmezéshez elmondanám, hogy én hogyan gondolkodom a témához tartozó néhány kérdéstről:

- Ha elfogadjuk, hogy minden ember egyedi és megismételhetetlen, életminőségét a **genetikai adottságon túl a körülmények és az életmód befolyásolja**, akkor ez nincs másképpen a fogyatékosokkal élők esetében sem.

- **Esélyegyenlőség kérdésében egyéni és közösségi felelősség egyaránt szerepet játszik, ez nem vagy-vagy, hanem is-is kérdés.**

- A fogyatékosok két nagy csoportja, a veleszületett és szerzett fogyatékosok. Az előbbi a születés pillanatától folyamatos **habilitációt** igényel, az utóbbi **rehabilitációra** szorul. Nem lehet azonos módon megítélni a kérdést. Pl.: veleszületett vak gyakorló orvos nem lehet, orvosként látását elvesztő számára lehet gyakorló szakterületet találni.

- A fogyatékosok esetében sem változik a **segítők szerepe**: nem a fogyatékos helyett, de nem is nélküle szülessenek a döntések! **A feltételeket kell biztosítani, a döntés az egyén felelőssége.**

- Az orvoslás szolgálat, és nem szolgáltatás! **A preventio-curatio-rehabilitatio-rehabilitatio szétválasztása** a fogyatékosok esetében **lehetetlen.**

- A fogyatékosokat a magam részéről nem szűkítem le a hagyományos fogyatékosokra, hanem tágra értelmezve **eltérő szükségletű emberekről** beszélek – ebben az értelmezésben a krónikus beteg hallgató is ide tartozik (diabetes, astma) -, aki szintén drogozásra és segítségre szorul.

Szeretnék a továbbiakban néhány történeti példát mondani arra nézve, hogyan változik a fogyatékosok kérdése az orvostudomány fejlődésével. Az 1940-es évek végén, az alacsony születési súllyal világra jött újszülöttek életveszélyei megváltoztak. Oxigénsátorban – magas oxigéntartalom mellett – többségük életben maradt, de jelentkezett egy új probléma, egy szemfejlődési rendellenesség, amely, amely az esetek többségében vakossággal járt. Felismerve az okot, ma már másként történik az ellátás.

Az életkorhoz kötött kötelező védőoltások – mint a poliomyelitis, morbilli-mumpsz-rubeola védőoltás nyomán ma már a szerzett mozgássérültek, a hallás- és látássérültek száma megváltozott, a fenti betegségekből eredő probléma megszűnt.

A terhesség alatti és újszülött szűrővizsgálatok bevezetése nyomán – ha időben és rendben bonyolódik – a veleszületett rendellenességek száma csökkenthető.

A magyar modellként ismert „Optimális családtervezés” eredményeként a programban résztvevők újszülöttjeinél súlyos velőcsőzáródási rendellenesség nem fordult elő.

A továbbiakban rátérnék az „Esélyegyenlőség a felsőoktatásban” témára. Milyen kérdésekre kell válaszolni, ha erről beszélünk:

- Általában a **hallgatói létszám** növekedéséről. A hallgatói létszám növekedésével nő a fogyatékos hallgatók száma is, s árnyaltabb problémák jelentkezésével kell számolni.

- A **menyiség és minőség** kérdéséről: felhívul a szakmai tananyag vagy tartjuk a diploma értékét..

- A **támogatás életszerű arányainak** megtalálása egyénenként változó (könnyen a „nekem ez jár” téveszme alakulhat ki!)

- **Életpályában kell gondolkodni**, s realitások figyelembevételével.

- A felsőoktatási intézmények **hallgatóinál jelentkező általános problémák** (adaptáció, tanulási nehézség, életviteli gondok, egyedüllét, barátok hiánya) **a fogyatékos hallgatóinál hatványozottan jelentkeznek.**

Kérdés ezek után, hogy milyen lehetőségei vannak az orvosnak, mint segítőnek, mint tanácsadónak. Szerényen megjegyezném: – többen kétségbe vonták az orvos szerepét – a legősibb segítő foglalkozás.

Az **orvos direkt és indirekt formában segíthet.**

1.

a) Korrekt tájékoztatást kell adni a páciens számára az állapotát illetően (törvényi kötelezettség)

b) A pályakialakítás kérdésében nem azt kell hangsúlyozni, hogy mire alkalmatlan, hanem azt kell keresni, hogy egészségi állapota, érdeklődése, képességei mire teszik alkalmassá, nemcsak egyetemi, főiskolai éveit, ha nem egy élet során-

c) Segítséget kell nyújtani a párvalasztás kérdésében is, ebben az esetben ár egyéb szakember bevonása is szükséges (genetikus).

2.

a) Az egyetemi, főiskolai képzés során találkoznia kell kötelező jelleggel a primer prevenció témakörébe tartozó kérdésekkel, tisztában kell lenni azzal, hogy értelmiségi

pályája mintaeértékül szolgál az általa vezetett közösségben.

- életkilátások, életminőség feltételeinek javítása,
- az életmód tőlünk függő tényező, mint az utód esélyegyenlőségét befolyásoló tényező (dohányzás, alkoholizálás, droghasználat, túlzott gyógyszerfogyasztás, étkezés)
- a biztonságos sex ismerete.

b) A fentiekhez néhány tény és adat:

- az évi 98-100 ezer újszülött 8,5 %-a koraszülött, az európai átlag 4 %, de van ennél jobb érték is. Még kritikusabb az igen kis súllyal született koraszülöttek emelkedő aránya, és elgondolkoztató, hogy ezek kétharmada a méhen belüli éhezési tüneteket mutatja.
- A születéskor az újszülöttek 3,5 %-a valamilyen fogyatékossgot mutat, ez a szám 7 %, növekszik az iskoláskor kezdetére. Ezek már árnyaltabb, részképességi zavarok, vagy vegyes problémák.
- Az alacsony születésszám mellett évi 64-70 ezer az abortuszok száma, ebben a 20 év alattiak száma 15 %, nem azonos a fogamzás biztonsága, a terhesség zavartalansága egy vagy több abortusz után.
- A 14-17 évesek első sexuális kapcsolata 96 %-ban védekezés nélkül történik.
- Nő a házasságon kívül születettek aránya, és emelkedik az először szülő értelmiségi nők életkora (35 év felett nő a kockázati aránya!)
- A terhességek közel 40 %-a nem tervezett teherbeesés.

Javaslatok:

- A felsőoktatási intézmények tekintsék át annak lehetőségét, hogy az általuk nyújtott képzési formák közül melyek azok, amelyek fogyatékos hallgató képzését egyenértékű formában – pozitív diszkrimináció nélkül – biztosítani tudják.

Érdemes átgondolni a távoktatás lehetőségét is. Ebben sokat tudnának segíteni (elsősorban speciális eszközökkel, jegyzetkészítéssel, szállítással stb.) az egyes érdekképviselői szervek (vakok, siketek, mozgássérültek szövetsége).

- A jelenlegi normatív támogatás elégtelen a személyi és tárgyi feltételek biztosítására (84 eFt/fő/év), ez 14 eFt-tal több, mint az egyéb hallgatói támogatás. Megoldási lehetőség egyszeri koncentrált támogatás a befogadó intézmények tárgyi feltételeinek megteremtéséhez, egyébként a normatív támogatás duplája legyen az egyéb hallgatói támogatásnak. Első lépcsőben az egyetemi városok (Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged, Miskolc, Győr) régióiban kellene gondolkodni.
- Az egyetemi részlegek oktató szakembereit fel kell készíteni a speciális feladatokra. A hallgatói eszköz-támogatáshoz egyedi elbírálást kell kérni az OEP-től.
- Az életpálya biztonsága érdekében érdemes átgondolni a munkaerőpiac lehetőségeit is. A nehezen induló távmunka program egy speciális alprogramja lehetne a fogyatékosok számára fenntartott terület.
- Ha sikeres a rehabilitáció, a hallgató nem érzi a diszkriminációt. Az ép hallgatók sem választhatnak bármilyen pályát és kudarcaik esetén nem kapnak felmentést, olyan körülményeket kell teremteni intézményen belül, hogy azt érezze a hallgató, hogy

„Rád szükség van, hogy jobb legyen a világ!”

Berényi András:

Első lépések az esélyegyenlőség megteremtésében a Debreceni Egyetemen^[24]

Bevezető gondolatok

Az utóbbi évek gazdasági és társadalmi átalakulása súlyos lelki terheket rótt az egyénekre és a családokra. Az anyagi nélkülözés okozta feszültségek és a munkahelyeken, illetve a munkapiacra elszorított kudarcok sok esetben vezetnek devianciákhoz. Az új helyzetből adódó beilleszkedési és szocializációs problémák megoldását többnyire olyan humán szakemberektől várjuk, akiket a -főiskolai és egyetemi - képzés nem készített fel erre a munkára. A fent jelzett társadalmi feszültségek tehát újabakat szülnek, növelve a mentálhigiénés problémák halmozódását. A Debreceni Egyetem vezetése felismerte, hogy a hallgatók lelki támogatásáért tenni kell. Az Egyetemi Tanács 2001. október 7-i ülésén az országban egyedülálló **Mentálhigiénés Program** beindításáról döntött. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy szükség van erre a programra.

A Debreceni Egyetem megalakulásával több mint 23 000 fiatal és mintegy 5 000 egyetemi dolgozó munkahelye jött létre. Ez a hatalmas létszám tette szükségessé, hogy - a külföldi példákhoz hasonlóan - átfogó és helyi sajátosságokat figyelembe vevő, komplex mentálhigiénés program és akcióterv kerüljön megvalósításra, az **országban elsőként**. A mentálhigiénés stratégia megalkotásával a jövő értelmisége számára, nem csak az oktatás, hanem a mindennapi élet problémáiban is támogatást és segítséget

igyekeznek az Egyetem biztosítani.

A Mentálhigiénés Program célkitűzése

A Debreceni Egyetem számára jelentős előrelépést jelentett – a már meglévő tapasztalatokra támaszkodva - egy széles társadalmi összefogással, interdiszciplináris szemléletben fogalmazott, **átfogó komplex mentálhigiénés stratégia kidolgozása**. A Nyugat-Európa-i felsőoktatási intézmények rendelkeznek ilyen stratégiákkal és külön stábot illetve speciális segítő intézményeket hoznak létre erre a feladatra - vigyázva arra, hogy az oktatói és segítői szerep ne mosódjon egybe.

A Debreceni Egyetem mentálhigiénés stratégiájának kidolgozása egyetemi mentálhigiénés program-koordinátor közreműködésével valósul meg, amely program teljesen beépül az egyetem életébe. Szükségesnek tűnik ez a szervezett és szakmai alapossággal tervezett illetve kivitelezett preventív szemléletű szakmai program . Ettől lehet hosszú távú eredményeket remélni. A stratégia megvalósítása és továbbfejlesztése megfelelő ütemezés és munkaterv alapján fokozatos építkezéssel valósítható meg.

A Debreceni Egyetem Mentálhigiénés Programja következő szolgáltatásokat nyújtja a hallgatóknak:

- Az „Ariadné fonala” mentálhigiénés és drogzokonzultációs szolgálat
- Mentálhigiénés kiadványok szerkesztése írott és elektronikus formában
- Kortárssegítő képzés szervezése
- Hálózatépítés a program megvalósításában részt vevő szervezetekkel
- Kollégiumi mentálhigiénés programok, teaházi beszélgetések szervezése
- Családos hallgatók számára gyermekmegőrzés
- 60 órás a házasságra, a családi életre felkészítő PÁR-TA klub
- Filmklub szervezése
- „Szalmaszál” hétfői lelki segély telefonszolgálat
- „Lelki fröccs” mentálhigiénés adás az Egyetem Tér műsorban
- Honlap szerkesztés – www.lelkiero.unideb.hu
- Internetes lelki segítség
- 30 órás pszichodráma csoport indítása
- 30 órás kommunikációfejlesztő tréning csoport beindítása
- 20 órás tanulási technikai tréning
- Mentálhigiénés Napok szervezése (MEN) (2002. október 7– 11.)
- Egyetemi drogmentes nap szervezése
- Drogzprevenciós, mentálhigiénés szakkönyvtár
- Plakátsorozat a lelki egészségről, a drogzmentes életről

Az első lépések

2002-ben az oktatási miniszter 29/2002. (V. 17.) számú rendeletében szabályozta a fogyatékkal élő felsőoktatásban tanuló hallgatók esélyegyenlőségének biztosítását. Ez a feladat teljesen új még az egyetemünk számára. Nincs példa, nincs tapasztalat ezen a területen, míg a Nyugat Európában már évtizedes hagyományai vannak ennek a tevékenységnek.

Az **Egyetemi Tanács** 2002. október 10-én **fogadta el „A fogyatékkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételek”-ről szóló szabályzatot**. A szabályzat a rendelet alapján készült el és a hallgatók számára a tanulmányi tevékenységük segítésének módjairól és az esélyegyenlőség biztosításáról fogalmaz meg alapvető tudnivalókat. A szabályzat alapján a karok saját fogyatékos ügyi tanácsainak létrehozása és a helyi eljárási és támogatási rend kidolgozása van folyamatban.

Az Egyetem eddig az akadálymentesítés területén igyekezett eleget tenni az előírásoknak. Ennek a feladatnak a megvalósításában továbbra is folyamatosan tenni kell.

A Debreceni Egyetem rektora 2002. november 1-vel a mentálhigiénés program koordinátorát **egyetemi fogyatékos ügyi koordinátori** feladatokkal bízta meg. Így **a Mentálhigiénés Program ad keretet a fogyatékkal élő hallgatók támogató programjának**.

A Debreceni Egyetem Mentálhigiénés Programja a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesülettel (FETA) közösen ESÉLYEGYENLŐSÉG A FELSŐOKTATÁSBAN címmel konferenciát szerveztünk elsőként az országban 2002. november 8-9-én. A konferenciát és a résztvevőket levélben köszöntötte Dr. Magyar Bálint oktatási miniszter. Közel 90 résztvevő, 19 felsőoktatási intézmény és 10 civil szervezet, 2 minisztérium képviselője közösen kereste az esélyegyenlőséggel kapcsolatos miniszteri rendelet megvalósításának lehetséges formáit és módszereit. Lehetőség nyílt az eddig fogyatékkal élőket támogató szolgáltatások bemutatására és tapasztalatok megosztására.

A fogyatékossgal élő hallgatók esélyegyenlőségét megteremtő program kezdetei a Szegedi Tudományegyetemen ^[25]

A 29/2002. (V. 17) Oktatási Minisztériumi rendelet mérföldköve a magyar felsőoktatásnak. Leküzdvé az integráció nehézségeit, a piacosodás kényszerét, a kreditrendszer újdonságából keletkező feszültségeket, a rendelet végre pótolja a fogyatékossgal élő hallgatók felé több éves tartozását. Egyenlő esélyt próbál teremteni, azoknak a tanulni vágyó fiataloknak, akiknek ez idáig emberfeletti képességről kellett tanúbizonyságot adniuk akkor, ha a felsőoktatásban szerettek volna tanulni. A rendelet segítségével talán csökkeni fog az a frusztráló dilemma a fogyatékossgal élő fiatalokban, hogy vajon hozzá kezdjenek-e egy felsőfokú képzéshez, vajon képesek lesznek-e végigcsinálni?

A Szegedi Tudományegyetem tizenegy karán több mint huszonötezer hallgató tanul, köztük fogyatékkal élők is. A rendelet megjelenése előtt a feléjük irányuló segítségnyújtás ad hoc jellegű volt, a szerény többlet támogatás elosztásában a tanulmányi osztályok és a gazdasági hivatal vett részt, az akadálymentesítés megteremtése a több száz épület közül csak néhányban valósult meg. A hallgatótársak felelősségtudatán múlott, hogy fogyatékossgal élő társaik eljutnak-e egy órára, lesz-e jegyzet a következő vizsgára?

Szegeden a **Diákcentrum Universitas Alapítvány** vállalta fel azt, hogy ez a segítő munka humánusabb, empatikusabb és szakmaibb körülmények között valósuljon meg. A szervezet 1992-ben alakult azzal a szándékkal, hogy a hallgatóknak lehetősége legyen tudatosan foglalkozni mentális egészségükkel. **A Diákcentrum célja**, hogy a szegedi egyetem hallgatói számára hiánypótló mentálhigiénés és készségfejlesztési szolgáltatásokat nyújtsunk, amelynek eredményeként, hatékony életvezetésre képes, problémáit megoldó, munkáját és személyes életét vállalni tudó értelmiségivé és autonóm emberré váljanak.

Az alapítvány munkatársait a **szakemberek** csoportja mellett, felkészült – képzett - **kortárssegítő hallgatók alkotják**, akik megbízhatóan képesek érzékelni a hallgatói térben megjelenő igényeket, szükségleteket, illetve hatásokat.

Jelenleg **pszichológiai tanácsadással**, az egyetemi képzésből hiányzó **felkészítő programok, tréningek**: tanulásmódszertani, önismereti, kommunikációs, szexuálgimnasztika, karriertervezési tréningek **indításával, foglalkozunk. Tréningek rész célja, hogy az egyetemisták kapcsolatot teremthessenek egymással.** Ezt az elvet szem előtt tartva kezdett el szervezetünk **kulturális programokat** szervezni. Szintén a támogató kapcsolatok kialakítására és a kreatív önkifejezésre adnak lehetőséget képzőművészeti, fotó- és színjátszó köreink. *Eddigi működésünk keretében minden ötödik egyetemi polgár igénybe veszi szolgáltatásainkat.*

Az Universitas munkatársai - a rendelet megjelenése kapcsán is - a FETA munkájának keretében rendszeresen vesznek részt olyan szakmai programokon, mely a felsőoktatási tanácsadás speciális kérdéseivel foglalkozik. Jelentős volt az a 2002 júniusában tartott rendezvény, ahol az angliai felsőoktatási tanácsadók a fogyatékkal élőkkel kapcsolatos munkaprogramjukról és tapasztalataikról számoltak be, s kölcsönös konzultációra adódott lehetőség a magyar tanácsadó szakemberekkel. Ezt követően - szakmai előképzettségünkre, tanácsadási gyakorlatunkra építve, és felmérve humánkapacitásunkat - tettük meg **ajánlatunkat az egyetem vezetése felé**, amiben a következőket fogalmaztuk meg: „*A Diákcentrum Universitas vállalja a rendelet mentálhigiénés paragrafusainak részletes kidolgozását és megvalósítását, a fogyatékossgal élő hallgatókkal való kapcsolattartást, az érintett hallgatók beilleszkedését és tanulmányaiknak segítségét, valamint adekvát szolgáltatások nyújtását.*”

Felajánlásunk pozitív **megerősítést** kapott, mind Mészáros Rezső rektor úr, mind a hallgatói ügyekért felelős rektorhelyettes Seres László részéről.

A együttes munka első lépésben Visy Csaba oktatási rektorhelyettes terjesztette az Egyetemi Tanács elé azokat a módosításokat, amelyek az egyetemi oktatási és vizsgaszabályzatot érintette. Ennek értelmében a hallgatók fogyatékossguk mértékétől és milyenségétől függően részesülhetnek oktatási és vizsgázási kedvezményekben, ezzel összefüggésben utasították a karokat, hogy részletesen dolgozzák ki az ehhez kapcsolódó szabályzatokat. A következő egyetemi tanácsácson pedig elfogadásra került a fogyatékossgal élők számára esélyegyenlőséget teremtő teljes szabályzat tervezet.

A rendelet elő írja azt is, hogy **egyetemi koordinátort** kell kinevezni a fogyatékossgal élőhallgatók ügyeinek szervezésére. Ezzel a feladattal Dr. Szenes Mártát bízták meg, aki SZTE BTK Pszichológia Tanszék adjunktusa és tíz éve a szakmai vezetője a Diákcentrum Universitasnak, így felkészült a nagy kihívást jelentő feladat ellátására. A fogyatékossgal élő hallgatóknak nyújtandó szolgáltatási rendszer koncepciójának kidolgozására és megvalósításának felügyeletével a Rektor diáktanácsadó irodánkat bizta meg. Terveinkben következők szerepelnek:

- igényfelmérés és a szolgáltatások hatékonyságának mérése és értékelése
- speciális jegyzet- és könyvtár létrehozása
- speciális informatikai jártasságok és elérhetőségek biztosítása,
- életvezetéssel (párkapcsolat, család, szociális környezet, kommunikáció, karrier) kapcsolatos tréning szervezése
- pszichológiai tanácsadás
- felvételi tanácsadás és segítség
- kulturális és sport programok szervezése.

Nagy hangsúlyt szeretnénk fektetni az oktatók, egyetemi dolgozók és a hallgatók **társadalmi felelősségvállalásának érzékenyítésére**. Emellett fontosnak tartjuk azt is, hogy Szeged Város fogyatékossgal élők érdekképviselőjével foglalkozó civil szervezetével **támogató kapcsolatot** alakítsunk ki.

Munkánk az **első** ilyen próbálkozás a Szegedi Tudományegyetem életében ezért eredményeinkről, nehézségeinkről folyamatosan szeretnénk tájékoztatni az érintett hallgatókat, az egyetem vezetését, és az ügyhöz kapcsolódó állami-és és civilszervezeteket.

A fogyatékos hallgatók beilleszkedésének kérdései a felsőoktatási intézményben^[26]

Az egyetemen/főiskolán a fogyatékos társak tanulás esélyt biztosító törekvésnek nincs hosszú múltja a magyar felsőoktatási intézményben. Ezért is örvendezésre méltóan érzékelhető az a törekvés, hogy helyzetük jobb legyen. Az általam végzett vizsgálat két célt tűzött ki:

- a fogyatékosokkal élő társak egyetemi/főiskolai életének megrajzolása, körvonalazása és ezzel együtt: a segítségre szoruló területek feltérképezése.

Fontos lépés feltárni, hogy a jelenlegi fogyatékos hallgatók milyen körülmények között tanulnak az intézményben, s miben látnak hiányosságokat. Ennek a pontos feltérképezése alapján követően lépéseket tehetnek a szakemberek a fogyatékosokkal élő hallgató érdekében.

- A másik cél: a testi állapot által (is) kiváltott, egymást érő stresszhelyzetbe kerülő fogyatékos hallgatói megküzdési stratégiájának vizsgálata. Nemcsak tanulmányokkal, hanem az élet minden területben a jólétünket befolyásoló tényezőkkel, nehézséggel szemben való sikeres megküzdés vizsgáltam. (Oláh Attila „A szorongás leküzdési mód preferencia” kérdőív nyolc skálája ötfokú gyakoriság skálán regisztrálja, hogy a fenyegető helyzetekben a vizsgálati személyek melyik megoldás módot, milyen gyakorisággal választják).

A jelenlegi keretben nincs mód arra, hogy a vizsgálat teljes eredményeit ismertessem, ezért aktuálisan a minket érintő eredményeket mutatom be. A vizsgálatban két csoport szerepel, az egyik csoportban ép hallgatók, és a másik csoport pedig a fogyatékos hallgatók. A fogyatékosokkal élők között van látássérült, hallássérült és mozgássérült hallgató.

Vizsgálati minta	Nő	Férfi	Összesen
Ép hallgató	10	10	20
Látássérült	13	10	23
Hallássérült	10	8	18
Mozgássérült	5	2	7
Összesen	38 (55,9%)	30 (44,1%)	68 (100%)

	átlag	Szórás
Ép hallgató	35.60	15.58
Fogyatékos hallgató	34.04	18.74

Arra a kérdésre, hogy a hallgatók mennyire érzik magukat **egészségesnek** vagy nem egészségesnek az ép és a fogyatékos hallgatók között a rangszámokon végzett kétmintás t-próba szerint nincs szignifikáns különbség. Fontos itt hangsúlyozni, hogy a fogyatékoság nem betegség, hanem egy állapot, ezt mutatja a vizsgálati eredmény is. A fogyatékosokkal élő hallgatók annyira egészségesnek, illetve kevésbé egészségesnek érzik magukat, mint ép társai.

A hallgató miért pont azt a szak kiválasztja, ebben a kérdésben az ép és a fogyatékos hallgató között χ^2 -próba alapján a válasz gyakoriság eloszlása szignifikáns különbséget mutat. Az **ép hallgatóknál két döntő** ok az érdeklődés a téma iránt és a környezeti hatás, **a fogyatékos hallgatóknál pedig több tényező** játszik szerepet, a szakkiválasztást illetően. (Ezen statisztikai eredmény érvényessége azonban kis elemszám miatt kétséges lehet.)

	Téma érdekel	Környezet hatására	Olyan terület, ahol fogyatékoság nem kizáró ok	Segítő szándék	Későbbi munka-választásra tekintve	Egyéb
Ép hallgató	73.3%	13.3%	0	0	0	13.3%
Fogyatékos hallgató	35.4%	8.3%	14.3%	18.8%	14.6%	8.8%
Összesen	44.4%	9.5%	11.1%	14.3%	11.1%	9.5%

	Emberi kapcsolat	Sikeres teljesítmény	egyéb	Összesen
Ép hallgató	1 (12.5%)	6 (75.0%)	1 (12.5%)	8 (100%)
Fogyatékos hallgató	27 (65.9%)	11 (26.8%)	3 (7.3%)	41 (100%)
Összesen	28 (57.1%)	17 (34.7%)	4 (8.2%)	49 (100%)

A χ^2 -próba szerint a felsőoktatási intézmény **életben történő pozitív élményt illetően** az ép és a fogyatékos hallgatók válaszok gyakori eloszlása között szignifikáns

különbség ($P < 0.05$) van. Az **ép hallgatók** elsősorban a **sikeres teljesítményt** nevezték legkellemesebb élménynek, **utána az emberi kapcsolatot**. Ezzel szemben a **fogyatékos hallgatóknál ez a sorrend fordított**, náluk az emberi kapcsolat foglal első helyet, ezt követi a sikeres teljesítmény. (Az elemszám kicsinyége miatt a statisztikai érvényesség kétséges lehet).

	Átlag	Szórás
Ép hallgató	42.42	17.79
Fogyatékos hallgató	30.67	16.79

Környezettel való viszonyról szóló kérdésben ötfokú választási lehetősége volt a vizsgálati személyeknek, attól függően, hogy hogyan ítélték meg a tanárokkal való kapcsolatot (kitűnő-1, jó-2, közepes-3, nem túl jó-4, elviselhetetlen-5). Rangszámokon végzett kétmintás t-próba alapján szignifikáns különbség ($P < 0.05$) van a két csoport válaszeloszlása között. A **fogyatékos hallgatók**, szemben az ép hallgatóval, **a tanárokkal való kapcsolatot pozitívabbnak látják**. A társakkal való kapcsolatban az ép és a fogyatékos hallgató között nincs szignifikáns különbség. Úgy tűnik, hogy a fogyatékosokkal élő hallgatók a **környezettel való kapcsolatot fontos tényezőnek tartják**. A hallgató sikeres beilleszkedése nemcsak saját szorgalmán múlik, hanem a környezettel való együttműködésen is.

	Átlag	Szórás
Ép hallgató	26.90	15.93
Fogyatékos hallgató	37.67	15.54

A hallgató mennyire érzi tájékozottnak magát az egyetemi életről és a képzésről. Ötfokú skálán kellett választani (szinte teljes körűen-1, sok részletre kiterjedően-2, nagyobb vonalakban-3, keveset tudok-4, szinte semmit nem tudok-5). Rangszámokon végzett kétmintás t-próba kimutatja, hogy két csoport között szignifikáns különbség ($P < 0.05$) van. A **fogyatékos hallgatók úgy érzik, hogy kevés információval rendelkeznek** az oktatási rendszerről, nem eléggé tájékozott az intézményben történekről, mint az ép társai.

	Átlag	
	Ép hallgató	Fogyatékos hallgató
Időbeosztás probléma*	41.40	31.63
Szakirodalomhoz hozzáférése**	20.50	40.33
Közlekedés probléma*	26.98	37.64

Az egyetemi/főiskolai életben a hallgató találkozik nehézséggel, problémával a tanulmány évei során. A **problémát** gyakoriság szerint kellett jelölni, hogy milyen gyakran találja magát a hallgató ezekkel a nehézségekkel (nem-1, néha-2, gyakran-3, mindig-4). A rangszámokon végzett kétmintás t-próba kimutatja, hogy az időbeosztás problémáknál az ép hallgató átlaga szignifikánsan ($P < 0.05$) magasabb, mint a fogyatékosokkal élő hallgatóké. Az **időbeosztás szervezése gyakoribb probléma az ép hallgatók esetében**. A **fogyatékos hallgatóknál a szakirodalomhoz hozzáférés** ($P < 0.01$) és a **közlekedés** probléma ($P < 0.05$) szignifikánsan magasabb átlagot eredményezett.

	Épek átlaga	Fogyatékosok átlaga
Probléma centrikus*	29.70	32.70
Támaszkeresés+	18.70	21.06
Feszültség kontroll+	41.90	44.30
Figyelem elterelés	32.45	31.89
Emóció kontroll	25.95	25.49
Emóció kiürítés	14.10	15.36
Önbüntetés	10.45	9.851
Belenyugvás	11.55	10.96

A **szorongás-leküzdési mód** preferencia kérdőívben nyolc megküzdés stratégia szerepel. Az ép és a fogyatékos hallgatók között kétmintás t-próba alapján probléma centrikus reagálás módban a fogyatékos hallgatók szignifikánsan ($P < 0.05$) magasabb átlagot ért el. Azaz **a fogyatékosokkal élő hallgató gyakrabban reagál a probléma centrikus módon** a fenyegető helyzetben, mint az ép társai. A **támaszkeresés** és a **feszültség kontrollban tendenciaszerű különbséget** ($P < 0.10$) találtam, szintén a fogyatékos hallgatóknál gyakoribb ezek a megküzdés stratégiák. **Mind három megküzdés módban, amit a fogyatékosokkal élők gyakrabban választanak, a környezet megváltoztatásán van hangsúly**. A személy annak érdekében, hogy a stressz keltett feszültséget leküzdje, a helyzetre koncentrálni. Felméri a helyzetet és a saját erőforrásait, ennek megfelelően próbálja saját erővel megküzdni, vagy segítséget kér olyan személytől, aki konkrét lépést tesz az ügy érdekében. Azonban a saját képessége vagy másik segítsége sem oldja meg az aktuális problémát, akkor a személy a saját személyiség stabilitásának megőrzésére figyel, de nem adja fel a helyzetmódosítást.

lehetőségét. Ezek a megküzdés-stratégiák kidolgozottabb viselkedést foglalnak magukban. **Azt feltételezhetjük, hogy a fogyatékossgal élő hallgatók jobban kialakították az életük során eredményesebb megküzdés stratégiát, mint az ép társai.**

Figyelemre méltó, hogy a fogyatékos hallgatók által nehézségnek nevezett tényezők gyakori esetben nem a személy erőfeszítésével javítható, megoldható problémák, inkább a szociális környezet hiányos segítségnyújtásának az eredménye. A hallgató saját érdeke, hogy sikeresen elvégezhesse a felsőoktatási intézményt, azonban ennek eredményessége nem egy fős feladat. Manapság a speciális igénnyel rendelkező fogyatékos hallgató figyelembe vétele, segítségnyújtás szándék érzékelhető a környezet részéről. A környezetnek ez a hozzáállása fontos induló pont, és további kölcsönös együttműködés eredményezeti azt, hogy minél több fogyatékos fiatal kibontakoztathassa saját képességét.

András Péter:

„EGYEDÜL NEM MEGY”^[27]

Nagy tisztelettel köszöntöm Önöket.

Először is szeretnék bemutatkozni^[28]

Nevem: András Péter, **IV. évfolyamos hallgató vagyok a Gábor Dénes Főiskolán**, ahol **informatikai mérnöknek** készülök.

Most már minden reményem megvan arra,– mivel utolsó éves vagyok a főiskolán - , hogy 2002-ben befejezzem tanulmányaimat és megkaphassam a várva-várt diplomám.

Azon az **úton, melyen idáig jutottam nagyon sok akadályt kellett szüleimmel együtt leküzdenünk, ami nem volt könnyű.**

Ezen a fotón látható^[29], hogy nyugodt, kiegyensúlyozott kisbaba voltam. Sajnos 8 hónapos koromban vírusos influenza következtében hallássérültté váltam.

Szüleim nagyon elkeseredtek, hogy az egészségesen született gyermekük maradandó halláskárosodást szenvedett, de igyekeztek ezzel a helyzettel együtt élni.

Bölcsődébe vittek, halló közösségbe, ahol láthatóan jól éreztem magam^[30].

Édesanyám nagyon sokat foglalkozott velem, hetente 3 alkalommal vitt beszédtanulásra. Otthon is nagyon sokat gyakoroltunk, amit akkor nagyon nem szerettem.

Általános iskolai tanulmányaimat a siketek iskolájában kezdtem. Ma is szívesen emlékszem vissza kisiskolás kori osztályfőnökömre, Gabi nénire, és a napközis tanítómra, Györgyi nénire, akikhez nagyon kötődtem, amelyet a fotó is jól szemléltet^[31].

Nagyon szerettem az osztálytársaimat. Szüleim is szerették, ha körülöttük vagyunk, ezért sokszor vendégül látták az egész osztályt, akik szívesen jöttek a „gyerek zsúrra”^[32]

Gyermekéveim vidáman teltek, harmonikus családban, szeretetben nőttem fel. *Szüleim mindenhová magukkal vittek*, külföldre, sportolni, nyaralni, túrázni, kirándulni. Bár hol voltunk is, Ők mindig szeretettel és nagy türelemmel foglalkoztak velem.

Szüleimmel megcsodáljuk a grillsütőt, amelyen bárány sült^[33]

Apukámmal az úszás befejeztével^[34]

Anyukámmal a tengerparton^[35]

Svédország felé hajózunk a tengeren^[36]

A családi mini-golfverseny győztese^[37]

Ezek az együttlétek, élmények a jövőm szempontjából meghatározóak voltak, és egy-egy elkeseredett pillanatomban mindig átsegítettek a holtpontra. Bizony kiskamaszként elég sűrűn követték egymást ezek a pillanatok.

Jó tanuló voltam, már elég szépen is beszéltem, amikor átkerültem a *nagyothallókhoz*. Ott is elég hamar beilleszkedtem az új osztályközösségbe, ahol a 6. osztályt kezdtem.

Rövid időn belül megkedveltem az osztálytársaimat, és a tanáraimat. Többször is volt az osztály nálunk, közösen főzött bográcsos ebéden, melyet kellemes közös játékkal eltöltött délután követett.

Ezen a fotón is egy játék szabályát ismertetem [\[38\]](#).

Anyukám - a napi kötelezettségeim elvégzését követően – mindig talált ki valami érdekes szabadidős programot, csak hogy mellette legyek, ez alkalom volt a beszélgetésre. Beavatott a főzés világába [\[39\]](#),

megtanított vasalni, különböző kerti és háztartási munkákat végezni. Az igazi fő cél mindig az volt, hogy észrevétlenül is gyarapítsa a szókincsemet.

Nagyon imádom! Nem csak Anya, igazi barát is, akire mindig számíthatok [\[40\]](#)

A 8. osztály befejezése után tanulmányaimat a *Neumann János Számítástechnikai Szakközépiskolában folytattam. Ezek számomra nagyon nehéz évek voltak.* Sajnos az osztályfőnökön nem volt felkészítve a hallássérültekkel való bánásmódra. Több tárgyat is tanított, többek között matematikát, amit meg kellett volna érteni. Halkan is beszélt, és sajnos úgy magyarázott, hogy nekem hátat fordított, így még szájról sem tudtam olvasni. Fizikailag, szellemileg elfáradtam.

Ekkor döböntem rá igazán, hogy milyen nagy hátránnyal indulok a halló társaimmal szembe. Nem tudtam a hallóközösségbe beilleszkedni, a vidám, jókedvű gyerekből szomorú, visszahúzódó, gátlásos kamasszá váltam.

Ebben az időszakban nagy szükségem volt segítségre, éjszakákba nyúló beszélgetéseket folytattam a szüleimmel. Bátorítottak, segítettek abban, hogy elfogadjam önmagam, arra biztattak, hogy tanuljak, mert megfelelő tudással biztosan megállom a helyem az életben.

Szüleim nyíltsága és szeretete segített átbillenni a holtpontra. Megtanítottak az önálló tanulásra, sokat magyaráztak, ismertették az általam nem ismert szavak jelentését, megtanítottak a Lexikonok használatára.

Édesanyámmal sok éjszakát végig tanultam. A kitarató és következetes munka eredményeként sikeresen érettségiztem.

Érettségi után felvételt nyertem a Gábor Dénes Főiskola nappali tagozatára. Jelenleg, mint ahogy már bemutatkozásomkor elmondtam, IV. évfolyamos hallgató vagyok.

Nem mondhatom, hogy könnyű főiskolai hallgatónak lenni, sajnos nekünk mindenért duplán meg kell dolgozni. Én is felveszem az előadások anyagát hangkazettára, amit Anyukám meghallgat és leír, mert csak így tudom a könyvben leírtakat az előadáson elhangzottakkal kiegészíteni.

Sajnos a fogyatékkal élőkre nincs kellő figyelem. Nincsenek felkészítve az oktató tanárok a feladatra, ezért nem is tudják a helyzetet kezelni. Ha a hallássérült, látássérült, mozgássérült hallgató mögött nincs egy biztos családi háttér, vagy a tanulást önzetlenül segítő barát, vagy társ, akkor a sikert a kudarc váltja fel, és az elkeseredés hangján elhangzik az a mondat, hogy „EGYEDŰL NEM MEGY”

Azért, hogy az „egyedül-lét” ne legyen akadály a továbbtanulásnál, kezdeményezésemre megalakítottuk az

„Értelmiségi Hallássérültek Egyesület”-ét.

Az egyesületben családias légkört, és baráti közösséget szeretnénk kialakítani egymás segítése érdekében. Ehhez segítséget nyújtanak nekünk az önkéntes tevékenységet vállaló, halló jogász, pedagógus, mentálhigiénés szakemberek, akik problémáinkra megtalálják a lehető legjobb megoldást.

Én bízom benne, hogy a társadalmi egyesületek mellett egyre több segítséget fogunk kapni állami szinten is tanulmányaink folytatásához, és eljön az-az idő, amikor mi is –a küzdelmek árán megszerzett egyetemi - főiskolai végzettséggel - egyenrangú félként kaphatunk munkát, és boldog, kiegyensúlyozott emberként élhetjük életünket.

Kovács Livia:

Személyes tapasztalatok a felsőoktatásban tanuló látássérült hallgatók néhány, a tanulmányokat érintő problémája [\[41\]](#)

Kovács Livia vagyok, az ELTE BTK pszichológia szakának utolsó éves vak hallgatója. Szeretném röviden leírni az egyetemi évek alatt szerzett személyes tapasztalataim alapján a felsőoktatásban tanuló látássérült hallgatók néhány, a tanulmányokat érintő problémáját, és az ezek megoldási lehetőségeivel kapcsolatos gondolataimat.

A látássérült hallgatók számára a legnagyobb nehézséget a **szakirodalmi anyagokhoz való hozzáférés, a könyvtározás, az írásbeli vizsgáztatás, valamint az adminisztrációs ügyek** (beiratkozás, tárgyfelvétel stb.) és az **egyetemi élettel kapcsolatos fontos információkhoz való hozzájutás** jelenti. Az előadások anyagának rögzítése diktafon vagy notebook segítségével megoldható. A számítógéphez csatlakoztatható beszédszintetizátor, vagy a hangkártyán keresztül működő beszélő programok jóvoltából az elektronikus formában tárolt jegyzetek, könyvek számunkra is olvashatóvá váltak. Szintén a beszélő programoknak köszönhetően a szövegszerkesztés, és ezzel együtt a házi dolgozatok megírása sem okoz már nehézséget.

A számítógép nyújtotta lehetőségeknél maradva, itt szeretném megemlíteni azt a javaslatomat, amely révén a szakirodalomhoz való nehéz hozzáférés problémája *legalább kilencven százalékban* megoldódna. Ugyanis a könyvkiadók többsége ma már rendelkezik könyveik elektronikus változatával, ám ezeket különböző okok miatt nem szívesen

adják ki a kezükből. Kivétel azért van, ilyen például az *Osiris* és az *Európa* kiadó. Az ideális azonban az lenne, ha az **egyetemek kötnének szerződést** a kiadókkal, amely szerződésben lefektetnék, hogy a kiadók által rendelkezésre bocsátott elektronikus anyagokat kizárólag vak hallgatók vehetik igénybe, valamint ezen anyagokat a vak hallgatók nem terjesztik stb., és a szerződést a fogyatékos tanulók is aláírnák. Ezen a módon hivatalos mederbe terelődne az ügy, és így talán a kiadók aggodalmi eloszlának.

A különböző szakokon tanuló vak hallgatók szakirodalmi igényeit aztán a fogyatékosügyi koordinátor mérné fel, és ő tartaná a kapcsolatot a könyvkiadókkal, és ügyelne a szerződés feltételeinek betartására. Sajnos, tájékoztatlanúságom miatt nem tudom, hogy az idevonatkozó jogszabályok meghatározzák-e pontosan a fogyatékosügyi koordinátor feladatkörét, de talán a fent említett, a vak hallgatókat érintő problémák megoldásában is ő nyújthatna segítséget. Amennyiben szükségesnek bizonyulna, a koordinátor munkáját segíthetné egy polgári szolgálatos katona is, hiszen az ő alkalmazása nem jelentene plusz költséget az egyetemek számára.

A fogyatékos hallgatókat érintő jogszabályok gyakorlati kivitelezése, megvalósítása valóban nagyon nehéz. Talán fontos lépés lenne ezen a területen az, ha a **koordinátor** – bármely fogyatékkal élő hallgató esetében- **eljuttatna egy írásbeli tájékoztatót a leendő oktatókhoz a hallgató jogairól és természetesen kötelezettségeiről is**. Ezen kívül fontosnak tartom, hogy a hallgató keresse fel tanárait és beszéljenek egymással a problémákról és megoldási módokról. Véleményem szerint ez a személyes találkozás és az a bizonyos tájékoztató nagymértékben oldaná a tanároknak meglévő, az új és idegen helyzettel szembeni szorongást, idegenkedést. **A fogyatékos hallgatókat szintén tájékoztatni kellene saját jogaikról és kötelezettségeikről** tanulmányi idejük kezdetén. *Talán a hallgatók egyetemi életre való pszichológiai felkészítése sem lenne hiábavaló*, hiszen vannak, akik nem mozognak otthonosan a látó emberek között, alacsony önbizalommal és önbecsüléssel rendelkeznek. De akadnak olyanok is, akik "előnyt kovácsolnak" helyzetükből, és kihúzzák magukat olyan feladatok alól is, amiket el tudnának végezni. Mindannyiunk részéről fontosnak kellene érezni azt, hogy teljes értékű diplomát kapjunk a kezünkbe. De talán ezt a felkészítést már korábban el kellene kezdeni, még azt megelőzően, hogy bekerül a diák az integrált oktatási rendszerbe.

Köszönetet szeretnék mondani a Konferencia szervezőinek és résztvevőinek, mert az biztos, hogy a segítők részéről a legelső lépés ezen az úton az, ha jó szándékkal fordulnak a fogyatékos hallgatók problémái felé. Ez a jó szándék pedig érezhető volt a konferencián.

Ittzés Ádám:

Tapasztalataim és javaslataim a felsőoktatási esélyegyenlőségről^[42]

Ittzés Ádám 5. éves egyetemi hallgató vagyok. Kerekesszékesként járok az ELTE BTK Nappali Tagozatán történelem szakra. Egyetemi éveim alatt sok tapasztalatot gyűjtöttem arról, hogy mi az, ami nehezíti egy fogyatékos hallgatók életét az egyetemen. Az alábbiakban tapasztalataimra támaszkodva szeretnék a debreceni konferencia résztvevői és az illetékesek figyelmébe ajánlani néhány olyan területet a fogyatékosok felsőoktatásával kapcsolatban, ahol mihamarabbi és átgondolt cselekvésre van szükség.

Tudom, hogy az elmúlt években több előrelépés is történt a fogyatékos-ügy területén a felsőoktatásban. Így például a koordinátori rendszer kialakítása vagy az idej, új OM rendelet. Ezek a lépések örvendetesek, ám nem elegendők, és sajnos nem is mindig a legmegfelelőbbek. Gondolok itt például a sok helyen rosszul, sőt egyes helyeken egyáltalán nem működő koordinátori rendszerre. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy egyetemi éveim alatt az emberek hozzáállása néhány eset kivételével mindig pozitív volt hozzám, és a fogyatékosok problémáihoz. (Noha tudom, hogy sok sorstársamnak ezzel kapcsolatban is épp ellenkező tapasztalatai vannak.) Más kérdés, hogy a pozitív hozzáállás sokszor nem elég ahhoz, hogy az egyes területeken a fogyatékosok számára igazán megfelelő megoldás szülessen. Ehhez nem mindig van meg a megfelelő **szakértelem**, és sajnos legtöbbször a **mi véleményünket sem kérdezik meg**. Pedig az érintettek véleménye, tapasztalatai rendkívül fontosak, elengedhetetlenek lennének ahhoz, hogy az esélyegyenlőség a lehető legteljesebb formában, és a számunkra legpraktikusabb megoldásokkal valósuljon meg.

Az alábbiakban tehát néhány olyan problémát fogok fölillantani, ahol még nem született megoldás, vagy nem megfelelő megoldás született.

1. A tanulmányi és vizsgarendszer

Ezen a területen a legnagyobb hiányosság, **hogy nincsenek lefektetve a fogyatékosokra vonatkozó szabályok**, és minden esetben csak a tanárok, tanszékek tanulmányi osztályok jó indulatára hagyatkozhat a fogyatékos hallgató. Remélhetőleg az új rendelet nyomán minden intézményben mihamarabb megszületnek majd az idevonatkozó **TVSZ-módosítások**, amelyek tartalmazni fogják, hogy milyen esetben milyen segítségre, módosított követelményekre, stb. jogosult egy fogyatékos hallgató.

2. Akadálymentesítés

Tapasztalataim szerint folyamatosan zajlik Budapesten a felújítás alatt álló épületek akadálymentesítése. Ez örvendetes dolog. Nagyon nagy **probléma** viszont, hogy sok esetben ez az **akadálymentesítés nem megfelelő**. Általában a mozgáskorlátozottak csak bonyolult módon képesek bejutni az épületekbe. Sok helyen egyedül használhatatlan lépcsőliftet szerelnek föl. Ehhez rendszerint a portástól kell kulcsot és segítséget kérni, és az ember – a gyakran hosszú várakozás mellett – nemegyszer a személyzet rosszálló megjegyzéseit és kénytelen elviselni. Nem lehet cél, hogy a sérült emberek állandóan másokra legyenek szorulva. Ezért az akadálymentesítést minden esetben úgy kell megoldani, hogy **a sérült ember segédeszköz használatával minél önállóbb lehessen**. Ezért fontos lenne, hogy az eddig rosszul akadálymentesített épületeket mielőbb érintettek és akadálymentesítési szakértők megkérdezése után újra átalakítsák. Sajnos a meglévő és elismerésre méltó jó szándék nem mentség az

elkövetett hibákra, csak úgy, mint a pénz hiánya sem. A törvények betartásához nem elegendő az akadálymentesség látszatát kialakítani, hanem **valódi** akadálymentességre van szükség. Még fontosabbnak látom azonban, hogy a még akadálymentesítés előtt álló épületek esetében körültekintőbben járjanak el, és kérjék ki az érintettek és a speciális szakemberek (nem elegendő egy általános építész!) véleményét. Ezen a területen is, mint minden – ügyeinket érintő területen – alapvetőnek látom, hogy **ne történhessen meg az, hogy rólunk döntenek nélkülünk!**

3. Közlekedés

Egy mozgáskorlátozott általában nem tudja igénybe venni a tömegközlekedést. Ebből az következik, hogy nem veheti igénybe a minden hallgatót megillető utazási kedvezményeket sem. Léteznek szállító szolgálatok, ám ezek költsége jóval meghaladja egy átlagos egyetemista és családja teherbíró képességét. Míg egy ép hallgató Budapesten havi 1400 Ft-ból bárhová eljut, ahová egyetemi tanulmányai miatt szükséges, és a hazautazás is kedvezményes számára. addig ez az összeg egy szállítószolgálatokra szoruló kerekesszékes hallgató esetében 50-100 ezer forint között van havonta. Ezt az összeget alapítványi vagy más civil szervezet támogatásával tudja csak egy fogyatékos hallgató vállalni. Pedig az esélyegyenlőség értelmében a fogyatékos hallgatóknak is ugyanolyan (állami!) kedvezményekkel kéne tudniuk utazni, mint ép társaiknak. Ez is egy megoldandó probléma, hogy ezek a bizonytalan (az ember jól értesültségétől függő) civil támogatások hogyan váljanak **mindenki számára elérhető** állami finanszírozású támogatássá.

4. Lakhatás

A felsőoktatási kollégiumok nagy része ma nem alkalmas mozgássérültek fogadására. Én az ELTE Ajtósi-Dürer Kollégiumában lakom, amely névleg akadálymentes ugyan, de valódi **önellátásra** egyáltalán nem alkalmas. Jóllehet én megfelelő körülmények között képes vagyok ellátni magam, az akadálymentesnek nevezett kollégiumban mégis sok segítségre szorulok. Vidéki hallgatók számára alapvető fontosságú, hogy a kollégiumok akadálymentesítése megtörténjen. **Nem** lehet jó megoldás külön kollégium, „intézet” létesítése a fogyatékos hallgatók számára, vagy a felsőoktatásban tanuló fogyatékosok elhelyezése már meglévő **szegregált** intézményekben. (Ez utóbbira sajnos több példát tudok.) Az ilyen megoldások élesen ellenkeznek az esélyegyenlőség normáival. **A sérült hallgatóknak ugyanúgy joga van ahhoz, hogy ép egyetemista társaival együtt lakjon, mint ahogyan joga van együtt tanulni velük.** E jog gyakorlásához is elengedhetetlen azonban a megfelelő feltételek biztosítása, ezért van szükség a kollégiumok akadálymentesítésére.

5. Személyi segítség

Sok sérült hallgatónak szüksége van tanulmányai során személyi segítségre. Ezt a segítséget általában mindenki baráti, rokoni alapon oldja meg. Ezen a területen is szükség van arra, hogy kialakuljon valamilyen ésszerű intézményesített forma, hogy ne csak a barátok jó indulatán múljon, hogy valaki kap-e segítséget.

Alapvetően **két fajta segítségre** lehet egy sérült hallgatónak szüksége. 1. **Fizikai segítség** (öltözködés, tisztálkodás, közlekedés, stb.), 2. **tanulmányi segítség** (jegyzetelés, könyvtarazás, felolvasás, gépelés, stb.) Az előbbihez nem szükséges, hogy a segítő az évfolyamtársak közül kerüljön ki, bár elképzelhető ez is. Viszont szükséges hozzá a megfelelő segítségnyújtás technikáinak elsajátítása, gyakorlat. Mivel az egyes városokban amúgy is ki kell alakítani a támogató szolgálatokat, ezért praktikusnak tartanám, ha a felsőoktatási intézmények nem maguk alkalmazzának erre a célra embereket, hanem ezekre a feladatokra más segítő szolgálatokkal szerződnének.

A **tanulmányi segítséghez azonban az adott tárgyban való szakmai jártasságra van szükség**, ezért itt fontos, hogy a segítő a sérült hallgató évfolyamtársai közül kerüljön ki. Ez esetben neki kellene ehhez megfelelő anyagi juttatást (pl.: emelt ösztöndíj, stb.) nyújtani, hogy ezeket a feladatokat ellássa. Fontosnak tartom, hogy a sérült hallgató **magá választhassa ki** segítőjét, és az egyetem a kiválasztott személlyel kössön szerződést a vállalt feladatok ellátására.

Összegzés

Írásom végén két szemléletbeli dolgot szeretnék ismét nyomatékosítani, és kérni, hogy ezt minden döntésnél tekintsék alapvetőnek.

1. **Semmilyen kérdésben ne hozzanak döntést az érintettek (széleskörű) megkérdezése nélkül.** Az így született megoldások tapasztalataim szerint - minden jó szándék ellenére – a legtöbb esetben rosszul sülnek. el. Mivel tisztában vagyok vele, hogy a ránk vonatkozó törvények betartása meglehetősen költség igényes, ezért is tartom különösen fontosnak, hogy mindig a számunkra lehető legmegfelelőbb megoldások szülessenek. Nehogy az ablakon kidobott pénznek bizonyuljanak az e célra fordított összegek, és aztán mindent újra kelljen előről kezdeni.
2. **Számunkra az esélyegyenlőség a cél.** Mindig ezt kell szem előtt tartani. Nem pozitív diszkriminációra, kedvezményekre van tehát szükségünk, csupán olyan lehetőségek biztosítására, amely lehetővé teszi, hogy ugyanolyan esélyekkel, lehetőségekkel rendelkezünk a felsőoktatás minden területén, mint ép társaink. Nem szabad tehát úgy fel fogni, hogy mi kedvezményeket kérünk, csupán törvényben biztosított egyenlő jogainkhoz van szükségünk egyenlő, de legalábbis ahhoz közelítő esélyekre.

Bányay Krisztina:

Segítségnyújtási és tanácsadási lehetőségek cukorbeteg hallgatóknak - esélyegyenlőségünk kérdése a felsőoktatásban^[43]

Cukorbeteg hallgatóként szeretném némileg közelebb hozni, ismertetni ezt a sokak által nem is betegségnek, hanem csak állapotnak titulált élethelyzetet abban a reményben, hogy segítségül szolgálhatok hasonló cipőben járó sorstársaimnak, megkönnyítve ezzel az egyetemi éveket és az egyetemi tevékenységet.

A 29./2002.(V.17.) OM rendelet a fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről szól. A rendelet 1.§-ának (3) pontja^[44] a látás-, hallás-, mozgásszervi, illetve a beszéd-fogyatékossg kiemelése mellett homályban hagyja a "más fogyatékos" gyűjtőfogalmát, s a továbbiakban is csak az ő esélyegyenlőségüket biztosító feltételekről rendelkezik. Fontosnak tartom azonban kihangsúlyozni ez utóbbi kategória részletesebb vizsgálatát is, amelyet ebben az esetben megfelelőbb lenne az **egészségkárosodás** szóval helyettesíteni. Vannak ugyanis olyan különböző mértékű károsodással járó, többnyire meg nem gyógyítható, így egész életen át viselt betegségek, amelyek szemmel akár nem is láthatóak, mégis **másfajta életmódot** követelnek meg viselőitől. A "másság" problémája itt is felveti az **esélyegyenlőséget biztosító feltételek** és a **tanácsadás** szükségességét.

Ezek közé tartozik a cukorbetegség is.

Sajnos, egyre többen kell, hogy együtt éljünk ezzel a betegséggel. A teljesség kedvéért szeretném összefoglalni néhány sorban a cukorbetegség lényegét, különös tekintettel azokra a tényezőkre, amelyekről a másfajta, egészséges ember életvitelétől eltérő jellege adódik, mert ezek kapcsán vetődik fel az esélyegyenlőség kérdése is.^[45]

A részletesebb biológiai elemzésnél lényegesebbnek tartom a cukorbetegség által betartandó két leglényegesebb szabályt megemlíteni:

1) a szükséges inzulinmennyiség mindig pontos időben történő beadását,

2) a megfelelő mennyiségű és összetételű táplálék ugyancsak pontos időben történő elfogyasztását, azaz a diéta betartását.

Az időpont betartása fontos tényező, amely nem feltétlenül esik egybe az órák közti szünettel (tapasztalatom szerint az **órai étkezés** megértésre talál).

A speciális diétát illetően a cukorbetegnek magának kell gondoskodnia, ha a helyzet úgy hozza, akár egész napra vonatkozólag. Ma még **nem hagyatkozhatunk arra, hogy bármely büfében megtaláljuk a nekünk megfelelőt**, noha egyre több diétás termék kerül forgalomba. Az étkezésekben, menzákon az egyes **ételek szénhidrátmennyiségének feltüntetése** egyszerűbbé és változatosabbá tehetné táplálkozásunkat. A legjobb természetesen **speciális diétás menü megválasztásának lehetősége** lenne, de nagy segítséget jelentene már az is, ha az **otthon összeállított étel tárolása, esetleges felmelegítése** megoldottá válna.

Sajnos az inzulinterápia és a diéta betartása sem mindig garantálja a problémamentes életet.

Vércukorszintünket számos, előre nem látható tényező, például az időjárás-változás, stressz, be nem tervezett mozgás és egyébek is befolyásolják. Az egészséges ember hasnyálmirigye e tényezőket figyelembe véve megfelelő mennyiségű hormont termel, de más a helyzet a kívülről történt szabályozással. Az inzulin már adott, és a fentebbi változások mellett előfordul, hogy túl soknak vagy túl kevésnek bizonyul.

Mindkettő rosszul érezhető, eszméletvesztéssel járhat, ha elmarad a gyors beavatkozás. Ezekben a helyzetekben van leginkább **társai segítségére** szorulva a cukorbeteg, mert előfordulhat, hogy önmagán már nem tud segíteni. Fontos, hogy meg tudják különböztetni a két állapotot, és ismerjék azok orvoslását.

Az alacsony vércukor társaink által is észlelhető tünetei:

- a hideg verejték, remegés, izomgörcs, ingerlékenység, esetenként sírás. Ilyenkor feltétlenül cukrot vagy cukros italt kell a szervezetbe juttatni.

- Magas vércukornál a zavartság, tompaság, aluszékonyság és a száj kiszáradása a legjellemzőbb tünetek, esetenként hányás kíséri. Feltétlenül inzulin beadására és orvosi segítség hívására van szükség, mert a kiszáradás elkerülése végett általában infúzió bekötésére is szükség van.

Mindkét állapot életveszélyes lehet, gyors beavatkozást követel, a segítségadás lehetőségének tudata alapvető a **biztonságérzet**, a félelem nélküli tevékenység szempontjából. (Egyetemista életkorban már feltételezhető -a betegség komolyságának tudatában- annak el nem titkolása. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor nélkülözniük kell az ismerősöket. Ilyen esetben célszerű valamilyen írást magánál tartani magának a hallgatónak arról, hogy milyen betegségben szenved, s hogyan kezelhető a rosszul érzés). Fontosak a kapcsolatok: együtt közlekedni, könyvtárba járni olyan társakkal, akik tisztában vannak állapotunkkal.

Könyvtárhasználat nélkül nincs egyetemista élet. Ezen a területen mégis számtalan akadályba ütköztem.

Nem minden intézmény engedélyezi olyan kis méretű táská bevitelét az olvasóterembe, amely tartalmazná a szükséges gyógyszereket és táplálékot, s a **biletára** pedig csak **távozás esetén adják ki a táskát**. Néhol a kínos helyzetet teremtő hosszas magyarázkodás sem vezet eredményre. Arról nem is beszélve, hogy a **büfék többsége csak a kizárólag ott vásárolt termékek elfogyasztását engedélyezi** még abban az esetben is, ha az ember egy ásványvizet vesz. Ilyenkor marad a folyosón ácsorogva elfogyasztott ebéd, amennyiben a ruhatár hajlandó a táská ki-, majd újbóli bevitelére. Ebben a problémában mindenképpen jó lenne valami kedvező változást elérni.

A cukorbetegség kérdésében sokat segíthet - természetesen a rendszeres szakorvosi ellenőrzés mellett - a többéves személyes tapasztalat. Ezért nem tartanám haszontalannak egyetemi körökön belül **az érintettek** - és jó lenne, ha minél több érdeklődő - időnkénti **összejövetelét, tapasztalatcseréjét**, akár egy ebben jártas **orvossal**, illetve **dietetikus vezetésével**. Az orvostudomány nagyon gyorsan fejlődik, jó lenne első kézből értesülni az új lehetőségekről. Az orvos tanácsadása **különösen hasznos lehetne azoknak a kollégistáknak, akik nem tudnak bármikor saját kezelőorvosukhoz fordulni**. Egyetemi éveik alatt akár állandó jelleggel is az illető orvos kezelése alá tartozhatnának.

Végezetül, de nem utolsó sorban, néhány szó a tanulmányi teljesítmény és a cukorbetegség összefüggéséről. Természetes, hogy a rossz teljesítmény hivatkozási alapja a betegség önmagában nem lehet. A stresszhelyzeteket ugyanúgy, mint más embernek, ezzel a betegséggel együtt is meg kell tudni tanulni kezelni. Legfeljebb a **stresszt okozó helyzet könnyítését** tartanám megengedhetőnek vizsgáknál: esetlegesen az írásbeli vizsga szóbelivel való felcserélés, illetve fordítva - jöhetne szóba.

A cukorbetegséget **a pályaválasztásnál** meghatározó tényezőként kell figyelembe venni, hiszen kizárja a nehéz fizikai munka, a váratlan szituációkat kiváltható és a

szövődmények kialakulását - főleg a szem és a vese károsodását nagyobb eséllyel előidéző- foglalkozások választását. Ezzel szemben **ajánlottak az értelmiségi pályák**, mint az orvosi, nővéri, irodai és tanári munka. Látom jelentőségét annak, hogy a betegség ismertté váljon a **tanárképzésben** résztvevők számára, hiszen egyre nagyobb esélye van annak, hogy a leendő tanárnak cukorbeteg diákja legyen.

Soraimat abban a reményben zárom, hogy sikerült megmutatnom néhány problémát, melyek cukorbeteg életvitelében speciálisan jelentkeznek, de amelyek kis odafigyeléssel és jóindulattal egyáltalában nem megoldhatatlan nehézségek, és a konferencia eredményesen felhívja a figyelmét azoknak, aki az ilyen és hasonló problémák orvoslásában segíteni tudnak.

Fodor Ágnes:

Hogyan segíthetjük a fogyatékos hallgatók felvételi vizsgakörülményeit, beilleszkedésüket, egyetemi tanulmányaik folytatását?[\[46\]](#)

A fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségét biztosító feltételek kialakításában az egyetem mellett más segítő személyeknek is szerepe van (család, évfolyamtársak, személyi segítők, diáktanácsadók). Az egyetem által kötelezően biztosítandó feltételeket a 29/2002 (V.17.) OM rendelet szabályozza, mely 2002.09.01-től hatályba lépett. Ennek értelmében a fogyatékos ügyi szakmai koordinátor és a speciális szükségletű hallgatókat támogató bizottsággal köteles segíteni a felsőoktatásban tanuló fogyatékos hallgatók tanulmányait.

A segítő folyamatban résztvevő személyek munkája az egyetemek által kötelezően biztosított feltételeket kiegészítik, mivel ezen tevékenységi kör a személyes kapcsolattartást és a támogatást helyezi a közös munka középpontjába. Fontos szempont tehát, hogy a személyi segítő és a fogyatékos hallgató közvetlen környezetében tevékenykedő emberek megfelelő információval rendelkezzenek a fogyatékosok tanulmányait megkönnyítő segítségnyújtási formákról és lehetőségekről.

Az alábbiakban szeretnék néhány olyan fontos problémát, nehézséget felsorolni, melyek a hallgatók tanulmányai végzésekor jelentkezhetnek és a kerekasztal-beszélgetés során közösen olyan hatékony megoldási módokat találni, melyek megkönnyíthetik a személyi segítők munkáját.

Esetleges problémák és nehézségek:

- felvételi vizsga (írásbeli, szóbeli) nem megfelelő körülményei
- az épület megközelíthetősége, az épületen belüli közlekedés és tájékozódás
- az egyéni tanegységek felvétele, feliratkozás
- speciális tananyagok elkészítése (jegyzetelés, felolvasás, szkennelés)
- könyvtár használat
- segédeszközök beszerzése, meghibásodás esetén gyors szervizelése
- vizsgarend összeállítása
- megfelelő szakmai gyakorlat kiválasztása és megközelíthetősége (útvonal tájékoztatása)
- egyetemen belüli ügyintézés (fénymásolás, hivatalos iratok kitöltése)

Az általam felsorolt problémák és nehézségek minden fogyatékos embernél más-más módon jelentkezhetnek, a fenti felsorolás összefoglaló jellegű. A hatékony segítő munka és a problémák felszámolása érdekében együttműködésükben bízva várom Önöket a kerekasztal beszélgetésen, melynek időpontja 2002.11.08. 14 óra 10 perc (4010 Debrecen, Egyetem tér 1.)

Bujdos Éva:

Dyslexiás, dysgráfiás hallgatók problémái a felsőoktatásban[\[47\]](#)

Dyslexiás Gyermekekért Alapítvány figyelme arra irányul, hogy az óvodától az egyetemig bezárólag ott ül minden csoportban, osztályban 2-3 gyerek akinek gondjai vannak az olvasással, írással, helyesírással. Az egyetemre, főiskolára bejutott gyerekek - ha nem kezelte őket senki szakszerűen - akkor az olvasási nehézségeiket vagy jó verbális emlékezettel kompenzálják, vagy felolvassák nekik az anyagot, esetleg maguk kínálják végig a szöveget. Az írás külalakjával nem szoktak törődni, de ebben a számítógép is segítségükre lehet. A helyesírást nem érzékelik, még akkor sem, ha megfelelő volt a reedukáció. Ezért a diktált szövegben kevesebb hibájuk van, míg a spontán fogalmazásban jóval több, mert akkor erről elvonja a figyelmüket az az esemény, amiről írnak. Azt le kell szögezni, hogy összefüggő szövegen, bármennyit is gyakorolnak, nem javul az olvasás technikája. Ehhez szöszedetet kell olvasni. A konferencia során meg fogom mutatni, hogyan lehet ilyeneket készíteni, használni, s szakkönyvet is bemutatok.

Másik nagy gondjuk a felsőfokú oktatásban részt vevőknek az idegen nyelv tanulása. A nyelvtanulási problémák során sajnos nem lehet eltekinteni és szó nélkül hagyni az általános nyelvoktatás hibáit: az életszerű beszédhelyzetek hiányát, a korai írás és helyesírási gyakorlatok feleslegességét. Ez érvényes a magyar nyelv tanítására is. Minél

többet beszélünk erről, annál nagyobb esély van arra, hogy valami változik ezen a téren. Reménykedjünk.

Szeli Emília:

Esernyő Alapítvány^[48]

Világszerte az emberiség 0,5-1%-a él epilepsziával, Magyarországon számuk 60000-re becsült. Az orvostudomány fejlődésének köszönhetően jelentős részük tünetmentessé tehető, így teljes életet élhetnek. De család, környezet overprotektivitása miatt szocializációs hátrányok, tanult tehetetlenség.

A társadalom rendkívül erős előítéllettel rendelkezik az epilepsziával élőkkel szemben, így jellemző, hogy betegségüket nem vallják be. Ez a dilemma végighúzódik iskolaválasztástól egészen a munkavállalásig, illetve a társas kapcsolatokig.

Betegségük miatt iskolai pályafutásukat kudarcok kísérik. Mivel az epilepszia gyermekeknél gyakoribb, ám 75 %-uk kinövi a betegséget, kora iskolai éveikben szerezhettek hátrányt, ami egész későbbi életükre kihat. A pedagógusok információhiánya gátolja az integráció lehetőségét.

Más eset, amikor valamilyen trauma következtében addig egészséges ember válik epilepsziássá, s emiatt kényszerül megváltoztatni életét. Pszichés következmények is jelentősek ebben az esetben, megküzdési mechanizmusok közül az előnytelenebbeket választják.

Minden valószínűség szerint epilepsziával élők megtalálhatók a felsőoktatásban is, ám megtalálni őket nagyon nehéz. Aki sikeres és „nem látszik rajta”, nem beszél róla (előítéletek miatt)

Az egyik legnagyobb dilemma az, hogy vajon bevallják-e betegségüket, vagy az előítéletektől tartva tagadják.

Másik dilemma, lehet-e önálló életet vállalni a rohamok mellett?

Mennyire érdemes egészségesnek látszani és ennek megfelelően élni, vagy inkább jobb betegnek élni, de védettebben élni.

Szeli Emília:

ELTE BTK^[49]

Az ELTE BTK Szociológiai és Szociálpolitikai Intézetében az elmúlt tanévben indult egy szociálpolitika műhelyszeminárium, melynek témája a fogyatékkal élő hallgatók helyzete a felsőoktatásban, azon belül is az ELTE-n.

Munkánk során foglalkoztunk a törvényi háttérrel, megpróbáltuk kideríteni az érintett hallgatók számát, megtalálni azokat a felsőoktatásban jelenlevő szerveződések, ahol segítséget kaphatnak. Folyamatosan konzultáltunk saját sérült hallgatóinkkal, elkezdtük felmérni a fizikai környezetet. Az Oktatási Miniszteri rendelet tervezete is téma volt a szemináriumon, majd a kész rendelet szintén.

Intézetünkben a három szakon (szociológia, szociálpolitika, szociális munka) nappali tagozaton jelenleg – tudtunkkal – 12 fogyatékkal élő hallgató tanul, számuk évről évre nő. Ez a létszámnövekedés, a velük való beszélgetések, a felmerülő problémák és a műhelyszeminárium tapasztalatai arra indították az Intézet vezetését, hogy személyemben intézeti fogyatékosügyi koordinátort neveztek ki.

A munkám közben felmerült főbb problémák:

- az érintettek megtalálása
- a hallgatókkal és oktatókkal egyaránt munkaköröm lényegének elfogadtatása
- igények és lehetőségek összehangolása
- kielégítő informálás megszervezése
- finanszírozási problémák.

KAPU-program a FELSŐOKTATÁSBAN^[50]

FELHASZNÁLÓK

NÁROK
ÛKOK
YETEM DOLGOZÓI
NULMÁNYI OSZT.DOLGOZÓI
ENDŐ DIÁK
MORZSOLÓDÓK
GZETT HALLGATÓK
LFÖLDIEK
LYAKEZDŐ
.GÁNYOS

HOL?

ÖNKÉNTESÉK

FELHASZNÁLÓK
HIVATÁSOS SEGÍTŐK
GYAKORLATOT KERESŐK
BÁRKI, AKI SZERETNE
SEGÍTENI

MIT?

GYATÉKOSOK
TUÁCIÓSAN BAJBA KERÜL
ERMEKET NEVELŐ
LLGATÓK

T? – azaz miben
íthetnének az önkéntes
ítők

a célszemélyek: a

LHASZNÁLÓK

L? lehetne segíteni,

K? Lehetnének az önkéntesek

VEL? milyen szervezetekkel,
berekkel együttműködve
etséges segíteni

KIVEL
YETEMEK-FŐISKOLÁK
ZÓTT
KÖDŐ CIVIL SZERVEZETEK
ROSI SZERVEZETEK
LFÖLD
ELSŐOKTATÁSI
ÉZMÉNNYEL

SZEMINÁRIUMKÉNT
DIÁKTANÁCSADÓ
EÜ. TANÁCSADÓ
ÖSSZ. FORMÁLIS SZOLGÁLTATÓ
MELLETT
ÖNKORMÁNYZAT ÉS EGYÉBB
KÜLSŐ SZERVEK
POLGÁRMESTERI HÍVATAL,
VÁROSI INT.
ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEK
MELLETT

TANULMÁNYI
ÜGYINTÉZÉS
INFÓ ÁTADÁS
KÖZLEKEDÉS
KAPCSOLAT ÉPÍTÉS
PROGRAM SZERVEZÉS
KOMMUNIKÁCIÓS TRÉNING
JOGI TANÁCSADÁS
PÁLYÁZATOK FIGYELÉSE
JEGYZETEK KÖZZÉTÉTELE
GYAK. HELY KERESÉS
INTÉZMÉNYEK CÍMLISTÁJA
SZAKKÖNYVEK
ISMERETERJESZTŐ ANYAGOK
NYELVVIZSGÁRA FELKÉSZÍTÉS
TANULÁSI TRÉNING
KÜL. NEHÉZSÉGET OKOZÓ
TÁRGYAK
MUNKAKERESÉS

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar

SPECIÁLIS SZÜKSÉGLETŰ HALLGATÓKAT SEGÍTŐ TESTÜLET (SHST)[\[51\]](#)

Koordinátor: Dr Radványi Katalin (1097, Budapest, Ecseri út 3. tel.: 3 481-371)

Tagok a szaktanszékek oktatói:

Hallássérült hallgatók: Dr Csányi Yvonne

Hallgatói résztvevő: T. Zsolt II. évf. Szociális munkás szak

Kommunikációs zavarral küzdő hallgatók: Vannay Aladárné

Látássérült hallgatók: Prónay Beáta

Mozgássérült hallgatók: Fötiné Hoffmann Éva

Speciális szükségletű hallgatók száma 2002 – 2003-as tanév: **27 fő**

Legfontosabb **tevékenységek** 2002 – 2003-as tanévben

A **testület** létrehozása

Kiadvány készítése a „Fogyatékos hallgatók a felsőoktatásban” címmel
„Akadálymentesítés”

Az akadálymentesítés során történt beszerzések, változtatások:

1. 2 autóparkoló mozgássérülteknek
2. Fotocellás bejárati ajtó
3. Rámpák kerekesszékekkel közlekedők számára
4. Vezetőszőnyeg látássérülteknek
5. Braille-írásos, tapintható feliratok
6. Lift meghangosítása” a szintek bemondásával
7. Mosdók kerekesszékekkel közlekedőknek
8. Számítógépek speciális kiegészítőkkel látássérülteknek
9. „Olvasó TV” látá

10. Rádió adó-vevő 1
11. Speciális telefon
12. Jól látható pikto

-Speciális lehetőségek a felvételinél

-Méltányosság

Épület bemutatá

Meghívott: az ors

Előadások a kiadv

Kiadványok átadás

Eszközök és adapt

Kiadvány postai

Szaktanácsokkal szívesen állunk a jövőben is más felsőoktatásban dolgozó kollégák segítségére!

Szövegdoboz:

Ők

Látássérült 50%
Mozgássérült 46%
Hallássérült 4%

BTK 50%
ÁJK 8%
TTK 24%
GYP 18%

[11] FETA VII.konferenciáján elhangzott előadás

[12] Ld. Hivatkozások – Irodalom (3).

[13] Uo.

[14] Uo

[15] Ld. Hivatkozások – Irodalom (1).

[16] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2).

[17] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2).26.p.

[18] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2) 27.p.

[19] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2).

[10] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2) 23.p.

[11] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2) 23.

[12] Ld. Hivatkozások – Irodalom (2) 24.p.

[13] Ld. Hivatkozások – Irodalom (6)

[14] Ld. Hivatkozások – Irodalom (4)

[15] Ld. Hivatkozások – Irodalom (5)

[17] FETA VII.konferenciáján elhangzott előadás

[18] Jelen kötetben megtalálható

[19] FETA VII.konferenciáján elhangzott előadás

[20] Kiss István előadásához szemléltető fólia anyaga

[21] A FETA VII. konferenciáján elhangzott előadás

[22] A Debrecen Egyetem hívta meg előadás tartására dr. Nagy Sándort

[23] A FETA VII. konferenciáján elhangzott előadás

[24] A FETA VII. konferenciáján elhangzott előadás írásos anyaga

[25] A FETA VII. konferenciáján a kerekasztal-beszélgetés keretében elhangzottak írásos összefoglalása

[26] Egy azonos című szakdolgozat anyagából készített kivonat. A FETA VII. konferenciáján a kerekasztal-beszélgetés keretében elhangzottak írásos változata

[27] Ez a FETA VII. konferenciáján, a hallgatói kerekasztal –beszélgetés keretében tartott bemutatkozás kivetített szövege . A résztvevők számára a szöveggörnyezetbe szerkesztett, vetített képek tematikája a jelölt helyen lábjegyzetben található

[28] vetítve (továbbiakban v:)András Péter arcképe

[29] v: 6 hónapos jókedvű gyerek fotója

[30] v: egymással játszó bölcsődés gyerekek fotója

[31] osztályteremben, nem hagyományos iskolai elrendezésben asztalnál együtt dolgozó gyerekek – és tanárnők fotója

[32] Kellemes lakástérben asztalnál „zsúrozó” vidám gyerekek fotója

[33]V: 8 év körüli kisfiú szüleivel egész közel egy nyílt tűzön forgatott bárnysütésnél

[34] v: fiatal férfi apa és 8 év körüli kisfiú fia fürdőruhában vízparon – egymás ölelik

[35] v: fiatal nő anya ugyancsak 8 év körüli kisfiúval

[36] v: 10 év körüli kisfiú és apja egy hajópadon

[37] v: 13 év körüli fiú büszkén áll egy kertben - golfütővel

[38] V : jókedvű 10-12 kamasz (lányok és fiúk) egy kertben egymás mellett (nem figyelnek a fényképezőre)

[39] v: tűzhelynél főző kamaszfiú

[40] v: a mamánál magasabb fiú – vidáman átölelik egymást

[41] A FETA VII. konferenciáján – a kerekasztal-beszélgetésben - személyesen részt vett, s kötetünk számára készítette ezt a dolgozatot

[42] A FETA VII. konferenciájára készített dolgozat. Egyoldalas kivonatát olvashatták a résztvevők

[\[43\]](#) A FETA VII. konferenciájára elkészített dolgozat, melynek egyoldalas változatás megkapták a résztvevők . A dolgozatíró vett a kerekasztal-beszélgetésben

[\[44\]](#) " E rendelet alkalmazásában fogyatékossgal élő hallgató (a továbbiakban fogyatékos hallgató), aki a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény 4.§ a) pontja szerint érzékszervi - így különösen látás-, hallásszervi-, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során, valamint a közoktatásról szóló 1993.évi LXXIX. törvény 30.§ - ában és a 121.§ - ában megfogalmazott beszéd-, illetve más fogyatékos. "

[\[45\]](#) A cukorbetegség az egész anyagcsere-folyamat megbetegedése. A hasnyálmirigy működésképtelensége miatt nem termelődik az inzulin nevű hormon, amely arra hivatott, hogy a szénhidrátokat cukorrá lebontva a véráramon keresztül a sejtekhez juttassa. Így az a vérben felhalmozódva sejtpusztuláshoz, halálhoz vezet. Ezért van szükség az inzulin kívülről, fecskendővel történő beadására, amely azonban más szabályok betartását is maga után vonja. Ennek alapvető oka, hogy a szervezet nem belülről, azaz önmagától szabályoz, szüksége van a fentebb említett külső, kívülről jövő segítségre.

[\[46\]](#) A FETA VII. konferenciájának kerekasztal-beszélgetéséhez előzetesen készített írás a résztvevők számára

[\[47\]](#) A FETA VII. konferenciájának kerekasztal-beszélgetéséhez előzetesen készített írás a résztvevők számára

[\[48\]](#) A FETA VII. konferenciájának kerekasztal-beszélgetéshez előzetesen készített és szétosztott írás. Szeli Emília személyesen is részt vett a beszélgetésben

[\[49\]](#) ld. 54. lábjegyzet

[\[50\]](#) A „táblázatban” azon közös munka eredménye foglalódott össze, amit a konferencia szombati programjában **Szeli Emília** vezetésével dolgozó munkacsoport tagjai a fogyatékkal élőket segítő munkáról kidolgoztak együtt

[\[51\]](#) a FETA VII. konferenciájára készített poszter

A felsőoktatás lehetőségei a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének előmozdításában^[1]

Minél fejlettebb egy társadalom, annál több figyelmet fordít tagjai szabadságjogainak megteremtésére, illetve arra, hogy e jogok miként érvényesülnek a különböző társadalmi rétegekben. Ezzel párhuzamosan pedig arra is erőfeszítéseket tesz, hogy e jogok érvényesítése szempontjából hátrányos helyzetű rétegeket támogassa, annak érdekében, hogy az esélyeikben mutatkozó egyenlőtlenségek csökkenjenek.

Magyarországon a legmagasabb szintű jogszabály, az **Alkotmány** deklarálja, hogy minden embert egyenlő jogok illetnek meg. Az **1998. évi XXVI. törvény** szól a **fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről**.

Európai viszonylatban a kérdés felsőoktatási vonatkozásainak az elvi kidolgozottsága és gyakorlati megvalósítása sokkal fejlettebb. Tapasztalataik megismerése s a mi viszonyainknak megfelelő adaptálása tehát indokolt lenne

Az **uniós** illetve az **észak-amerikai országok a fogyatékosok ügyét a felsőoktatásban** (többségében) a már évtizedek óta meghonosodott **hallgatói tanácsadói rendszer keretei között, annak egyik speciális témájaként kezelik**. A hallgatói tanácsadói rendszer része a pályorientáció, illetve a szakmai fejlődést elősegítő, ún. karrier-tanácsadás is, amely a felsőoktatást a munka világával köti össze. Nemzetközi szakmai szervezetük, a FEDORA is működtet ilyen albizottságot, így a felsőoktatási diáktanácsadók konferenciáin esetenként a fogyatékos diákok témája külön is szerepel. A legutóbbi, Párizsban tartott, a Munkaügyi Minisztériummal közösen szervezett nemzetközi konferencián, pl. FETA (Felsőoktatási Tanácsadók Egyesülete) által kiküldött magyar munkatárs is részt vett, és készített erről beszámolót.

Magyarországon a felsőoktatásban tanuló fogyatékos hallgatók speciális segítségét egy - azóta közhasznúvá vált - társadalmi szervezet, a **Student Service** kezdeményezte.

Az **1998-as fogyatékosügyi törvényünk** azonban – sajnos, mivel a felsőoktatási törvényre nem hivatkozhatott, ugyanis ebben nem szerepeltek a fogyatékos hallgatókkal kapcsolatos feladatok - nem emelte ki a felsőoktatásban részt vevő, illetve felsőoktatási intézménybe felvételizni kívánó fogyatékos hallgatók sajátos szempontjait, ellentétben a közoktatási törvénnyel, amelyben (és így a fogyatékosügyi törvényben is) differenciált módon szerepel a fogyatékos (más helyütt speciális nevelési szükségletűnek nevezett) tanulók nevelésével-oktatásával kapcsolatos feladatok köre. A közoktatási törvényhez kapcsolódóan a kormány egy közalapítványt is létrehozott, amely a fogyatékos gyermekek és tanulók esélyeinek a kiegyenlítését a fejlesztések támogatásával is szolgálja.

A **felsőoktatási törvény** fenti hiányossága is tükrözi azt a szemléletmódot, hogy a felsőoktatásban általában a hallgatókkal, így a nevelésével, személyiségfejlesztésével, szakmai szocializációjával, munkavállalásával kapcsolatos feladatokat, illetve a felsőoktatás kulturális, mentálhigiénés és szociális kiegyenlítő szerepét a köztudat – így a döntéshozó politikusok is – mélyen értékük alatt kezelték, jelentőségét nem mérték fel kellően. A FETA, vagyis egy társadalmi szervezet- szakmai ajánlására a **felsőoktatási törvény 1996. évi módosításakor** külön paragrafus írja elő a felsőoktatási intézmények számára a **hallgatók beilleszkedését és egészséges életmódját segítő szolgáltatások, illetve szervezeti egység megteremtését (ld. a 37/A, illetve az 50. §-t)**, amelyhez azonban állami támogatási forrás és az ezzel foglalkozó szakemberek munkáját segítő országos koordináló szervezet állami támogatása nem kapcsolódott, s ez mind a mai napig hiányzik. (A legutóbbi idők fejleménye a hallgatók szociális szempontjának figyelembe vétele, pl. a felsőoktatási Esély Közalapítvány, a Bursa Hungarica, illetve a diákhitel-rendszer megteremtésével).

A közoktatásban résztvevő fogyatékos gyermekek speciális gyógypedagógiai ellátása hazánkban **évtizedek óta világviszonylatban is magas színvonalon folyik, míg a felsőoktatás területén ez a szempont teljesen új**.

E tanulmány első része a felsőoktatási intézmények általános szerepét, jelentőségét és elvi hozzájárulási lehetőségeit fejti ki a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének a támogatásában. A második fejezet az eltelt három-négy évben részint a fogyatékosügyi törvényhez kapcsolódó jogszabályokban megfogalmazott konkrét feladatokat, részint az Oktatási Minisztériumban e területen hozott, illetve tervezett intézkedéseket mutatja be. A tanulmány harmadik tematikus egysége azokat a szakmai tapasztalatokat elemzi, amelyeket a felsőoktatási intézményekben a fogyatékos hallgatók támogatásával foglalkozó szakemberektől szereztem, valamint az ezzel kapcsolatos problémákat és elképzeléseket, javaslatokat tartalmazza.

*(Az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztályán 1997. és 2000. között - általam szorgalmazott új feladatként - gondoztam e témát. 2001-re értük el, hogy a hallgatók életmódjával kapcsolatos – pl. a diáktanácsadási, benne a **fogyatékos hallgatókat érintő** – feladatok ellátásának kérdése már a minisztérium munkatervében is szerepel, illetve, hogy a diákok életmódját befolyásoló feladatok egy - másik főosztály profiljához rendelt - külön munkakörbe rendeződtek, valamint, hogy a fogyatékos hallgatók támogatását*

érintő minisztériumi feladatok tervezéséhez szakértői bizottság is létesült.)

I. A felsőoktatási intézmények szerepe a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének a támogatásában

A felsőoktatás elvileg két nagy területen szolgálhatja az **esélyegyenlőség elérésének** célját: olyan **szakemberek képzésével**, akik a fogyatékos személyekkel való foglalkozásra vagy életminőségük javítását célzó tevékenységek végzéséhez kapnak szakismereteket, szakképzettséget; illetve olyan **feltételek megteremtésével**, amely az érettségizett fogyatékos fiatalok széles köre számára lehetővé teszi az oklevél megszerzését, ezáltal az értelmiségi pályákon történő foglalkoztatásukat.

1. Szakemberképzés:^[2]

A magyar felsőoktatás szakemberképzési hozzájárulásaként számba vehető szakok közül kizárólag a fogyatékos gyermekekkel való foglalkozásra felkészítő **gyógypedagógus-képzés** (emellett talán a konduktor-tanító szakos képzés) jelenik meg a köztudatban.

A felsőoktatás a szociális intézményrendszer számára négy **szociális szakon** képez szakembereket.

Az **orvosképzés** és az **egészségügyi főiskolai** szakok képzése szintén számos ponton kapcsolódik (ill. kapcsolódhatna) a fogyatékoság témájához.

Létesült jónéhány ilyen célú **szakirányú továbbképzési szak** is, illetve mások nagy nehézségek árán most formálódhatnak, amelyek ismertsége és elismertsége (pl. e szakok állami finanszírozása) várat még magára. A pedagógusi (óvói, tanítói, tanári) és a gyógypedagógusi szakok egymással való **szakpáros képzésére** az új szabályozás megfelelő elvi feltételeket teremtett. A szabadabb szakpárosításra és az egyetemi szintű képzésre az új képesítési követelmények, a képző intézmények számának a kiszélesítésére pedig – több vidéki képző hely bevonásával - az OM-ben elfogadott külön intézkedési „csomagterv” ad lehetőséget.

A fogyatékos felnőttek gondozása részben a gyógypedagógus szakok **terapeuta** szakágának a kialakításával oldódhat meg.

E témával többé-kevésbé szoros összefüggésben - az alábbi szakirányú továbbképzési szakok létesültek. (Ezek képesítési követelményeiről szóló rendeletek számát zárójelben tüntetjük fel.)

- mentálhigiénés (9/1997. (II. 18.) MKM r.)
- addiktológiai konzulens (14/1997. (II. 18.) MKM r.)
- óvodapedagógusi, tanítói gyógytestnevelés (4/1998. (II. 13.) MKM r.)
- egészségfejlesztő mentálhigiénikus (6/1998. (II. 25.) MKM r.)
- fogyatékosok együttnevelési (integrációs) pedagógiája (7/1998. (III. 25.) MKM r.)
- gyógypedagógiai rehabilitációs konzultáns (8/1998. (III. 25.) MKM r.)
- rehabilitációs foglalkoztató terapeuta (10/1998. (III. 25.) MKM r.)
- tanácsadás-pszichológia (5/1998. (IX. 29.) OM r.)
- rehabilitációs úszásoktatás (4/1999. (II. 1.) OM r.)+
- hallássérült gyermekek korai fejlesztésének gyógypedagógiája (5/1999. (II. 1.) OM r.)
- ifjúsági védőnő (31/1999. (VII. 13.) OM r.)
- egészségfejlesztés (2/2001. (I. 24.) OM r.)
- rehabilitációs környezettervező szakmérnök (33/2001. (IX. 14.).

2. A fogyatékos fiatalok felsőoktatásban való részvételének támogatása

Azoknak a fogyatékos fiataloknak, akik testi vagy érzékszervi, illetve beszéd-képességeik károsodása miatt vannak hátrányban, általában a továbbtanulás, így a szakképzés, illetve a felsőfokú képzés lenne a legmegfelelőbb eszköz életminőségük javítására. (A munkaügyi-foglalkoztatási ágazat az ő szakképzésük támogatására a közelmúltban rehabilitációs célú speciális munka-erőpiaci képzési programot indított be.)

A testi vagy érzékszervi fogyatékkal élők számára a fizikai munka helyett jobb perspektívát nyújt a szellemi munka, amely kevésbé kötődik tárgyi eszközökhöz, így eszközigényes munkahelyhez, ezzel pedig a mindennapi közlekedéshez. A kötött alkalmazás helyett a szellemi produktum otthon is előállítható. Az életminőséget még a munkavállalás, alkalmazás hiányában is javítja az a szellemi és érzelmi-kapcsolati többlet, amit a felsőoktatás a képzés műveltség- és személyiségfejlesztő hatása révén nyújt.

A tényleges munkavégzés és a felsőoktatás, mint kvázi munkahely, illetve a szakképzés és a felsőoktatás különbségeit vizsgálva is előnyösebb a diák-státusz. A felsőoktatásban kötetlenebb az időbeosztás, s nem csak a mindennapi bejárást igénylő nappali képzés folyik, amely - főleg a távoktatásos forma - szintén adekvátabb számukra. A kollégiumi hálózat is adott, amely a vidékiek számára szintén nagyobb esélyt jelenthet, mint a szakképzés esetén jellemző feltételek, ahol az iskolarendszeren kívüli képzésben résztvevő fiatal felnőtteknek nincs biztosítva az ép kortársak segítség-nyújtását is lehetővé tevő lakhatási körülmény.

Elvileg tehát – a fent elemzett tényezők következtében - **a felsőoktatásban való részvétel lenne az ép értelmű fogyatékos fiatalok számára a legjobb** megoldási mód. Ezért elvileg - a pozitív diszkrimináció elvét szem előtt tartva - a továbbtanuló népesség arányához képest a fogyatékosok nagyobb hányadának beiskolázása lenne indokolt.

Ezzel szemben a jelenlegi helyzet (becsült tényadatok szerint) a következő: Létszamarányuk szerint (az értelmi fogyatékosokat leszámítva) az ép populáció mintegy 2 %-át teszi ki a három legnagyobb fogyatékoság-típus (mozgás-, látás-, halláskárosodottak) népessége. (A statisztikák 5 %-ra teszik a születése óta fogyatékos, 10 %-ra a felnőttkorú népesség rehabilitációra szoruló rétegét, akik legnagyobb hányadát, mintegy háromnegyed részét az értelmileg akadályozottak jelentik.) Ha tehát a nem értelmi fogyatékos 2 %-nyi populációnak csak a felét, az 1 %-ot vesszük alapul (mivelhogy ők az érettségiig sem azonos eséllyel jutnak el, ám megbízható adat erről sem áll rendelkezésre), részesedésük a jelenleg a felsőoktatásban tanuló mintegy 300 000 hallgatóhoz viszonyítva elvileg 3 000 fő lehetne. **A mai mintegy 300 fogyatékos hallgatói összlétszám tehát tízszer (ha az érettségiig azonos eséllyel jutnának el, már hússzor) alacsonyabb az őket megillető aránynál!** (S ekkor még a pozitív diszkrimináció szempontját – vagyis, hogy számukra a szellemi munka jelenti a reális perspektívát – nem is kalkuláltuk.)

II. Központi, állami intézkedések, feladatok, tervek, eredmények

1. Az oktatási tárca felsőoktatási területéről induló kezdeményezések

A mozgáskorlátozott és az érzékszervi, illetve az egyéb fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségének és a **felsőoktatásba való bekerülési esélyeinek növelése érdekében az Oktatási Minisztériumban 1997-ben** kezdődtek meg a tervező munkálatok. **1998-ban** az OM megbízásából a **Student Service Egyesület Fogyatékos Fiatalk Felsőoktatási Segítőközpontja** kidolgozta, majd a **Felsőoktatási Főosztály** felkérésére az összes érdekelt szervezet (**a fogyatékosok országos egyesületei, a HÖÖK, a gyógypedagógiai tanárképzés, a Felsőoktatási Tanácsadók Egyesülete, a szociális képzés**) szakértői véleményezték, a **Felsőoktatási Helyettes Államtitkári értekezlet** pedig **1999-ben jóváhagyta az Oktatási Minisztérium részére átfogó intézkedéseket javasoló koncepciót.**

2. A koncepció alapján eddig tett részintézkedések:

2.1. A felsőoktatási intézményektől kétféle adatlap bekérésével **információkat gyűjtöttünk** egyrészt a fogyatékos hallgatók létszámairól (a képzési formák, a fogyatosság-típus, a tanult szakok, illetve a kollégiumi elhelyezésük szerinti bontásban, ld. a mellékletben), másrészt arról, hogy az intézmények milyen tárgyi-személyi segítségnyújtási lehetőségekkel rendelkeznek, illetve, hogy fogyatékoság-típusok szerint milyen szakokon javasolják, s melyeken nem a jelentkezést. Az intézmények nagyobbik fele jelezte, hogy van néhány ilyen hallgatójuk, s hogy fontosnak tartanak a segítségnyújtást számukra, ám a tárgyi-személyi feltételeik ehhez nincsenek meg. Azon intézmények többsége, amelyek arról tájékoztattak, hogy náluk nem tanul fogyatékos hallgató, egyben azt is jelezték, hogy szakjaikon nem is javasolják a jelentkezésüket.

2.2 A központilag kiadott **felsőoktatási felvételi tájékoztatóban** – első ízben az 1998-ban közzétett **1999/2000. tanévre vonatkozó kötetben, és azóta minden évben** – külön alcím szól az **általános tudnivalók között** arról, **milyen segítséget kaphatnak a felvételnél a fogyatékos jelentkezők.** A felvételi tájékoztató szövege szerint a mozgáskorlátozott, hallás- vagy látássérült, valamint a kommunikációban korlátozott jelentkezők **kérhetik** a felvételi vizsgákon a fogyatékoságuknak megfelelő speciális segédeszközök igénybevételét, a vizsga letételéhez szükséges egyéb személyi segítő vagy tárgyi feltételek megteremtését (**az intézményeknek küldendő B) jelű jelentkezési lapon**, itt jelezve a fogyatékoság jellegét is). Ez azért fontos, hogy ne nekik kelljen mérlegelniük, vajon ezt igényelhetik-e, s hogyan, milyen formában tegyék meg. A felvételi tájékoztató ugyanitt (címvel, telefonszám megadásával) közli, hogy a **Student Service Egyesület Fogyatékos Fiatalk Felsőoktatási Segítőközpontja** vállalta, hogy a jelentkezés előtt országos **információs tanácsadást nyújt** számukra (ehhez az OM-tól megkapták az intézményektől beérkezett kérdőíveket), valamint, hogy a budapesti jelentkezők számára ingyenes szállításukat, speciális eszközök beszerzését, stb. is kérhetik a hozzájuk forduló fogyatékosok.

2.3 A **Student Service** és a tárca között hivatalos megbízási megállapodás ugyan még nem született (társadalmi közhasznú szervezetként, pályázati forrásokból tartja fenn magát), de informális kapcsolataink működnek. Így kaptunk arról képet, hogy a náluk a felvételihez tájékoztatást, segítséget kérő fogyatékos fiatalok sorsát továbbra is figyelemmel kísérik, kérésükre közbejárnak, közvetítenek az intézmények és a hallgatók között a felvételi vizsgakörülmények megszervezése körül felmerült problémák esetén. Folyamatos kapcsolatot tartanak fenn a fogyatékosok országos szervezetével is. 2000-ben nemzetközi konferenciát szerveztek, amely megnyitására a tárca vezetését kérték fel. A tőlünk kapott lista alapján erre az egyes intézményekben működő koordinátorokat is meghívták.

2.4 **A képzési normatíváról szóló 72/1998 (IV. 10.) Korm.rendelet** új elemként tartalmazta, hogy 1998-tól az intézmények a fogyatékos hallgatók után **pályázati** úton kiegészítő normatív támogatást vehetnek igénybe. Ennek összege 1998-ban a képzési normatíva 15%-a volt (a mintegy 300 hallgató támogatására közel 13 millió Ft-ot biztosított a tárca). Kiutalásának **feltétele** az első évben a rektor/főigazgató által **megbízott intézményi felelős – az ún. koordinátor – kijelölése** volt, illetve ez - mint minden támogatás - év végén pénzügyi-szakmai **beszámolási kötelezettséggel** járt.

Az Oktatási Minisztérium a fogyatékos hallgatókra biztosított támogatás felhasználására - a képzési és fenntartási normatívákról szóló kormányrendeletnek megfelelően – 1999-ben ismét megállapodást kötött azokkal a felsőoktatási intézményekkel, amelyek teljesítették az együttműködés feltételeit. A megállapodás szerint a támogatás felhasználásáról szintén szakmai és pénzügyi beszámolót kellett küldeniük az intézményeknek. E felmérés alapján az intézmények 309 fő esetében jelezték, hogy fogyatékos hallgatójuk volt. Ebből 37% volt mozgáskorlátozott, 13% halláskárosodott és közel 50% látássérült.

A támogatás felhasználásának szűrőpróba-szerű ellenőrzése és a koordinátorok folyamatos kérdései, illetve tájékoztatásai azt a tapasztalatot hozták, hogy bizonytalanok a paraméterek mind a fogyatékoság kritériumai, mind a tekintetben, hogy milyen jellegű szakmai tevékenységre, illetve milyen dologi-tárgyi feltételek

megteremtésére fordítható a pénzügyi támogatás. Az is kiderült, hogy a koordinátorok e munkát igen különböző mélységben, többen díjazás nélküli plusz-munkaként végzik. A szempontok közös, egységes kidolgozására lenne tehát szükség, amely a jövő feladata.

A felsőoktatási intézmények **képzési és fenntartási normatíva alapján történő finanszírozásáról szóló új, 120/2000. (VII. 7.) Korm.rendelet** szerint a mozgáskorlátozott és egyéb fogyatékos hallgatók utáni támogatás normatívvá vált. A létszámuk alapján adott kiegészítő képzési normatíva összege 84.000 Ft/fő/év.

A létszámok megállapításához – illetve a pénzügyi ellenőrizhetőség érdekében – a tárca az idén kiküldött körlevelében definiálta, ki tekinthető fogyatékos hallgatónak, s ezt milyen dokumentumokkal igazolhatják. Átlagosan 3-4 fogyatékos hallgatóról volt tudomásuk a válaszolóknak, intézményenként igen nagy szórással: az intézmények mintegy harmada nem jelzett fogyatékos hallgatót, a többiek általában az intézmények nagyságrendjének arányában jelezték a létszámokat. Egy intézménytől kaptunk – a bevezetőben leírt sajátosságokat is alátámasztó – rendhagyóan magas létszámot: a Gábor Dénes Műszaki Főiskola, amely zömmel informatikus-mérnöki szakon távoktatásos formában folytat képzést, évente 30-50 fogyatékos hallgatót tart nyilván. A következő nagyságrend a legnagyobb egyetemeken is 20-30 közötti.

2.5 A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolát (mai nevén: az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karát) 1998-ban kértük fel a koordinátorok számára szükséges szakmai tanácsadásra, amelyet a főiskola szívesen vállalt el (noha forrást ehhez nem kaptak), mivel szakmai szempontból évek óta kutatják-elemzik e téma hazai és nemzetközi fejleményeit.

A koordinátorok felkészítését 1999-ben egy országos konferencia keretében látták el. Megjelent a **koordinátoroknak szóló kézikönyvük** (Soros-pályázaton elnyert támogatásból készült el, kiadásához támogatásként a tárca intézményenként egy-egy kötet megvásárlását vállalta). A tárca közvetítésével erről egy kivonatos tanulmányt is közzétettek^[3]

2.6. **Folyamatosan véleményezzük-alakítjuk azokat a jogszabályokat, tervezeteket, megállapodásokat és projekteket** (pl. a fogyatékos személyek pénzbeli juttatásai, a Fogyatékos Tanulók Esélye, illetve a felsőoktatási Esély Közalapítványról szóló jogszabályok, az OM-SZCSM és az OM-ISM megállapodás-tervezetei, a mentálhigiénés, a hallgatói tanácsadási, a hátrányos helyzetű tanulók és hallgatók esélyegyenlőségéről formálódó programok), amelyek – közvetve vagy közvetlenül - szintén a felsőoktatásban tanuló fogyatékos hallgatók sajátos szempontjainak az érvényesítését segíthetik elő.

2.7. A felsőoktatási intézmények vezetői, az érintett fogyatékosügyi szakmai szervezetek, illetve a fogyatékos hallgatók megkeresésére (amelyek többségében a diszlexiás hallgatóknak a záróvizsgára bocsátás feltételül szabott nyelvvizsga-követelmények alóli felmentése ügyében íródtak) a Felsőoktatási Főosztály időről időre e probléma egyedi megoldását támogató állásfoglalásokkal reagált.

Az OM időközben létrejött oktatási jogok biztosától ezekben az ügyekben kapott ajánlásaira és felszólításaira reagálva 2000. decemberében főosztályi állásfoglalás született arról, hogy e kérdéskört külön szabályozással kell rendezni: a felsőoktatási törvény módosításával, illetve az ehhez kapcsolódó alacsonyabb szintű jogszabályokban előírva a fogyatékos hallgatók esélyegyenlőségét szolgáló kivételeket, amelyet az oktatási ombudsman és a miniszter kabinetfőnöke egyetértéssel nyugtázott.^[4]

A felvételi jogszabály közelmúltban történt módosítása – részben, vagyis csak a felvételi vizsgatárgyak és pontszámok tekintetében – e problémára is reagált. A felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól szóló **296/2000. (XII. 26.) Korm.rendelet** szerint a fogyatékosokat megillető vizsgakedvezményeket a felsőoktatási intézmények szabályzatukban határozzák meg.

2.8. Az OM felsőoktatási felügyeleti területe – miniszteri értekezleti jóváhagyás mellett – 2000 nyarán **Felsőoktatási Fogyatékosügyi Bizottság**ot hozott létre.

A Bizottság létrehozásának idején már ismeretes volt az esélyegyenlőségi törvény nyomán az Országgyűlés 100/1999. (XII. 10.) OGY-határozatával később elfogadott **Országos Fogyatékosügyi Program** tervezete. Az OFP elismerte a felsőoktatás fontos szerepét a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének biztosításában, és olyan feladatokat jelölt meg a felsőoktatás területén, amelyeknek a teljesítéséhez szükségesnek látszott a különböző részterületeken folyó munkák összehangolása. E feladatok ellátása érdekében a Felsőoktatási Főosztály kezdeményezésére a felsőoktatási és civil szervezetek képviselői, illetve az Oktatási Minisztérium különböző államtitkárságai kaptak felkérést arra, hogy vegyenek részt a Felsőoktatási Fogyatékosügyi Bizottság munkájában.

Az OFP megkívánja egyrészt az **oktatási tárcán belüli együttműködést**, másrészt azonban szükségessé teszi az **érintett minisztériumok együttműködését** is.

A bizottság feladata, hogy az OFP-ben az oktatás, képzés felsőoktatást érintő területeire előírt feladatokat végrehajtsa, és biztosítsa az együttműködést a közoktatási, a szakképzési és a felsőoktatási terület között.

A bizottság felkért tagjai a következők voltak:

- A Felsőoktatási Főosztály képviselője: Merényi Hajnalka (Soósné dr. Faragó Magdolna mb. külső munkatárs szakmai segítségével)
- A Felsőoktatási és Tudományos Ügyek Helyettes Államtitkársága képviselője: dr. Szabó Katalin
- A Felsőoktatási Elemzési és Fejlesztési Főosztály képviselője: Andrásiné Dr. Teleki Judit
- A Közoktatási Helyettes Államtitkárság képviselője: Nagy Gyöngyi Mária
- A Szakképzési Helyettes Államtitkárság képviselője: Tauszigné Czako Zsuzsa és Adonyi Ágnes

- A Beruházási Főosztály képviselőjében: dr. Simig Péterné
- A Student Service Egyesület képviselőjében: Nagy Géza elnök
- A HÖÖK képviselőjében: Kucsera Tamás Gergely elnök
- Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Kara képviselőjében: Dr.Csányi Yvonne
- A koordinátorok képviselőjében: Adonyiné Gábori Mária (Pécsi Tudományegyetem)
- A FETA képviselőjében: Ritoók Magda elnök.^[5]

2.9. Az OM 2001. évi szervezeti és működési szabályzatában, illetve a felsőoktatási terület munkaköri feladataiban – első ízben – külön nevesítve szerepel a felsőoktatásban tanuló hallgatói tanácsadás gondozása (a fogyatékos fiatalok témája azonban nem^[6]). A fent említett referens munkakörébe ez a téma a hallgatók egészségnevelése, sportja, a hallgatói tanácsadás, illetve a drogmegelőzés témaköreikhez kapcsolódó jellege miatt került át.

3. Az esélyegyenlőségi törvényből következő feladatok

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségéről szóló törvény alakulásával párhuzamosan kezdődött el az előző pontban ismertetett tevékenység, s a törvény megjelenése után annak szellemében folyt tovább.

3.1. Az OFP stratégiai célja a fogyatékos személyek aktív részvételének elősegítése a társadalom életében. A program prioritásként határozza meg az állami közigazgatási szervek épületeinek, különösen az egészségügyi, nevelési, oktatási és szociális intézmények akadálymentessé tételét és azokban az információhoz jutást (tájékoztató táblák, hangjelzések). Ennek keretén belül minden minisztériumnak a költségvetésben rendelkezésre álló újonnan induló beruházási költségeinek 2%-át kell saját közintézményeik akadálymentesítésére fordítania. Minden új állami beruházás esetén a támogatás odaítélésénél kötelezővé kell tenni azt, hogy a létesítendő épület megfeleljen az akadálymentes épített környezet elvárásainak. **2010-re minden állami intézményt – így a felsőoktatási intézményeket is – akadálymentessé kell tenni.**

Az OFP és az ahhoz rendelt **Intézkedési Terv** a felsőoktatásnak két területen, a szakemberképzés, illetve a fogyatékosok felsőoktatásban való részvételében az esélyegyenlőség biztosításában fogalmazott meg feladatokat

3.2. Az Országos Fogyatékosügyi Programban a felsőoktatást érintően előírt feladatok a következők (a megtett lépéseket dőlt betűvel ismertetem):

- Ki kell dolgozni a pedagógusképző intézményekben a gyógypedagógiai programok bevezetésének, valamint a gyógypedagógus képzettség más pedagógus szakkal szakpárban történő megszerzésének feltételeit. (Az Országos Fogyatékosügyi Programról szóló 100/1999. (XII. 10.) OGY határozat értelmében ennek a határideje 2000. október 1.)

A program pont második felét valósította meg a gyógypedagógiai felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 168/2000. (IX. 29.) Korm.rendelet, amely szerint a szak-párúlasztás kiterjesztése mellett a pedagógusok esetében az újabb oklevelet adó gyógypedagógus szakok elvégzése is államilag támogatott lehet.

A tárca – 2000 végén, egy miniszteri értekezleten megvitatott átfogó koncepció nyomán, amelyet a miniszter által felkért ad-hoc szakértői bizottság elvei alapján dolgoztunk ki – úgy döntött, hogy 2001 szeptemberétől az ELTE BGGYF-i Karán 300, a Kaposvári Egyetemen pedig 100 pedagógus végzettségű hallgató számára biztosítja évenként a levelező hallgatók után járó ¼ képzési normatívát, három, a pedagógushitány miatt kiemelt szakon. Ezek: a tanulásban akadályozottak pedagógiája, a logopédia és a pszichopedagógia. Az integrált nevelés megvalósításának érdekében Budapest mellett négy vidéki régió tanítóképző karán is e program alapján szorgalmazza a tárca e szakokon a képzés beindítását. (Eddig – Kaposváron kívül, ahol két éve már folyik egyik szakon ilyen képzés – a Nyugat-Magyarországi és a Szegedi Egyetemenről nyújtottak be szakindítási kérelmet.)

- Támogatni kell a kutatást, fejlesztést, a szakmai konferenciák szervezését és a pedagógusok továbbképzését az integrált oktatás témájában, továbbá a gyakorlati segítségként felhasználható szakmai és módszertani anyagok kiadványban történő közzétételét.

E területen egyetlen résztermében mutatható fel eredmény (az előirtnál jóval korábbi – 1997-es - eredettel): Az integrált oktatás érdekében jött létre az ELTE-BGGYFK kezdeményezésére a „fogyatékosok együttnevelési (integrációs) pedagógiája” nevű szakirányú továbbképzési szak, pedagógus szakokra építhetően. Az állami támogatás e szakon azonban nem valósult meg. Mint minden szakirányú továbbképzési szakot, ezt is csak költségtérítéses formában indíthatják az intézmények. Adott esetben az iskola a pedagógusok kötelező továbbképzésére kapott normatívából azonban a képzési költségek 80 %-át az ide jelentkező pedagógusának megtérítheti.

- A központi támogatás növelésével egyidejűleg az oktatási rendszer minden szintjére ki kell terjeszteni a közoktatási területen létrehozott a „Fogyatékos Gyermekek és Tanulók Esélyegyenlőségéért Közalapítvány” működését

E feladat megoldására 2000-ben – a Közalapítvány alapító okiratának a módosítása során – lett volna alkalom. Azonban ez a kezdeményezésünk - a központi költségvetési vonzatai forrásainak hiánya miatt – sajnos meghiúsult. Fontos volna pedig, hogy ez a feladat mihamarabb megoldást nyerjen (akár a Student Service, akár a gyógypedagógiai főiskola kezdeményezéseinek támogatási hiányaira gondolhatunk, illetve a később ismertetendő javaslataink indokait tekintve is szükséges az állami támogatás a fejlesztésekhez).

- Biztosítani kell a jelnyelvi tolmács, valamint a személyi segítő szakma képzési, vizsgáztatási feltételeinek kidolgozását és az OKJ-be történő felvételét.

Tudomásom szerint – nem állami, hanem helyi kezdeményezésben (az ELTE BGGYFK-án) – megindult a jelnyelvi tolmács-képzés tervezése. A személyi segítő-képzés területén még ilyen tervekről sincs tudomásom.

- Biztosítani kell a szociális, munkaügyi és egészségügyi alapképzések, valamint azon szakirányú továbbképzések programfejlesztését, amelyek a fogyatékos személyekkel való foglalkozásra vagy segédeszközök kifejlesztésére képeznek, illetve biztosítani kell a képzésben résztvevők állami támogatási lehetőségeit.

Ilyen programfejlesztési kezdeményezésről az alapképzésben nem tudok. A szakirányú továbbképzések területén a BME több alkalommal is kérte a támogatást a tervezett új szakja kifejlesztéséhez. Az OM költségvetésében ilyen céllal elvileg is csak a program-finanszírozási keretből támogathatók fejlesztések, gyakorlatilag azonban az utóbbi 2 évben sehogyan sem (minthogy ez a keret kiürült: az árvíz miatt ezt a tartalékot vonták el.)

A képzésben résztvevők állami támogatási lehetőségét a felsőoktatási törvény jelenleg kizárja (szakirányú továbbképzés csak költségtérítéssel formában folyhat).

- Ösztönözni kell a fogyatékos fiatalok felvételi előkészítő tanfolyamokon való részvételét, biztosítani kell felvételi tájékoztatásukat az intézmények fogadókészségéről, lehetőségeiről központi kiadványok, számítógépes adatbevitel és tanácsadó szolgálat megszervezésével.

E területen - a felvételi tájékoztatóban megjelenő -már említett- általános figyelemfelhíváson és a Student Service által nyújtott szolgáltatásokon kívül - más nem történt, annak ellenére, hogy az OM miniszteri értekezlete – kétféle témában, ennél tágabb, de ehhez is kapcsolható körben: a pályaaorientáció, illetve a mentálhigiéné területén - a közelmúltban tárgyalt meg, illetve fogadott el fejlesztési terveket. A pályaaorientáció azonban a szakképzésre, míg a mentálhigiéné a közoktatásra összpontosított, nem érintve a felsőoktatás ezen a feladatait.

- Biztosítani kell a fogyatékos hallgatók speciális szükségleteihez igazodó intézményi feltételek kialakítását: a felvételi vizsgakövetelmények, az idegen nyelvi vizsgakövetelmények, a gyakorlati és egyéb tanulmányi követelmények területén.^[7] Biztosítani kell továbbá a szakszolgálatok (jelnyelvi tolmács, személyi segítő) igénybevételének lehetőségét, a személyi segítő képzésének, továbbképzésének feltételeit, a személyi segítő szolgálat megtervezését, kollégiumi, lakhatási igények feltérképezését és az ezeknek megfelelő kollégiumi férőhelyek kialakítását.

Az eddigi erőfeszítések tapasztalatai azt mutatják, hogy szükség van a fogyatékosok felsőoktatását rendező egységes és átfogó jogszabályi háttér megteremtésére; amely egyrészt segítheti az elindult kezdeményezések megerősödését, másrészt ezzel lehet megalapozni az Országos Fogyatékosügyi Programban vállaltak határidőre történő jó színvonalú teljesítését.

III. A fogyatékos hallgatók létszámának növelésére, tanulmányaik elvégzésének megkönnyítésére javasolt állami és intézményi segítségnyújtási lehetőségek

1. A jelentkezés, a felvétel segítése intézményi kezdeményezésben

1.1. Az egyes felsőoktatási intézmények a felvételi tájékoztatóban 2000 óta külön bevezető oldalon ismertetik intézményeik általános jellemzőit, köztük a hallgatóknak nyújtott támogatásokat, szolgáltatásokat, tárgyi és létesítményi feltételeiket. Ezek sorát bővítve jelezhetnék, hogy milyen lehetőségekkel tudják segíteni a fogyatékos hallgatókat. Ez lehetne általános, csupán a segítő odafigyelési szándék megfogalmazása, amely bátorítást nyújthat a jelentkezéshez. Egyes olyan karok, szakok is kiemelhetők, ahol megszervezték már a segítő szolgálatot, vagy amely valamelyik fogyatékos-típus számára különösen adekvát, esetleg kidolgozták a speciális képzési tervét is.

Példaként ez utóbbira a BME két éve indított kezdeményezését ismertetem, illetve elemzem általános tanulságait. A Leonardo programon elnyert pályázat keretében, nemzetközi és hazai együttműködéssel vakok számára dolgozták az informatikus-mérnöki szak sajátos képzési programját. Sajnos csupán öt jelentkezőjük akadt, noha bizonyos toborzó munkát végeztek. (Tanulságul levonhatjuk, hogy az előzetes „marketingnek” évekkorábban kell kezdődnie, hogy hatása legyen, a fogyatékosok toborzásában pedig az időnek és a sokoldalú információ-hirdetésnek az átlagosnál is nagyobb szerepe van.)

Az ötből két hallgató felelt meg a felvételi követelményeknek. (Tanulság: a felvételi jogszabály differenciálatlansága miatt ők is a közös írásbeli feladatokra kapták a pontszámokat, amelyek értékelésekor nem voltak tekintettel a vakok számára megoldhatatlan geometriai példákra. Szerintem – a felvételi jogszabály szellemének (és nem betűjének) a betartásával – a mai körülmények között is lehetett volna számukra más értékelési formában mérni ugyanazt, mint a többiekénél, sőt akár olyan feladatokat adhattak volna, amelyek e hiányos tudásukat kompenzáló képességeiket méri, vagy másokkal váltja ki ezeket a feladatokat. Az egyetem azonban ezt saját hatáskörében nem merte megtenni. Ezért is szükséges e kérdéskör direkt és konkrét szabályozása (lásd később).

Két év elteltével az egyik hallgató kimaradt. (Ennek esetükben nagyobb a valószínűsége, ezért a lemorzsolódás megelőzése érdekében szintén az átlagosnál több energiát kell befektetni.)

Természetesen óriási érték egyetlen vak hallgató diplomához juttatása is. E megszerzett tudás, kész programok, szakanyagok e tanszéken kamatoztathatók a későbbiekben felveendő vak hallgatók esetében is, s a beszerzett eszközök, módszerek az egyetem más szakon tanuló vak hallgatóinak is segítségére lehetnek. Mégis úgy látom, hogy a sok ember együttműködésével és sok költséggel létrejött igen szakszerű munka nem térült meg, így e kezdeményezés inkább a tanulságai miatt lehet számunkra értékes.

1.2. a **központi felvételi tájékoztatás** mellett párhuzamosan is folytatnak az intézmények tájékoztatást, toborzást (pl. kiadványok, középiskolák megkeresése, nyílt napok formájában). Ezeken az alkalmakon külön is ki lehetne emelni az intézmények szándékát a fogyatékosok támogatására, elkötelezettségüket, affinitásukat e társadalmi probléma iránt. Lehetne direkt kapcsolatokat is

felvenni a fogyatékos fiatalokkal (pl. a fogyatékosok országos szervezetei, a fogyatékos tanulók speciális intézetei, illetve a Student Service megkeresése útján).

A fogyatékosok országos szövetségei maguk is szorgalmazták a minisztériumban a kapcsolatfelvételt. Ez korábban a koncepció kialakításakor realizálódott. Azóta viszont csak a **Student Service**-n keresztül valósul meg. A **MOTIVÁCIÓ Egyesület** e témában kutatást is végzett, s vállalta a felsőoktatásban érdekelt valamennyi fogyatékos-típust képviselő szervezettel történő koordinációt is, nem csak budapesti viszonylatban, hanem regionálisan szerveződő alközpontjaikban is, amelyek a hallgatók szállításában, segédeszközökkel való ellátásában nyújthatnak segítséget az intézményi koordinátoroknak.

1.3. A „felkutatott”, megkeresett fogyatékosok továbbtanulásához bátorítást adva, számukra külön **felvételi előkészítő foglalkozásokat** is lehetne szervezni. Ez két úton történhetne: vagy az un. Láthatatlan kollégium mintájára szervezve **tutori kapcsolatok** kialakításával, ahol – ha így oldható meg könnyebben - a tutor (aki diák is lehetne) jár a tanítványhoz, és nem fordítva. Ennek munkájába érdemes lenne bevonni az adott felvételi tárgy szakján végzős tanárjelölteket, esetleg a végzős gyógypedagógus-jelöltekkel párban (így az integrált neveléshez is tapasztalatot szereznének mindkettőn), s számukra ezt a munkát szakmai gyakorlatként lehetne elismerni. Az e munkában résztvevő diákokat a fogyatékosok személyi segítőjeként később -akár melléktevékenységként is - foglalkoztatni lehetne.

A másik mód egy-egy fogyatékosági típus szerint kialakított csoport számára táborok szervezése. Ez mindenképpen országos koordinációt igényel, hiszen egy-egy szakterületre kevés azonos típusú fogyatékos fiatal pályázik.

Ilyen magyarországi kezdeményezésről nincs tudomásom. Arról viszont példát

lehetne venni, amit a korábban említett BME-kezdeményezésben részt vevő német partner-egyetem tanszékvezetőjétől hallottam. Ők évenként szerveznek a vak középiskolások számára országos, illetve nemzetközi informatikai tábort, amelyre tőlünk is meghívtak egy diákcsoporthoz. Példájuk arra mutat rá, hogy fogyatékos-típus szerint érdemes, mégpedig olyan promóciós célú tábort szervezni, amely a felsőoktatás minden területén kamatoztatható készségeket fejleszt, egyben ismeretségeket eredményez, ezzel bátorítást nyújt számukra. A fogyatékosok sajátos közlekedési nehézségei miatt célszerűbb egy időintervallumban, bentlakásos tábort szervezni, szemben a nálunk szokásos heti egy alkalmat jelentő tanfolyami formával. A számba jöhető kis létszámok miatt ezt nálunk még inkább országos hatókörrel, intézményközi koordinációban lenne érdemes megszervezni.

2. A jelentkezés, a felvétel segítése központi intézkedésekkel^[8]

2.1.A felvételi eljárás rendjéről szóló kormányrendelet módosításával speciális

alkalmazási szabályokat, feltételeket kellene meghatározni.

2.1.1.Az intézmények számára azt kellene kötelezővé tenni, hogy a felvételi

eljárásaikra vonatkozó – és emellett a később tárgyalni kívánt tanulmányi és vizsgarendjüket meghatározó – szabályzataikban a fogyatékosok felvételének speciális szabályait a pozitív diszkrimináció elvét érvényesítve, konkrét módon, tehát program-szerűen határozzák meg. Ebben az előző pontban szereplő tevékenységeket és azok konkrét megvalósítási módjait, felelőseit is meg kellene határozniuk.

Amennyiben saját alkalmassági, írásbeli vagy szóbeli vizsgát írnak elő, azokban alternatív szempontokat határozzanak meg mind a feladatokban, mind a vizsga módjában (siketeknek pl. a szóbeli helyett írásbelit), mind pedig az értékelésben.

Mint korábban már jeleztem, a módosított felvételi jogszabály egy ponton konkrétan (a pontszerző tantárgyak tekintetében), illetve egy általános vonatkozásban (az intézmények készítsenek sajátos szabályzatot) mozdítja elő az ügyet. Ez azonban kevés, ezért lenne szükség a fenti „cselekvési tervre” is. A másik probléma az alkalmassági vizsga. Mindaddig, amíg az intézmények jogosultsága az alkalmassági vizsga kritériumainak a meghatározása (illetve amíg a saját írásbeli és szóbeli vizsgák kivételes szabályainak elveit nem rögzíti jogszabály), vagyis amíg nem lesz kötelező a pozitív diszkrimináció érvényesítése, az intézmények többsége nem fogja felvállalni az ezzel járó többlet-terhet.

2.1.2.A központilag szervezett közös írásbeli érettségi-felvételik, valamint az új felvételi rendeletben meghatározott szakcsoportok szerinti közös tantárgyi felvételi vizsgák feladatainak az összeállításában is ugyanezeket a szempontokat (alternativitást a feladatokban és/vagy pozitív diszkriminációt az értékelésben) lenne szükséges érvényesíteni.

Jelenleg néhány felvételi tárgy olyan, ami érettségi tárgyként is kötelező vagy választható, így ezekben az OM központilag dolgoztatja ki a közös írásbeli feladatokat. A tárgyak másik része szakcsoportonként lehet közös, így egyes intézménycsoportok állítják elő a feladatokat és értékelési kulcsokat. Vannak olyan tárgyak is, amelyek feladatait az egyes intézmények saját maguk állíthatják össze. Ha nem változnak azonos módon minden területen a feladatok, a fogyatékosok egyes típusait hátrányosan érintik azok a variációk, amikor egyes intézmények megengedik az írásbeli pontjainak megkétszerezését, mások nem, vagy egyesek csak írásbelit tartanak, esetleg alkalmasság-vizsgával kombináltan.

2.1.3. A pontszámszámítás során adható többlet-pontokat a fogyatékosok – szintén a pozitív diszkrimináció szellemében – az előírt terület teljesítése nélkül, automatikusan kellene, hogy megkapják.

A jelenlegi pontszám-számítási szisztéma mellett a felvételt vagy elutasítást többnyire az az 1-5 pontnyi különbség dönti el, amit részint az idegen nyelvtudás, részint egyéb többlet-teljesítmény alapján lehet megszerezni. A fogyatékosok esetében ez a többlet-teljesítmény általában nem produkálható, épp amiatt, amit a fogyatékosügyi törvény e jogszabály megalkotásának alapvető indokaként, illetve általános feladatként határozott meg a döntéshozók számára: „...a tervezési, döntési folyamatok során ... figyelemmel kell lenni arra, hogy a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel a fogyatékos személyek csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek.” E javaslatom megvalósulása a törvény szellemében tett intézkedés lenne.

2.2. A felvételi előkészítők költségeit e célra elkülönített központi forrásból kellene megfinanszírozni. Ez ugyanis jelenleg a résztvevőket terheli. A felsőoktatási

intézményeknek nem feladata a felvételi előkészítés, így a jelenlegi állami képzési normatívából ez nem is vonható el.

2.3. A OFP-ban is előírt **tanácsadó szolgálatot** szintén központi költségvetési forrásból kellene megszervezni. A fogyatékos középiskolások és érettségizettek számára országos, központilag megszervezett és finanszírozott információs és tanácsadó szolgálatot kellene létrehozni. (Telefonon ingyenes zöld számot is biztosítva erre.)

2.3.1. Információs tanácsadás:

Az információkat a következő területekről lenne szükséges közvetíteni: a felsőoktatásban (emellett a szakképzésben) való általános továbbtanulási lehetőségekről, illetve felvételi jelentkezési szabályokról, a fogyatékosok számára a felvételi vizsgázáshoz igényelhető segítségkérés módjáról, azokról a speciális szolgáltatásokról, segítségnyújtási formákról, amelyek az egyes intézményekben már kialakultak, az adott fogyatékoság-típusnak leginkább megfelelő, az intézmények által ajánlott szakokról, képzési formákról, a fogyatékosokat érintő speciális jogszabályokról, az általános vagy intézményi speciális felvételi feltételekről, a bekerülés esetén a tanulásukat segítő személyi szolgáltatokról, speciális segédeszközök meglétéről, a számukra nyújtható egyéb, pl. szociális támogatásokról, a mozgássérültek igényeinek megfelelően kialakított kollégiumi, lakhatási körülményekről, az intézménybe történő odajutás, illetve az intézményen belüli közlekedési feltételekről, az akadálymentesítés állapotáról.

Ehhez az információk többségét az intézményektől kell beszerezni, tehát célszerű e szolgáltatást a már meglévő kapcsolatokkal rendelkező Országos Felvételi Iroda (OFI) közvetítésével működtetni. Ugyanakkor – a leendő hallgatók toborzása érdekében és a számukra e szervezetek által nyújtott támogatások igénybevételének közvetítésére - a fogyatékosok országos szervezeteivel is folyamatos kapcsolatot kell kialakítani.

Az információk visszaáramoltatása is fontos a felsőoktatási intézmények felé. Ez a szolgálat segiténé információval az egyes felsőoktatási intézményeket, illetve a fogyatékos hallgatókkal foglalkozó koordinátorokat is.

A koordinátorok „továbbképzése”, az ő munkájukat segítő szakmai tanácsadás érdekében a gyógypedagógiai főiskola szakembereit is szükséges lenne bevonni az országos tanácsadó szolgáltatók körébe.

2.3.2. Pályaorientációs és pszichológiai egyéni tanácsadás, fejlesztés:

A szolgáltatás nem csak információ-közvetítést kellene, hogy jelentsen. Szükség lenne a fogyatékos jelentkezők személyes (pszichológiai, pályaorientációs, munkavállalási) tanácsadására is, amelynek természetesen része a személyiség-, illetve alkalmasság-vizsgálat is, szükség esetén több alkalommal, pszichológiai, önismereti, mentálhigiénés, életmód-, esetleg pszichoterápiás foglalkozásokat is beleértve. Mindehhez megfelelő szakképzettségű szakembereket kellene alkalmazni: a tanácsadó (vagy klinikai) szakpszichológusok és a gyógypedagógusok mellett felsőoktatási diáktanácsadót, a szakképzés vagy a munkavállalás melletti döntésük, illetve a sikertelen felvételi esetén munkavállalási tanácsadót is.

A központi országos szervezetnek - a munkavállalás és a szakképzés felé orientálás érdekében – hivatalos formában kellene kapcsolatban lennie, együttműködni a fogyatékosok rehabilitációját felügyelő központi munkaügyi szervezettel.

3. A felvételt nyert fogyatékos hallgatók tanulmányai elvégzésének segítése központi intézkedésekkel

A fogyatékos hallgatókra vonatkozó speciális jogszabály az intézmények számára kötelezővé kellene, hogy tegye a tanulmányi és vizsgaszabályzataik kiegészítését a fogyatékos hallgatók tanulását és vizsgázását megkönnyítő feltételekkel. Ehhez a rendelet kötelezően alkalmazandó elveket, szempontokat is meghatározna.

3.1. A képzési idő – állami finanszírozás mellett – számukra hosszabb lehessen. Jelenleg ugyanis a képzési normatívákról szóló 120/2000. számú kormányrendelet nem tesz kivételt: az intézmények valamennyi hallgató után az adott szak képezési követelményeiben meghatározott képzési idő függvényében kapják a normatívát.

3.2. A szakok képesítési követelményeiben előírt gyakorlatok, illetve nyelvvizsgák alternatív módon, más teljesítménnyel legyenek „kiválthatók”, illetve egyéni tantervvel, az intézmény tantervében biztosított külön foglalkozásokkal segítségük elő teljesítésüket.

Jelenleg a záróvizsgára bocsátás feltételeként legtöbb szakon előírt állami nyelvvizsga-követelmény okozza a leggyakoribb problémát, elsősorban a hallássérültek, valamint a diszlexiások körében. Ma még csak rejtetten, áttételesen jelentkezik ugyanez a szakmai gyakorlatok területén. Az az általános szemlélet jellemzi ugyanis a felsőoktatás felvételi és képzési politikáját, hogy a szakmai gyakorlat a leendő munkakör betöltésére való alkalmasság „próbája”, fokmérője, ezért aki – a megszokott formában zajló – gyakorlatra feltételezhetően nem lesz képes, annak már a felvételnél sem ajánlják ilyen szakok választását. (Útalok itt a felmérésünk elutasító válaszaira is: a katonai felsőoktatás vagy a tanítóképzés eleve kizárja annak lehetőségét, hogy bármely fogyatékos e területeken szerezzen oklevelet.) A köztudatban kevéssé érvényesül még nálunk, hogy egyféle szakképzettséggel is nagyon sokféle munkakört lehet betölteni, illetve az, hogy a fogyatékosok munkakörének kialakításakor a munkaadók számos támogató lehetőséget is biztosíthatnának (pl. team-munka, asszisztencia, személyi segítő). A fentiekre vegyük példaként a pedagógus (konkrétan az általános iskolai tanári) munkakört. Nyilvánvaló, hogy pl. egy vak tanár nem vállalhatja el egyedül – ha iskolában alkalmaznák, amiről ma nem tudnék élő példát hozni – az osztályfőnöki munkához tartozó osztálykirándulások vezetését, de még a napközis vagy folyósói felügyeletet sem. Gyermekfelügyelő, pedagógiai asszisztens mellett azonban igen. De egy tanárt nem csak iskolában alkalmazhatnak: ez a szakképzettség a feltétele a pedagógiai szakértőnek, szaktanácsadónak, vizsgálónak, a felsőoktatásban vagy a pedagógus-továbbképzésben előadó oktatónak, a tankönyvíróknak vagy bírálóknak, a tudományos kutatóknak, nevelési tanácsadónak, stb. is. Nyelvtanári szak esetén ő lehetne a legjobb szinkrontolmács, lehet szakfordító, vak gyermekek vagy vak felnőttek körében pedig a saját tanulási tapasztalatait is beépítő magántanár, lemaradó gyerekek korrepetitora, tehetségesek mentora, lehet a pedagógiai szakszolgálatnál munkaközösség-vezető, szakmódszertani innovátor, vakok számára tankönyv- és hanganyag-készítő, stb. Ugyanezeket a munkaköröket adott esetben betöltheti egy idegen-nyelvet tudó tanító vagy akár óvodapedagógus is. Mi indokolja hát, hogy pályaalkalmatlanság címén már a felvételi vizsgára sem fogadják őket az intézmények?!
Véleményem szerint a felsőoktatásban ma megszokott nézet az alkalmasság-vizsga – illetve közvetve a szakmai gyakorlat – meghatározó szerepéről a fogyatékosok esetén mélységesen átgondolatlan, antihumánus. Nem fogadható el, hogy az alkalmassági vizsga döntse el, hogy bármely érzékszervi vagy testi fogyatékos jelentkező bármely szakon is ne

tehessen felvételi vizsgát. Azt pedig végképp nem tartanám helyesnek, ha az intézmények maguk határozhatnák meg, s a tárca pedig közzétenné (ahogy ezt eredetileg terübe vették), hogy mely szakok felvételét nem ajánlják a fogyatékosoknak. Legyen esélyük legalább megpróbálni azon a területen továbbtanulni, ami iránt érdeklődnek, amiben önmagukat fejleszteni szeretnének! A felsőoktatási intézmények ma már amúgy sem garantálják hallgatóik elhelyezkedését, sőt, többségük még azt sem tekinti feladatának, hogy a végzős hallgatók munkába állását elősegítse. A fogyatékos hallgatók a szakmai gyakorlatukat is teljesíteni tudnák intézményi segítséggel: asszisztencia biztosításával, virtuálisan, vagy a megszokott terep helyett a számukra adekvát másféle terepen, másféle feladatokkal.

3.3. Az államilag finanszírozott helyre felvett fogyatékos hallgatók után járó kiegészítő képzési normatíva terjedjen ki a költségtérítéssel hallgatókra is. Az is méltányos lenne, ha az intézmények a költségtérítéssel helyre felvett fogyatékos hallgatók esetén – hasonlóan a gyés-en, gyed-en lévő kisgyermekes szülőkhöz – az állami képzési normatívát is megkaphatnák.

Jelenleg ugyanis a képzési normatívákról szóló jogszabály hatálya az államilag finanszírozott képzési formákon tanulóakra terjed ki, így értelemszerűen a fogyatékos hallgatók kiegészítő normatívája is csak e körre vonatkozik. A fogyatékos hallgatók egy nagyobb része számára (sajátos körülményeiknél fogva, amit a bevezető fejezetben részleteztem) a levelező tagozatos vagy még inkább a távoktatásos forma sokkal megfelelőbb lenne, amelyeken többnyire költségtérítéssel képzéseket hirdetnek. Az intézmények ugyanis – ha a normatíváról szóló rendelet ezt megengedné is – kevés szakon vállalkoznak államilag finanszírozott képzés indítására (a költségtérítéssel forma a keresett szakokon sokkal rentábilisabb számukra, azokon a szakokon pedig, ahol nincs fizetőképes kereslet, nem hirdetnek államilag finanszírozott képzést, mivel ennek normatívájából nem tudnak kijönni). Ennek következtében a fogyatékosok számára beszűkül a kínálati skála: sok esetben két rossz (vagy a nappali tagozat, vagy a költségtérítéssel képzés) közötti választásra kényszerülnek. A nappali képzés a vidékieket az otthontól, így a szülői személyi segítőjüktől fosztja meg. A költségtérítéssel forma választása kettős anyagi veszteség számukra: nem csak a költségeket kell saját forrásból állniuk, hanem elesnek a nappali hallgatók után járó ösztöndíjtól, lakhatási támogatástól, utazási kedvezményektől, stb. is.

3.4. A kollégiumi (vagy lakhatási) támogatás, s ugyanígy az utazási kedvezmény szintén valamennyi tagozaton tanuló fogyatékos hallgató után járjon, vagyis rájuk – bármely formában tanulnak is - a nappali tagozaton államilag finanszírozott helyen tanuló hallgatókra megállapított szabályok vonatkozzanak.

3.4.1. A kollégiumba való felvétel elbírálásánál a fogyatékos hallgatók kapjanak prioritást (tanulmányi eredményüktől és szociális rászorultságuktól függetlenül).

3.4.2. Az állami költségvetés a felvett fogyatékos kollégisták számára megemelt összegű támogatást biztosítson, az intézmények pedig gondoskodjanak a fogyatékosok speciális szükségleteinek megfelelő tárgyi és személyi feltételekről.

3.5. Intézményenként (azon belül karonként, illetve a képzés települési helyei szerint) legyen jogszabályban előírva, illetve ténylegesen megszervezve a fogyatékosok számára biztosítandó tanácsadó-segítő szolgáltatás. Ez legcélszerűbben a hallgatói tanácsadó szolgáltatás szervezeti kereteihez kapcsolódóan, de ezen belül külön felelősségi körben valósítható meg.

3.5.1. A tanácsadó-segítő szolgáltatás személyi feltételei is legyenek meghatározva:

- legyen intézményenként egy – rektor/főigazgató által megbízott - szakmai koordinátor, aki az intézmény valamennyi karán és telephelyén az intézményvezetők által megbízott kari koordinátorok munkáját összehangolja (legalább az intézményi koordinátor külön finanszírozott tevékenységként végezze munkáját),
- legyen az intézmény gazdasági szervezeti egységében egy pénzügyi felelős is,
- legyen lehetőség más segítő szakemberek (pl. gyógypedagógus, gyógytornász, pszichológus) megbízásos foglalkoztatására,
- a segítő szolgáltatás keretében kerüljön sor a kortárs-segítők bevonására (képzésükre és esetleg honorálásukra is legyen lehetőség, ez a HOK-kal együttműködve történjék, a fogyatékos hallgató személyi segítőjeként – akár megosztottan is – a diáktársak is megbízást kaphassanak),
- valamennyi oktató kapjon tájékoztatást a fogyatékosok szükségleteiről, s legyen lehetőségük saját tárgyukban segítő mentori munka vállalására,
- legyenek olyan tárgyi feltételek, amelyek a fogyatékosok saját rekreációját, testedzését, sportolását biztosítják,
- legyen megszervezve a tananyaghoz, a tanulási segédletekhez (könyvtár, labor) való hozzájutás sajátos formája, s legyenek a fogyatékosok-típusnak megfelelő tanulási segédesszközök (legalább kölcsönzés útján).

3.5.2. Legyen állami támogatással biztosítva a koordinátorok intézményközi együttműködése, legyen országosan megszervezve a továbbképzésük, folyamatos szakmai tanácsadás számukra. Ezt a fogyatékosok beiskolázását, felvételét segítő országos szervezet keretében lenne célszerű létrehozni, együttműködésben a hallgatói tanácsadók, illetve a HÖÖK országos szervezetével is.

3.5.3. A Magyar Akkreditációs Bizottság intézmény-akkreditációs szempontjai közé legyen felvéve a fogyatékos hallgatói szolgáltatás meglétének ellenőrzése is.

3.6. A fogyatékos hallgatók pályakezdesének, munkavállalásának támogatását országos program segítse, amely az országos, illetve a regionális munkaügyi központokhoz rendelt szakképzési és rehabilitációs program részeként, de a felsőoktatási intézmények bevonásával legyen megtervezve.

3.7. A speciális jogszabály a fogyatékosok, illetve támogatandók körét, valamint az intézmények dokumentálási formáit is definiálja:

- ki tartozik a fenti támogatások, szolgáltatások igénybe vételére jogosultak (fogyatékosok) körébe,
- aki e körbe tartozik, milyen dokumentumok alapján igényelheti intézményétől a segítő támogatásokat, illetve
- az intézmény milyen dokumentumokkal igazolja az állami kiegészítő normatíva-támogatás igénybe vételének jogosságát,
- az intézmények milyen formákban segítsék elő a fogyatékosok „megtalálását”.

Véleményem szerint a felsőoktatásban támogatásra jogosult fogyatékosok körének

különböznie kell a fogyatékosügyi, az egészségügyi, illetve a szociális törvényekhez kapcsolódó, különböző ellátásokra jogosító jogszabályi feltételek miatt meghatározott körtől. A felsőoktatásban speciálisan támogatandók köre például terjedjen ki a diszlexiásokra az idegen-nyelvi követelmények vonatkozásában, s terjedjen ki azokra a nem fogyatékos hallgatókra is, akiket egészségi állapotuk tartósan akadályoz a tanulásban, ezért ugyanúgy különleges megoldásokra van szükségük hallgatói kötelezettségeik teljesítéséhez (pl. a súlyos cukorbeteg, szívbeteg, dialízisre szoruló vesebeteg, ugyanakkor pl. az olyan - művégtaggal, protézissel élő mozgássérültek vagy egyéb – fogyatékosok, akik tanulását, vizsgázását vagy közlekedését, életmódját fizikai állapotuk semmilyen sem akadályozza, ne tartozzanak ebbe a körbe. Szükséges figyelemmel lenni e hallgatók személyiségi jogaira, sajátos lelki- és fizikai állapotára a fogyatékoságukat igazoló dokumentumok beszerzésekor: ne a hallgató, hanem az intézmény járjon utána, a nyilvánvaló sérülések esetén (kerekeszék, fehér bot) legyen elég az országos fogyatékos szervezetek vagy a közoktatási intézmény igazolása, ha ilyen nem áll rendelkezésre, a fogyatékos megállapítására legyenek igénybe vehetők a közoktatási intézményrendszer keretében kialakított speciális szakszolgálatok.

3. 8.A fogyatékos hallgatók számára pénzbeli kiegészítő szociális támogatási normatíva is legyen kialakítva, amely központi forrásból, de az intézmények közvetítésével legyen igényelhető. A forrás tervezésekor vagy a felsőoktatási Esély közalapítvány ilyen célú kibővítése, illetve erre a célra elkülönített kerete ajánlható, vagy a hallgatóknak juttatott támogatásokról és az általuk fizetendő díjakról szóló kormányrendelet módosításával lehetne erre a forrást megteremteni és elosztásának a módját is szabályozni. E támogatási forma mellett érdemes lenne a diákhitel révén felvehető támogatásoknak is kialakítani egy speciális formáját (a fogyatékosok megemelt összegeket kaphassanak, vagy/és a kölcsön kamatterheit az állam vállalja át). Ez a támogatási forma az egészségügyi és a szociális intézmény-rendszerben igényelhető támogatási formákkal is legyen összehangolva (pl. a fogyatékosok szociális intézményrendszerben történő elhelyezése esetén a lakóotthonra járó támogatások a kollégiumi lakhatás biztosítása esetén ide is átvihetők legyenek).

3.9. A felsőoktatásban a fogyatékos hallgatók számára nyújtható támogatások innovációi, az ezt szolgáló fejlesztések, a tájékoztató kiadványok, a koordinátorok továbbképzése, a speciális (pl. jelnyelvi tolmács, személyi vagy kortárs-segítő) képzési programok, stb. kidolgozása államilag, elkülönített forrásból legyen ösztönözve. (Pályázati keretben, legcélszerűbben – ahogy az OFP is előírja - a közoktatásban e célból létrehozott Közalapítvány működési körének a felsőoktatásra történő kiterjesztésével lehetne ezt megvalósítani.)

4. A felvételt nyert fogyatékos hallgatók tanulmányai elvégzésének segítése az egyes felsőoktatási intézményekben

Mint az előzőek láttatták, a központi intézkedések közül néhány elem (pl. a kiegészítő normatíva, illetve a koordinátorok kijelölése) már megvalósult, s remény van az előző pontban javasolt kérdések állami kezdeményezésben történő rendezésére is (noha ez ilyen differenciáltsággal és ilyen átfogó, széles tartalommal a közeljövőben nem valószínű, hogy kivitelezhető lesz).

A felsőoktatási intézmények tehát sok tekintetben saját hatáskörükben is szabályozhatják e keretek között az e célra érkező források felhasználását. Emellett vannak más olyan, szintén az intézmények saját hatáskörében szabályozandó területek (mint pl. a felvételi toborzás, felvételi előkészítés, felvételi tájékoztató, a felvettek tájékoztatása, a gólyatáborok, a tanulmányok terén a felvehető kurzusok meghirdetésének és az erre való jelentkezők módja, az intézményi kredit-szabályok, speciális tantervek, a hallgatók tanulmányait segítő intézményi feltételek és szolgáltatások, így pl. a könyvtárak, informatikai hozzáférés, laborok, a hallgatókat segítő szociális és kollégiumi-lakhatási támogatás elosztásának szabályai, az egészségügyi, sportolási, kulturális, rekreációs lehetőségek, a diáktanácsadás, kortárs-segítés, karrier-tanácsadás, elhelyezkedés, stb. elősegítését célzó szervezetek és feladatok), amelyek megtervezésekor, az erre vonatkozó belső szabályok megalkotásakor a fogyatékos hallgatók szempontjait már ma is figyelembe lehet (sőt, kellett volna, illetve kellene) venni.

Javaslatom (a koordinátorok körében szerzett – sok esetben ilyen okokra visszavezethető problémákat jelző - tapasztalataim alapján) az, hogy a feladatokat és a felelősségi köröket (elsősorban is a koordinátorét) nagyon konkrétan, differenciáltan, írásban, az intézményi tanács által is jóváhagyva kellene meghatározni.

Nem érdemes e feladatokra teljesen elkülönített, új, még nem kipróbált szervezeti megoldásokat kitalálni. A legcélszerűbbnek – ahogy ez a nyugati országokban is kialakult - a diáktanácsadás szervezeti keretébe illeszkedő helyi szabályozás látszik. **Ahol e hallgatói tanácsadás teljes körűen működik** (nem csupán egy személyhez kötődően, s nem csupán pszichológiai jellegű, hanem team-munkában folyik, s átfogja a tanulmányok teljes ívét), **ott természetes a kapcsolat az intézmény egészének működését irányító, tervező, döntéshozó, a megvalósulást ellenőrző testületekkel** (intézményi tanács, hallgatói önkormányzat, tanulmányi, gazdasági terület, stb.). Ez garantálja, hogy a fogyatékos hallgatók segítése érdekében történő intézkedések is teljes körűen tervezhetők, s így a koordinátorok sem elszigetelten működnek.

Az 1998-ban végzett első tájékoztató felmérés adatai

(E kari bontású teljeskörű adatkérés 168 szervezeti egységet érintett, ennek mintegy felétől kaptunk választ. Összesen 50 kar/intézmény jelezte, hogy fogyatékos hallgatóról van tudomása.

Az összes - 187 - hallgató negyedét egy intézményből jelezték.)

Felsőoktatási intézmény megnevezése	Mozgáskorl. nap-pali tag	Mozgáskorl. egyéb tag	Halláss. nappali tag	Halláss. egyéb tag	Látáss. nap-pali tag	Látáss. egyéb tag	Egyéb sérülés beteg-ség nappali	Egyéb sérülés beteg-ség egyéb	össz-szes	összes-ből nappali	Össze-senből kollégista	Mozgás-korl. által végzett szakok	Halláss. által végzett szakok	Látáss. által végzett szakok	Egyéb s., t.betegek által v. szakok
1. Janus Pannonius Tudomány-egyetem BTK	3				1				4	4	2	angol, filozófia, magyar		német	

2.	JPTE FEEFI	1					1	1		műv. men			
3.	JPTE TTK		2				2	2	1		?		
4.	JPTE Pollack M. Műszaki Főiskolai Kar	1					1	1		műszaki inform.			
5.	Kossuth Lajos Tudományegyetem	9	1	3	2		15	15	10	BTK,TTK, Jogi és Államtud. Int,Közzg. és Üzleti Tud.Int	Műszaki Főisk.Kar	BTK TTK	BTK (beszédhiba, diszl.)
6.	Bárczi G. Gyógyped. Tanárképző Főiskola	1		1	3	2	7	4		gyógyped.	gyógyped.	gyógyped szoc.munkás	
7.	Bessenyei György Tanárképző Főiskola	4					4	4	4	magyar, hittanár könyvtár,számtech.bio.kém.			
8.	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola	2					2	2		francia nyelvtanár			
9.	Juhász Gyula Tanárképző Főiskola		2			1	3			könyvtár magyar			könyvtár
10.	Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola		1				1			szociálpe-dagógus			
11.	Benedek Elek Pedagógiai Főiskola	1	1				2	1	1	szociálpe-dagógus			
12.	Eötvös József Főiskola	3	1				4	3	2	környezetmérnök könyvtár			
13.	Jászberényi Tanítóképző Főiskola		2				2			műv.szervszoc.ped.			
14.	Kőrös Főiskola	1					1	1	1	pénzügyi			
15.	Miskolci Egyetem /ME/ Kohómérnöki Kar			2			2	2	2				
16.	ME Gépészmérnöki Kar		1		1		2	1	1				
17.	ME Állam.és Jogtud. Kar		1		1		2	2					
18.	ME Gazdaságtud. Kar			1			1	1	1				
19.	ME Bölcsészettud. Kar	2		1			3	3					
20.	Bánki Donát Műszaki Főiskola	3					3	3	1	műszaki inform.			
21.	Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola	1	1	2	1	1	6	5	3	általános szoc. munkás	ált.szoc. munkás	ált.szoc. munkás	?
22.	Széchenyi István Főiskola	31	2	8	2		43	43	16	műsz.inf. környezetm., közlekedésm. közgazdász, gépészm., építőm.	közlekedésm.,gépészm.	közl.m.,egyetemi gazd.,gépészm.,építőm.	közgazdász
23.	Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola		1		1		2			külgazdasági	külgazdasági		
24.	Pénzügyi és Számviteli Főiskola	1					1	1		alapképzés			
25.	Magyar Képzőművészeti Főisk.				2		2	2					képgrafika festő

26.	Államigazgatási Főiskola			1	1			2	1			igazgatásszervező	igazgatásszervező
27.	Debreceni Orvostudományi E.	1						1	1			ált.szoc. munkás	
28.	POTE Egészségügyi Főisk.Kar	1		1				2	2			diplomás ápoló	ált.szoc. munkás
29.	SZOTE Főiskolai Kar	5	1			1		7	6	5		ált.szocm dipl.ápoló	dipl.ápoló
30.	DATE Mezőgazdaságtudományi Kar	3		1				4	4	4		agrár-mérnök	agrár-mérnök
31.	DATEFőisk. Kar Szarvas			1		1		2	1			körny.gazd.	növény-term.
32.	Gödöllői Agrártud. Egyetem		4	1	1			6	1			argarm. gazd.m., mezőgazd.m., munkaváll. tanácsadó	agrár-mérnök, mezőgazd.mérnök
33.	Kertészeti és Élelmiszeripari E.					2		2					Kertész-mérnök
34.	Pannon Agrártudományi E.		1	2				3	2				
35.	Gábor Dénes Főiskola		2					2				műsz.inf.	
36.	Kodolányi János Főisk.			1				1	1				német t.
37.	Nemzetközi Üzleti Főisk.	1						1	1			gazdálkod.	
38.	Károli Gáspár Református Egyetem BTK	1		1				2	2			magy-tört.	magy-tört.
39.	Károli G. R.E. Hittud.Kar	1		1				2	2	1		lelkész	lelkész
40.	Károli G. R.E. TFK			1				1	1	1			diakonus-hitoktató
41.	Orsz. Rabbiképző Közösségi Munkásk. F.K			1				1	1			közösségi munkás	
42.	Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK	3		2				5	5	1		bölcsész	bölcsész
43.	Pázmány P.K.E. JÁK		2		1	6	1	10	6			jogász	jogász jogász
44.	Babtista Teológiai Akadémia	1				2	2	5	3			missziói	tört. Teológia
45.	Pütkösdi Teológiai F.	1		1				2	2	2			
46.	Püspöki Hittudományi F.	1		1				2	2	2		hittanár	hittanár
47.	SOLA SCRIPTURA Lelkészk.és Teol. F.		2			1		3				bibliaokt.	bibliaokt.
48.	Szegedi Hittudományi F.					1		1					hitoktató
49.	Szent Pál Akadémia		1			1		2	1			teológia	Teológia

50.	Zsámbéki Katolikus Tanítóképző	2								2	2	1	szocped.-hitoktató
	Összesen	85	21	15	15	35	9	14	5	187		148	

[1] A tanulmány **2001 júniusában készült** a FETA számára, azaz a fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről 2002. szeptember 1-től hatályba lépő 29/2002. (V. 17.) OM rendeletet megelőzően. A konferencia keretei nem tették lehetővé azt az átfogó áttekintést, melyre ezen tanulmány vállalkozott. Közreadását ,megismerését –a konferencián szóban elhangzottak figyelembe vételével- szerkesztett (rövidített) formában hasznosnak tartjuk . (szerk.)

[2] Mivel kiadványunk elsődlegesen a felsőoktatási tanácsadás lehetőségeivel, feladataival foglalkozik - a feladatokat ellátó szakemberszükséglet fontosságát nem mellékesnek tekintve – rövidítve közöljük a tanulmány ezen részét.

[3] Magyar Felsőoktatás 2001/5-6. szám

[4] A szabályozás OM-rendelet formájában - e tanulmány elkészítése után - történt (ld. a hivatkozott OM rendelet szövegét).

[5] A bizottságot - az alakuló ülése óta - még nem hívták össze.

[6] Az OM 2002. évi szabályzatában kapott ez is helyet.

[7] Az OM-rendelet - amely 2002. nyarán jelent meg és 2002. szeptemberétől lépett hatályba - intézményi hatáskörben írja elő ezek szabályozását. A szabályzatok elkészítésére a nyári szünet miatt nem volt lehetőség: a tanév kezdetére az intézmények legfeljebb a rendeletben előírt Bizottságaikat állították fel. E programpontról második mondatában előírt feladatok még nem teljesülnek, mivel intézményközi koordinációt igényelnének.

[8] A tanulmány megírásának időpontjában még nem dőlt el a szabályozás konkrét módja, formája, tartalma. Az azóta kiadott hivatkozott rendelet az egyes intézmények feladat körébe utalta a megoldások kidolgozását, így tehát ez az elképzelés - és a következő pontokban felsorolt központi intézkedéseket igénylő javaslatok is - a mai keretek között csak intézményi kezdeményezésre, intézményközi összefogással valósulhatna meg.

Dr. Rupp Mária^[1]:

Sérült (fogyatékkal élő) hallgatók a diáktanácsadásban

I. 1. Bevezető gondolatok

A társadalmi lét állandó változása és a tudományok hihetetlenül gyors fejlődése paradox módon előhívta a józan ész, az egyszerű, természetes gondolkodás és a személyes tapasztalat szinte 'elsodort jogait'. Mindennek jegyében léptek színre hatékony segítőként a **kortárs (peer) segítők** világszerte. A kiindulópont egyszerű és világos: **'hasonló cipőben járunk'**. Pl. az egyik diák tudja, hogy milyen információra, segítségre lehet szüksége a másoknak. Kialakultak olyan csoportok, amelyek nemcsak véletlenszerűen segítenek, hanem felkészülten törekszenek arra, hogy a többieknek szolgálatára legyen. A szervezett formájú kortárs segítség adott időben és helyen megtalálható, egymást is segítve eszköztára állandóan bővíti, a hiányokat kiküszöböli – kölcsönös kortárs –peer- kapcsolatban a hozzáférőkkel.

Persze vannak **különbségek** a 'hasonló cipőben járók' között. Vannak olyan hallgatók, akik könnyen tájékozódnak és tájékoztatnak. Más, nagyon is segítségre szoruló - hallgatók bizonytalanok, alulinformáltak, esetleg pszichés zavarokkal küszködnek - nem veszik igénybe társaik segítségét, aminek hátterében a problémák tagadásáról, háritásáról, bizalom hiányáról vagy egyéb okról van szó esetükben. Tény, hogy a hirdetőtáblákon megjelenő tájékoztatások, üzenetek, szórólapok, a bárhol előforduló utalások, esetleg a tanácsadást már igénybevett hallgatók pozitív tapasztalatai nem látszik elérni őket.

Mi a helyzet az egyetemen itt-ott - napjainkban egyre gyakrabban - előforduló, testileg vagy érzékszervileg sérült **(fogyatékkal élő) hallgatók** esetében? Mennyiben járnak 'hasonló cipőben', mennyiben másban? S - majdhogynem szétfeszítve az egyszerű hasonlatot - van-e arra esély, hogy a „hasonló cipők” elvezethetik őket valahová? Ha igen: honnan? Hova? Mikor? hogyan?

Vegyük szemügyre a fogyatékkal élő, felsőoktatásban bennlévő hallgatók helyzetét, problémáit, a segítségükkel kapcsolatos lehetőségeket. milyenségét. Próbáljuk megérteni őket, helyzetüket, elméletben és gyakorlatban egyaránt. - Legyen **kiindulópontunk** a korábban már említett józan ész ,de természetesen támaszkodjunk a felhalmozott tudásra, tapasztalatokra. Tartsuk mindig szem előtt az elfogadást, az empátiát, - nem árt, ha egy kicsit magunkat is szemügyre vesszük.

2. Kezdetektől

Egy Thomas Mann-tól kölcsönvett idézet - ' mélységesen mély a múltnak kútja' (József és testvérei) - arra készlet, hogy bevalljak valamint. Sokáig magam is úgy hittem, hogy a sérült társ életben tartása, a róla való gondoskodás specifikusan emberi magatartás, előtte csak a létért való küzdelem ' Taigetosza' működött.

- Pedig ennél mélyebbre nyúlik a történet.

Kutatók 8 évig kísérték figyelemmel az őserdőben egy majomcsapatot, amelynek egy vak kismajom is tagja volt. Életben maradására semmi esély nem lett volna a társak 'szolidaritása' nélkül. Egy ízben egy kidőlt hatalmas fa törzsén indult el a vak kölyök -észre sem véve a vele szemben tartó hatalmas vezérhimet, aki kétséget kizáróan a csapat bármelyik útjába álló kölykét 'lepofozta' volna a fatörzsről, de a vak csemete elől kitért. Ez azt mutatja, hogy már az állati élet szintjén is előfordul, hogy a társ **felfogja a másik sérültségének tényét** - mai divatos szóhasználattal 'másságát' - és azt elfogadva, ahhoz igazodva viselkedik. Ezt nyugodtan tekinthetjük a rehabilitáció ill. rehabilitáció első fő feltételeinek.

A fentiekhez kapcsolódik egy - a budapesti állatkertben néhány éve végzett - megfigyelés-sorozat egyik, a kutató által nem várt része (Tóth Péter személyes közlése). Egy mozgáskoordinációs zavarban szenvedő majomcsemétét esetét, a sérült kismajmot a csapat egyes tagjai - nagyrészt idősebb nőstények - ügyesen tuszkolva segítették fel az elérni kívánt

sziklára, továbbá egy-egy kölyök az átlagosnál gyakrabban és gyengédebben játszik vele. Ráadásul - a várttal teljesen ellentétes módon - e sérült kölyköt az átlagosnál sokkal gyakrabban engedik táplálékhoz. - E megfigyelések nemcsak kiegészítik az előbbieken említett őserdei megfigyeléseket, hanem szemléletes példáját nyújtják annak, amit emberi szinten '**szolidaritásnak**', 'segíteni akarásnak' nevezünk, ami joggal tekinthető a rehabilitáció második fő feltételének.

A harmadik példánk a korai barlangrajzok világába vezet. A barlangrajzok tanulmányozása során sikerült rábukkanni egy olyan emberábrázolásra, ahol egy vadásznak - talán harc vagy a létért való küzdelem egyéb eseménye során - egyik elvesztett lába pótlására fatuskóból fabrikált 'múláb' látható. Így a 'homo fáber'-nek köszönhetően tanúi lehetünk a rehabilitációban oly szükséges harmadik fő feltétel - a **megfelelő segédeszköz** - igen korai megjelenésének.

Negyedik példánkat a mitológiákból merítettük. Hephaisztosz, a sánta kovácsisten, isteneket és embereket egyaránt elkápráztatta utolérhetetlen munkájával, így igen nagy megbecsülésben volt része. A tökéletes istenektől szokatlan módon eltérő testileg fogyatékos (sánta) isten saját sorsa ellen mégis gyakran lázongott, hiszen magával hordozta anyja - Héra istennő - elutasításának, dühöngéseinek emlékét, ráadásul asszonya csalfaságát, túrníe kellett. Esetében az a döntő mozzanat, hogy tanúi lehettünk a rehabilitáció negyedik fő tényezőjének: a megmaradt **munkavégző képesség fejlesztése**, tökéletesítése megvalósulásának.

Elhagyva a korai konkrét példákat, csupán néhány jellemzőnek vélt mozzanatot ragadok ki az emberiség történetéből, természetesen a sérültek világából. Érdekesen színeznem a sérült emberek elfogadását vagy elutasítását, a velük való törődést az, hogy a feltételezések szerint **milyen okból** állt elő helyzetük. Mivel a csonkítás hajdan a büntetés eszköze is volt - (Hamrapi vagy Szent István törvényei, mellesleg ide tartozik Hephaisztosz Zeusztól elszenvedett bűnhődése is) kézenfekvő volt a sérült emberekben bűnös, *alacsonyabb rendű lényt* látni. Más volt a helyzet a háborúkban elszenvedett sérülések esetében, ahol *hősként* tisztelték a sérült harcosokat. A vallásos megközelítések is példázzák a **két pólus** szétfeszítettséget: felsőbb hatalmak *büntetése* vagy - ritkábban - *kiválasztottság*. Az epilepsziában szenvedőknél például egyes esetekben 'ördögűzésekre' került sor, ezzel ellentétes az a tény, hogy az epilepszia másik elnevezése: 'morbus sacer', vagyis szent betegség.

Érdekes és tanulságos lenne végig kísérni a sérült (fogyatékos) embertársaink helyzetét, megítélését, életfeltételeit, lehetőségeit az emberi történelem során egészen napjainkig, azonban e munka keretében, terjedelmében mindez nem illeszthető be.

3. A sérültekről (fogyatékkal élőkéről) általában

3.1. Kikről is van szó ?

A *fogyatékosok 'klasszikus' csoportjai* - az orvosi praxis, a vonatkozó szakirodalom és a kialakult intézményrendszer - szerint: **látási, hallási, mozgásszervi** és értelmi fogyatékosok. E tanulmányban részletes ismertetésre csupán az első három csoport esetében kerül sor, hiszen nem valószínű, hogy a negyedik csoport bármelyik tagja is bejusson a felsőoktatásba. Valamennyi esetében **tartós, állapotjellegű** - veleszületett vagy az élet folyamán szerzett - **károsodásról** van szó, melyben döntő változás - pláne pozitív irányban - nem várható. Ezen károsodások 'szemmel láthatóak', a laikusok számára is többé-kevésbé egyértelműen észlelhetőek, így nehezen titkolhatóak el. (Az utóbbi években teret nyert a **kommunikációban alapvetően korlátozott személyek** -pl. beszédhiba, diszlekszia, diszgrafia, diszkalkulia- fogyatékosággal élőknek tekintése és ennek kapcsán az ő esélyegyenlőségük segítése)

Szakemberek és érintettek egyaránt kifogásolják, hogy **egyéb - szemmel nem látható - károsodások** (pl. cukorbeteg, epilepszia), nem részesülnek az előbbi csoportokat illető, napjainkban már **törvényekben, rendeletekben** meghatározott gondoskodásában. Természetesen ők sem maradnak segítség nélkül.

3.2. Nyelvi problémák

Világszerte problémákat okoz, hogy hogyan nevezzük meg azokat, akik speciális figyelmet igényelnek. A kérdés egyik - nyilván fő - gyökere, hogy senki sem hallgatja szívesen, ha nehézségei alapján nevezik meg, sőt dominánsan az a „csoport-azonosítójuk”. A szokványosan használt megnevezések általában valamiféle **negatív konnotációt** hordoznak. (Könnyen '

süketnek' netán 'vaknak' nevezik, például azt, aki érzéketlen mások problémáira: egy rossz ötletet is gyakran 'teljesen bénának' mondanak.) Más az orvosi, régen meggyökerezett - egyértelműsége törekvő - nyelvhasználat, más a rehabilitáció haladó szellemű szakembereinek szókészlete (mely az érintettek érzékenységét figyelembe veszi), ugyancsak más a mindennapi megnevezések köre.

(1997-ben az érintettek - sérültek, hozzátartozóik és barátai - továbbá rehabilitációs szakemberek bevonásával, majd 1998-ban egy 1000 főből álló reprezentatív mintán végeztek felméréseket e kérdéskörben. Mindkettő során szólistákból kellett kiválasztani az elfogadható megnevezéseket. A hallgatóinkat érintő három csoport legelfogadhatóbb megnevezései - a reprezentatív minta szerint - első helyen: '**látássérült**', '**hallássérült**', '**mozgássérült**'; második helyen: 'gyengénlátó', 'nagyothalló', 'mozgáskorlátozott'. Ennek alapján tartom elfogadhatónak mindhárom csoportra a 'sérült' kifejezést, mely több rehabilitációs szakember szóhasználatával is egyezik. - Az igazság kedvéért meg kell jegyezni azonban, hogy az alapul vett felmérés nem a tényleges szóhasználatra, hanem a kívánatos formára kérdezett rá. Az is tény, hogy a hivatalos nyelv még mindig a régi 'fogyatékos' szót használja, - pl. 'Fogyatékosügyi Tanács' -. Érdemes megemlíteni, hogy a 'fogyatékos' szó után egyes államokban kötelező kitenni az 'ember' 'személy' vagy bármilyen arra utaló szót, hogy kikről beszélünk. Valamiféle verbális 'enyhítés' a '**fogyatékosággal élő**' kifejezés.

3.3. A törvényi szabályozás

Az Egyesült Államokban az **emberi jogok** felőli megközelítés egyik eredményeként született meg - több előzmény után - az 1990-ben elfogadott, és máig is érvényes ADA (Americans with Disabilities Act), mely az USA legnagyobb kisebbségének - 43 millió sérült embernek - életét könnyíti meg. Ennek nyomán sorozatban jöttek létre a világ számos országában hasonló törvények.

Magyarországon **mérföldkőnek tekinthető**, hogy az országgyűlés megalkotta az **1998. évi XXVI. törvényt a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról**. E törvény kimondja, hogy: 'A fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni'. A **törvény** célja: "hátrányaik enyhítése, esélyegyenlőségük megalapozása, illetve a társadalom szemléletmódjának megváltozása"... a számunkra nyújtott komplex rehabilitáció szabályozása" olyan körülmények létrehozása 'amelyben... képesek teljesebb életre és a fogyatékoságukból fakadó terheik csökkenthetőek. - A törvény kiterjed a környezet szükség szerinti kialakításra, a kommunikáció mikéntjének és a közlekedés feltételeinek rendezésére, továbbá megfelelő segédeszközök és támogató szolgálatok biztosítására. Foglalkozik az oktatás és egészségügy, a foglalkoztatás és a lakhatás kérdéseivel, továbbá a kultúrában, sportban való részvétel lehetőségeivel. Kiemelt tárgyának tekinti a rehabilitációhoz való jog konkrét magvalósulásának biztosítását.

Magyarországon 2002 szeptemberében lépett hatályba a **29/2002. /V. 17. / OM rendelet**, a fogyatékosággal élő hallgatók tanulmányaik folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről, mely a felsőoktatásról szóló **1993. évi LXXX törvényt egészíti ki**.

3.4. A rehabilitáció fogalma és folyamata

Magával a '**rehabilitáció**' szóval az élet számos területén különböző értelemben találkozhatunk. Hallunk politikai rehabilitációról vagy egyes utcákra vonatkozó 'tömbrehabilitációról'. Mindkettőben közös, hogy valamiféle hiba kiküszöböléséről - az előbbi esetben hibás döntés, az utóbbiban az idő vasfoga okozta leromlás - megszüntetéséről, az eredeti, kívánatos állapot visszaállításáról van szó. Hasonló értelemben beszélünk rehabilitációról a sérült fogyatékkal élő - emberek esetében is. A születéstől fogva fennálló sérültség esetén tulajdonképpen- '**habilitációról**' van szó, hiszen az egyén sohasem birtokolta a kívánt állapot, funkcionális meglétet. Így helyzetét nem önmaga korábbi állapotához viszonyítjuk, hanem ahhoz a kívánatos szinthez, amely kora és neme szerint lehetséges lenne. Maga a szó nem gyökerezett meg a mindennapi, sőt sok esetén az orvosi nyelvben sem, így helyette is inkább a rehabilitáció szó használatos.

A rehabilitáció menete: Az első lépés az **orvosi rehabilitáció**, melynek során különböző kezelésekkel, műtétekkel, segédeszközökkel igyekeznek javítani a sérült egyén helyzetén. Napjainkban egyre több hangsúlyt kap **szociális rehabilitáció**, mely a társadalomba való beillesztést jelenti. A képzés, oktatás a **pedagógiai rehabilitáció körébe** tartozik, mellyel kapcsolatban - Könczei György megfogalmazása szerint - kiemelendő, hogy 'nem csak a

fogyatékos embert érinti: a közösséget, magát is nevelni kell. A társadalom is szocializálódik a fogyatékosokkal együtt élt életre^[2]. Mindezen rehabilitációs folyamatok kívánatos végeredményét jelenti a **foglalkozási rehabilitáció**, mely megvalósulhat a korábbi munkavégzés visszaállításában vagy az új helyzetnek megfelelő más munkaterületen. Ugyancsak végcél a fogyatékkal élő személy **önálló életvitelének** megvalósulása.

II. 4. Néhány szó a vakságról^[3]

4.1. A látás hiánya ill. csökkent volta

A külső környezetből jövő ingerek 75 %-a a szemünkön keresztül jut el hozzánk, míg a többi érzékszerv összesen csupán a maradék 25 % közvetítésére képes. Bár vakság esetén a többi érzékszerv többletműködéssel igyekszik pótolni a látás hiányát, keveset tud átvenni.

Attól függően, hogy a látás elvesztés milyen életszakaszban jött létre, különböző világkép alakul ki, és másként viseli el az érintett ember. A **veleszületett** vakság esetében, gyakorlatilag csak látó társaitól tudja meg az illető, hogy mit vesztett, hiszen ebben az állapotban tanult meg tájékozódni, élni. Nem alakulhatott ki benne a látókhöz hasonló jellegű belső térkép (cognitive map), másképpen - és nagyon körülményesen - igazodik el a környezetben, tárgyi világában és az emberek között. A csupán tapintott, hallott környezet más képzeteket alakít ki, más módon megy végbe a tájékozódás, a hely- és helyzetváltoztatás. „Más a gondolkodási struktúrák fejlődése, a beszéd-tartalmak, a tanulás, a kapcsolatok kialakulása, az egész személyiség fejlődése. Ez azt jelenti, hogy a születetten vak ember 'világa' a látóétól eltérő jellemzőkön alapulva közelíti meg a valóságot és alakítja élettervét, *de semmiképpen sem világtalan*, ahogyan ezt gyakran, nagyon helytelenül használjuk (Ezzel a jelzővel szinte kirekesztjük világunkból a vak embert!)”^[4].

Míg a veleszületetten vak ember, vak módon lesz felnőtt, a **később megvakult** személy - pláne ha sokáig élt látóként - hosszú időre megőrzi vizuális világképét, bár egyre halványodnak emlékei, melyek elvesztése ellen többé-kevésbé eredményesen lehet küzdeni. Neki viszont sokkal nagyobb a veszteség érzése - hiszen tudja mit jelent a látás birtoklása - ráadásul át kell tanulnia addigi életvitelét, meg kell tanulnia 'vakos módon' boldogulni. A legnagyobb gyötrelmem - szakemberek szerint - azoké, akik folyamatos látásvesztést élnek át, és állandó bizonytalanságban vannak látásuk esetleges elvesztésétől fenyegetve.

4.2. Gyakorlati tanácsok

A látó ember egy pillantással megragadja közvetlen környezetét, pl. észreveszi, hogy jelen van-e, akivel beszélgetni kíván, pillantásuk egybefonódik és megszólítják egymást.

Vak (vagy akár súlyosan látássérült) hallgatóval való **megismerkedés**, **találkozás** során, mindig a látó **köszönjön előre**, *saját nevét érthetően mondja meg, hiszen vak társa számára nem létezik 'csupán látásról ismerni' valakit. Ha többen tartózkodunk egy helyiségben mindig mondjuk ki a nevét*, ha hozzászólunk, különben nem világos számár, hogy a 'te' megszólítás kinek szól. Esetében nincs értelme az 'itt' vagy 'ott' szavaknak, helyettük a **pontos megnevezésnek** van helye. A gyakorlatban többször van szüksége, hogy megérintsük, (pl. ha átkísérjük és másik helyiségbe, vagy odanyújtunk neki valamint), de sohasem történhet ez előzetes **szóbeli közlés** nélkül, hiszen megijedne. Az *átlagosnál hangosabban ne beszéljünk vele*, ezt sértésnek veszi. Ha kíséreléssel érkezik, akkor is **vele és ne kíséreléssel beszéljünk**, hiszen ő tudja, hogy mit akar. Visszaélés lenne helyzetével, ha *a háta mögött* integetnénk, jeleznénk egymásnak. Bár sajnos a szemkontaktust felvenni nem tudja, *mindig felé fordulva*, a **'szemébe nézve'** beszéljük vele, a hang iránya is információ számára. **Biztos támpont nélkül sohasem hagyjuk magára!!!**

A **tanulás, jegyzetelés, információ feldolgozás** mind-mind másképpen megy végbe vak hallgatók esetében. Nagy különbségek lehetnek azon a téren is, hogy mennyiben alakultak ki használható fogalmaik, ami nagymértékben attól függ, hogy veleszületett vagy későbbi életkorban - pontosan **melyik életévben** - alakult ki vakságuk. Természetesen komoly szerepe van a korábbi képzéseknek, továbbá az egyéni képességeknek is. Arról, hogy mi minden

segítségére lehet szükség álljon itt a már említett **129/2002/V. '17./ OM rendelet** vonatkozó -9. §^[5] - passzusa:

Az, hogy a rendeletben fogalmazottak közül mi hogyan, hol és milyen módon valósul meg, 'menetközben' fog eldőlni. Problémának látom, hogy a rendelet egyértelmű kijelölései **a számonkérésre vonatkoznak, és nem a tanulás teljes menetére**. Ez utóbbi területet csak a meglehetősen homályos **3. §^[6]** érinti egy szabályzat formájában, mely működéséről, létéről az – általam ismert érintett hallgatók nem tapasztaltak semmit, még 2002 október végén sem.)

Amennyiben vak hallgatók tanulmányaik szervezésének ügyeikben kérik a kortárs-segítőket, útbaigazítást várnak, fontos, hogy precíz és leellenőrzött legyen az az út (ügymenet, helyszín, felkeresendő személy elérhetősége stb.), amit a fogyatékkal élő hallgató hallgatónak önmaga rendez. *Nem lehet őket –próba-szerencse alapján- ide-oda küldözgetni, **mindent a legkonkrétabban kell előkészíteni*** (telefonon ellenőrizni, olykor a helyszínen egyeztetni).

Miközben nem a diáktanácsadónak feladata a rendeletben leírtakat megoldani, esetükben is az 'átirányítás' (a Diáktanácsadóban érdeklődő hallgató megfelelő helyre irányítása) pontos információ, a szükséges segítség nélkül számunkra is elutasítást, magára hagyást jelent.

5. Tudnivalók a hallássérültekről

5.1. Néhány szó a siketekről és nagyothallókról

Ami a megnevezéseket illeti viszonylag kedvező helyzetben vagyunk hiszen az olyan sok negatív konnotációval terhelt 'süket' szónak van egy használható párja: a 'siket', mely mindenki számára érthetően jelzi, hogy halláskárosodásról van szó.

A hallási fogyatékoság állapotjellegű, organikus ill. funkcionális elváltozás, mely egy visszafordíthatatlan állapot. 'A **siketség** élettani szempontból a hangérzékelés teljes hiányát jelenti, ide tartoznak azok is, akik zörejt és hangot még némileg érzékelnek, de auditív kommunikációra képtelenek' tudósít Litavec Anna^[7], akinek tanulmánya szolgál e fejezet alapjául. Ezzel szemben a **nagyothallók** - hallókészülékkel vagy anélkül - képesek hallás után kommunikálni, közülük legtöbbször megbízható módon tudnak írni és olvasni.

5.2. Kommunikációs lehetőségek

A hallássérültek kommunikációjában a látott világ óriási lehetőségeket jelent (azzal a megszorítással, hogy mindezek 'működéséhez', odanézés - és természetesen világítás - szükséges). Hasonló jelentőséggel bírnak az egyéb érzékszervek által továbbított „üzenetek”.

A siketek nagy része használja a **jelnyelvet**, mely gesztusokon alapuló vizuális típusú nyelv. Használatáról nagy viták dúlnak szakmai berkekben. Ezt az érintettek számára oly természetesen adódó megoldást nem tanítják - még siketekre szakosodott gyógypedagógusoknak sem - nem is szólva a spontán már jelelő gyermekekről; így nincs esély többé-kevésbé egységes - bár elsőként megjelenő, de a többségi társadalom számára 'második nyelvként' való - fejlődésére. A **vokális nyelven** történő kommunikáció kizárólagos kialakítását több szakember - és a tanácsaikat követő szülők többsége - előtérbe helyezi. A **SINOSZ** (Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége) 'anyanyelvként' védi a jelnyelvet, szerintük ezen tudnak - igaz, hogy csak a siket társadalom tagjai - spontán, kreatív módon kommunikálni. (A helyzet elrendezetlenségére jellemző, hogy noha iskolai képzésben használatát nem tanítják, a törvény előírja a jeltolmácsolás biztosítását igény esetén.)

(Korai fejlesztéssel, és óriási erőfeszítéssel képes a siketek nagy része - meglehetősen jól elsajátítani a verbális nyelvet. Artikulációjuk azonban sokak számára nehezen érthető. Csak

remélni lehet, hogy a jelnyelv elfogadása és kifejlesztése létrehozhatna egy megfelelő összekapcsolódást a verbális kommunikációval.)

5.3. Gyakorlati tanácsok

Bár a látás- és mozgássérült hallgatókhoz képest nagyon kevés siket ill. súlyosan hallássérült hallgató tanul egyetemünkön^[8], érdemes az övelük való kapcsolattartáshoz szükséges kérdésekkel is foglalkozni.

Siket emberek, ha tudnak verbálisan kommunikálni, kizárólag - és hallássérültek nagymértékben - a hangos beszéd optikai képére támaszkodnak, vagyis '**szájról olvasnak**'. A szájról olvasás sikere nemcsak a halláskárosodott személy képességeitől, vagy hallásmaradványának fokától függ, hanem több külső körülménytől, magától a beszélőtől is.

A szükségleteknek megfelelő **fényviszonyok** akkor jönnek létre, amikor a fényforrás a beszélővel szemben van. Az **ideális távolság** a beszélő és a szájról olvasó között 5-10 méter. Lényeges a **jó artikulációs kép**, egyaránt hátrányos a **túlzott szájmozgás** vagy a zárt szájállás. Lehetetlen a szájról olvasás, ha a beszélő a szája előtt tartja a kezét. A ideális **beszédtempó** normál vagy kissé lassabb. A hadarás zavarja, sőt akár lehetetlenné is teszi a szájról való olvasást. A suttogás és a kiabálás egyaránt torzít, optimális **normál hangerővel** beszélni. Jelentősége van annak is - különösen hallókészüléket viselő hallgatóknál, hogy **mennyire zajos a környezet**.

Esetükben is megengedhetetlen a 'hátuk mögött' való, pláne a róluk folyó beszélgetés. Nagy türelmet igényel a velük való kommunikáció, célszerű tapintatos **rákérdezéssel** meggyőződni, hogy megértették-e amit korábban elmondtunk nekik.

Ismerjük meg **29/2002/V.17./ OM rendelet** vonatkozó 8.§-t. ^[9]

Amennyiben jeltolmáccsal, vagy a beszédünket számára érthetővé tevő hozzátartozóval, érkezik valaki, fontos megtalálni azokat a gesztusokat, mellyel úgy fordulunk a hallgató felé, hogy érezze, neki szánjuk mondanivalónkat.

6. A mozgássérültek világa

6.1. Különböző megnyilvánulási módok

A **mozgássérültség** változatos képet mutat.

Gyakran a 'béna' -negatív konnotációval társult- szót társítják a mozgássérültség fogalmával. Azonban gyakran a görcsös túlmozgás a jellemző, vagy egy végtag hiánya áll fenn. Vannak olyan mozgásszervi megbetegedések, amelyeknél a fájdalom érzése gátolja meg a mozgást, esetleg gerincferdülés vagy egyéb torzulás áll fenn, s vannak a veleszületett - netán a szülés folyamán létrejött - károsodások, pl. Litter-kór, - melyeknél egy személynél is többféle zavar fenn áll: bénulás, túlmozgás, beszédzavar - s még lehetne folytatni a sort.

Az egyetemi tanulmányok végzése szempontjából lényeges, hogy - a halmozott sérüléseket kivéve - a **tananyag elsajátítása** terén nincs lényeges akadály. Kérdés azonban, hogy a mozgássérült hallgató **fizikailag eljut-e** oda, ahova kellene, eléri-e a szükséges könyveket stb.-t. Az akadályokat itt nemcsak maga a mozgássérültség jellege, fokozatai, hanem a közlekedés, a megfelelő **építészeti megoldások**, az **infrastruktúra**, a mozgáshoz elegendő **tér** hiánya jelentheti.

6.2. Gyakorlati kérdések, tanácsok

Ha a mozgássérültség foka nem túl nagy - pl. mikor az esztétikai szintet alig meghaladó kis károsodásról van szó pl. sántít vagy biceg valaki - akkor gyakorlatilag alig van probléma. A súlyosabb esetekben már nem érvényes a 'Mohamed és a hegy' közismert mondás adta lehetőség, mert ilyenkor 'Mohamed hegygé válik'. Mit jelent ez a

gyakorlatban?

Számítsunk arra, hogy egy mozgássérült embernek az átlagosnál feltehetően **nagyobb térre** van szüksége, a felesleges székeket, holmikat helyes eltolni az útjából. Ha **mankót vagy botot** használ, számítsunk arra is, hogy ezeket valahol elhelyezi. Hagyjunk **időt**, hogy kifújja magát! Aki **tolókocsit** használ nyilván előre érdeklődik a helyzetről, ezért jó, ha magunk is alaposan körülnézünk a terepen. (Vannak helyzetek, amelyek egy erős kísérelő segítségével áthidalhatóak, ne csodálkozzunk, ha pl. kísérelő előzetes felmérést 'főpróbát' tart). Ha kísérelővel jön a hallgató itt is figyelni kell arra, hogy **vele és ne kísérelőjével** vegyük fel a kapcsolatot, még azokban az esetekben mikor a kísérelő ellenkező módot sugall. Persze előfordulhat az is hogy a 'hegynek kell felkeresni Mohamedet' egy előzetes egyeztetés után.

A mozgássérültekre vonatkozóan a 29/2002/V.17./ **OM rendelet** 2. paragrafusa vonatkozik. [\[10\]](#)

7. A beszéd és más fogyatékos hallgatók helyzete

Ezen hallgatók problémájának számbavétele csak a kezdeteknél tart. Jellemző, hogy károsodásuk általában '**szemmel nem látható**', illetve alig vehető észre.

A a 29/2002/V. 17./ **OM rendelet** 10. § -a tájékoztat. [\[11\]](#)

III. 8. Mit tehet a Diáktanácsadó a sérült (fogyatékkal élő) hallgatókért?

8.1. Hasonlóságok és különbségek

Talán meglepő, hogy viszonylag nagy terjedelemben foglalkoztam jogi kérdésekkel. Kétségtelenül nagy vívmánya e századnak, hogy létrejöttek olyan törvények melyek - pontosan különbségeiket számbavéve - igyekeznek az **esélyegyenlőség felé** elmozdítani az alaphelyzetből fakadó nehézségeket. A **cél**: az egyetemi diploma megszerzése.

Ugyanakkor a fogyatékkal élő hallgatóink - sorstársaik túlnyomó többségéhez hasonlóan - nem sérültségük tükrében élik meg önmagukat. Ép társaikhoz hasonló tulajdonságaik miatt - fiatalság, jó képességek, érdeklődés, szorgalom- vállalkoznak egyetemi tanulmányok végzésére. Sokan közülük gyakran hangoztatják, hogy ők '**ugyanolyanok**' mint a többiek'. (mint tudjuk, nincs két egyforma ember. Az egyéni és társadalmi élet a '**különbségek**' feszítésében zajlik. Ebben értelmezhető saját helyzetünk, törekvéseik.)

Szólnunk szükséges az **integráció** és a **szegregáció** problematikájáról. Nyomaiban már a középkorban, később egyre jobban elterjedt a fogyatékkal élőkről való gondoskodásnak az a formája, mely során - éppen másságuk alapján - speciális módszerekkel képezték, oktatták őket, amivel igen figyelemreméltó eredmények voltak elérhetőek. Ezen - a maguk korában kétségtelenül haladó és a súlyosabb sérülések esetekben továbbra is fenntartott - intézetrendszerű (szegregációs) megoldásnak nagy hátránya volt, hogy már gyermekkorban elveszett vagy sérült a speciális intézményben bentlakók többségének a családjával való kapcsolata, társulva azzal, hogy elszigetelődtek a többségi társadalomban élőktől. E negatívumok felismerése vezetett el az integráció egyre szélesebb kiterjesztéséhez, melynek jelenleg tanúi vagyunk.

8.2. Hogyan jut el a sérült hallgató a Diáktanácsadóba?

Egy fogyatékkal élő hallgató Diáktanácsadóba való eljutása nem megy végbe egyszerű, spontán módon - mint ahogy másoké sem - addig, amíg ennek rendszere meg nem erősödik. Fontos, hogy **külön figyelem , jól szervezett elérési útvonal biztosított legyen**. Ugyanakkor a fogyatékkal élő fiatalokkal való együttműködés kialakításánál is be kell tartani az alapszabályt, miszerint a segítségre szorulóknak a tanácsot igénylőnek kell 'megtenni az első lépést'. Esetükben viszont számolnunk kell azzal, hogy a fogyatékkal élők - éppen sérültségük miatt - kevésbé értesülnek a szokásos módon: a többi hallgatótársától, a formális -általában megfelelő-információs csatornákon keresztül e lehetőségekről.

Célszerű lenne -akár személyre szólóan- 'kipostázva' – célzottan tájékoztatást adni a Diáktanácsadó szolgáltatásairól (vakok Braille írással, a többiek esetében is biztosítva, hogy 'a kezükbe kerüljön' az anyag). Minden esetben célszerű lenne kidolgozni - és a tájékoztatáshoz hozzáadni - azt a formát, ami az adott fogyatékkal élő esetben a kapcsolatépítéshez segítséget jelenthet: pl.: 'Szívesen felkeresünk, ha neked nehéz idejutni. Telefonálj .' (mozgássérülteknek); "Ha kell, hozzáál magaddal jeltolmácsot" (siketeknél); „Érted megyünk”, „Találkozhatunk máshol is”, „Telefonálj, hogyan gondolod”, stb.)

8.3. A mobiltelefon, az SMS és a sérült hallgatók

Több olyan technikai vívmány jött napjainkra, ami egy-egy fogyatékkal élő személy kommunikációs lehetőségeit megnöveli.

A hallássérültek - pláne a siketek - sokáig nem részesültek a telefon áldásaiban: most üzeneteket tudnak küldeni, sőt fogadni is, a csengés helyett mocorgó kis készüléken. Vakok és mozgássérültek bármikor elakadnak, kezükben van a segítségért folyamodás ügyes kis eszköze a mobiltelefon. (Indokoltnak tartanám, hogy segédeszközként egy jelentős kedvezményrel ingyen jussanak hozzá valamennyien!)

Mindenből következik, hogy érdemes bármelyik csoportnak felvetni a mobiltelefon ill. az SMS útján lehetséges kapcsolattartás lehetőségeit.

8. 4. Mit várhatnak a sérült hallgatók a Diáktanácsadótól?

Mindenek előtt is nagyjából azt, ami a tanácsadó **eredeti profilja**, amit mások is igénybe vesznek^[12] - s ezen belül azt, hogy **speciális** egyéni **szükségleteiket, lehetőségeiket** tekintetbe véve történjék mindez.

Alapfeltétel, hogy a diáktanácsadó munkatársai jól tájékozottak legyenek a sérült hallgatók lehetőségeiről, s azt képviseljék mind az érintett hallgatók, mind az intézmény felé. Konkrét támaszt nyújtsanak – közvetlen vagy közvetett módon, a maguk eszközeivel – valamennyi hozzájuk forduló hallgatónak azon a szinten, amire a hallgatónak szüksége van.

A speciális lehetőségekről tájékoztatást nyújt korábbi tanulmányom (Rupp, 2001).

8. 5. Kortársak és sorstársak

Nyilvánvalóan egy-egy sérült hallgató rendelkezik olyan ismeretanyaggal és tapasztalattal, melynek alapján segíteni tudná a többiek munkáját, (talán mindenekelőtt saját sérültségi csoportján belül). Érdemes lenne, az ilyen hallgatók esetleges jelentkezését elfogadni és beleépíteni a tanácsadó munkájába.

9/ Utószó

Munkámból részben, hogy a terjedelem szabta korlátok miatt is kimaradtak az oly fontos pszichológiai megközelítések (pl. előítéletek, frusztrációs börtönhelyzet, agresszió-regresszió, hospitalizáció, elfojtás, háritás, indulatáttétel - hosszan lehetne folytatni a sort), melyek megismerése, átgondolása segítheti tanácsadást. Nem szóltam a szociális szféra elfogadás-elutasítás mentén mozgó feszültségeiről

A tanulmány kezdetén utaltam az egyszerű 'laikus' gondolkodás szerepére. Hozzáteve még egy adag empátiát és jóakaratot, szerintem bőven elegendő a Diáktanácsadó ilyen estekre is kiterjedő működéséhez.

IRODALOM

Ansari, S. A. & Al Deeb, S. L. (2001) Clinical commentary on: a conceptual proposal for the study of quality of rehabilitation care Disability & Rehabilitation, 23, 210-212.

Bochel, C. & Bochel, H. (1994) Reserching disability: insights from andon the social

model Int. J. Reh. Res., 17. 82-86.

Brodin, J. & Fasth, A (2001) Habilitation, support and service for Young people with motor disabilities. A Swedish perspective. Int. J. Reh. Res, 24, 309-316.

Duvdevany, I. (2001) Parents of adult children with developmental disabilities in relation to their attitudes toward their children's employment. Int. J. Reh. Res., 19. 163-169.

Gannon, P. M. & MacLean (1996) Attitudes toward disability and beliefs regarding support for a university student in quadriplegia. Int. J. Reh. Res., 19. 163-169.

Ittész Ádám (2001) Fogyatékosok a magyar felsőoktatásban. /Rövid helyzetkép - tapasztalatok és információk alapján/. (Szemináriumi dolgozat).

Kállayné, dr., Öry Csilla (1997) Habilitáció és rehabilitáció In: Dr. Rupp Mária (szerk) Személyi segítő könyve. Motiváció, Budapest. 143-169.

Kálmán Zsófia, dr. (1999) Rokkant vagy mozgássérült? És a többiek? Mit fogad el ma a magyar nyelv? Jogot joggal a De Jure Alapítvány Híradója. 8-13.

Kiss István (2001) Feljegyzés a Felsőoktatási Fogyatékosügyi Bizottság 2001. május 3-i üléséről (kézirat).

Könczei György (1992) Fogyatékosok a társadalomban. (Újabb adatok a kitaszítottság anatómiájához). Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Litavec, Anna (1997) Ismeretek hallássérültekről. In: Dr. Rupp Mária (szerk.): Személyi segítő könyve. Motiváció, Budapest 119-141

Lifshitz, H. & Naor, M. (2001) Student teachers willingness to mainstream pupils with special needs in relation to track and severity of disability. Int. J. Reh. Res. 24. 143-148.

Lysack, C. (1997) Modernity, postmodernity and disability in developing countries. Int. J. Reh. Res. 20, 121-128.

Névery Katalin (1997) Útmutató vak embereket segítőknél. In: Dr. Rupp Mária (szerk) Személyi Segítő könyve Motiváció Budapest, 105-118.

Rupp Mária, dr.: (1985) Pályaszocializáció és rehabilitáció szociális gondoskodás. 1. szám 62-91.

Rupp, Mária, dr. (2001) Sérült hallgatók az Eötvös Loránd Tudományegyetem (kézirat)

Thompson, D. L., Thomas, K. R. & Fernandez, M. Sylvia (1994) The Americans with Disabilities Act: Social policy and worldwide implications for practice, Int. J. Reh. Res., 17. 109-121.

Van Acker, Myriam (1991) Handicapped Students at the University of Leuven (Belgium), (Manuscript)

Voll, R. (2001) Aspects of the quality of life of chronically ill and handicapped children and adolescents in outpatient and inpatient rehabilitation. Int. J. Reh. Res. 24. 43-49.

Wetstein-Kroft, S. B. & Vargo, J. W. (1984) Children's attitudes towards disability: A review and analysis of the literature. Int. J. for the Advancement of Counseling, 7. 181-195.

[1] A tanulmány a felsőoktatás területén tevékenykedő *kortárs segítő* képzéséhez szolgáló segédanyagként készült, még a konferenciánkat megelőző időszakban. Rövidített formában közöljük

[2] Könczei, 1992

[3] a következő 4 fejezet Dr. Rupp Mária (szerk) Személyi Segítő könyve Motiváció Budapest kiadványra épít

[4] Névery, 1997

[5] lásd ott

[6] lásd ott

[7]

1997

[\[8\]](#) ELTE

[\[9\]](#) lásd ott

[\[10\]](#) lásd ott

[\[11\]](#) lásd ott

[\[12\]](#) ld. Diáktanácsadók a felsőoktatásban (összeállította Rajnai Nadinka) Soros Oktatási Füzetek 2001 145 p.

ÚJ KIHÍVÁSOK AZ INFORMATIKA OKTATÁSBAN: LÁTÁSSÉRÜLT HALLGATÓK A BME-N

**NEW CHALLENGES IN THE INFORMATICS EDUCATION: VISUALLY IMPAIRED
STUDENTS AT BUTE**

PONGRÁCZ KORNÉLIA, PONGRACZ@BME-TK.BME.HU
Műegyetemi Távoktatási Központ

Abstract

In didactical aspect the informatics education of visually impaired students has many specialities. Just think of the simple fact that we sense the 90 percent of the information visually and at the lessons we explain the connections with the help of illustrations, etc. The group of the visually impaired is very heterogeneous, thus we have to take into account that they use different special devices and they have different problems according to how much residual vision they have or can use. In the paper the reader can get to know the advantages and the limits of the special devices, and also the problems arising during the visually impaired students' studies. We can get to know how visually impaired can use their computers, what kind of special peripheries they use and what sort of disadvantages may arise because of the usage of the screenmagnifier and screenreader softwares. At last you can read about our work helping the studies of visually impaired students at BUTE and about the activities of the Support Centre of the Blind.

Összefoglaló

A látássérültek informatikai oktatása oktatás-módszertani szempontból számos sajátosságot hordoz magában, gondoljunk csak arra az egyszerű tényre, hogy az információk 90%-át vizuálisan érzékeljük, az előadásokon ábrák segítségével magyarázunk meg összefüggéseket, stb. A látássérültek csoportja meglehetősen heterogén, ezért figyelembe kell vennünk, hogy különböző segédeszközöket használnak, illetve különböző nehézségeik adódhatnak tanulás-tanítás közben attól függően, hogy mekkora látásmaradvánnyal rendelkeznek, illetve ezt hogyan tudják hasznosítani. A cikkben az olvasó megismerkedhet a speciális eszközök, programok nyújtotta lehetőségekkel valamint korlátokkal, szembesülhet az egyetemi tanulmányok során előfordulható (tanulási) nehézségekkel. Megtudhatjuk hogyan képesek, milyen speciális perifériák segítségével a látássérültek dolgozni a számítógépén, továbbá milyen hátrányok adódhatnak képernyőnagyító vagy képernyőolvasó programok használatából kifolyólag. Végezetül a BME-n folyó látássérültek tanulmányait segítő munkával, a látássérültek tanulmányi irodájának főbb tevékenységeiről olvashatunk.

ÚJ KIHÍVÁSOK AZ INFORMATIKA OKTATÁSBAN: LÁTÁSSÉRÜLT HALLGATÓK A BME-N

PONGRÁCZ KORNÉLIA, PONGRACZ@BME-TK.BME.HU
Műegyetemi Távoktatási Központ

1. A látássérülés fogalmának kifejtése, a látássérülés specifikumai

Látássérültek azok a személyek, akik látásteljesítménye az ép látáshoz (100%) viszonyítva két szemmel és korrigáltan is 0-33% közötti vagy a látótér jelentősen (10-20 fokban) beszűkült.

A látásmaradvány mértéke alapján a látássérültek három csoportját különböztethetjük meg:

1. Gyengénlátók, akik látásteljesítménye 10-33% között van
2. Aliglátók, akik látásteljesítménye 1-10% között van
3. Vakok, akik nem rendelkeznek látásmaradvánnyal

A gyengénlátók látásvesztése nagyfokú, mégis látó típusú életmódot folytatnak. Optikai segédeszközök használata segítségével sikeresen boldogulnak a mindennapokban.

A 10%-nál kevesebb látást is jól lehet hasznosítani, de az aliglátók már a tapintásos ismeretszerzésre is rászorulnak. Ez a minimális látásmaradvány mihez elég és mihez kevés, függ attól, hogy az adott személy miként tanulta meg hasznosítani a megmaradt látását.

Akik nagy tárgyak foltjait tudják csak érzékelni és lokalizálni, illetve azt sem, gyakorlatilag vakoknak tekinthetők. Náluk tapintás (Braille írás és olvasás), valamint hallás útján történik a tanulás és művelődés.

2. Milyen speciális segédeszközöket használnak a látássérültek?

Az oktatás- tanulás szempontjából lényeges eszközök három csoportba sorolhatjuk: az optikai, mechanikus, elektronikus segédeszközök csoportjába. Optikai segédeszközök például a szemüvegek, nagyítók; mechanikus eszközök a pontírógépek, Braille-táblák; elektronikus segédeszközök az optacon, elektronikus olvasókészülék, a számítógép a szükséges speciális perifériákkal kiegészítve.

2.1. Optikai segédeszközök

- Szemüveg: A különleges fénytörési hibák korrekációjának leggyakoribb módja a szemüveg.

- Távcsőszemüveg: Aliglátók számára egy olyan különleges optikai eszköz, ami nagy fényerejű, torzításmentes, különleges lencserendszer. Valójában változtatható gyújtótávolságú teleobjektív, ami közel hozza a képet. Távcsőszemüveggel inkább egyhelyben ülve célszerű dolgozni. Közlekedni nem tanácsos vele, olyan szűk a látótere.[1]
- Nagyító: A jó minőségű nagyító fényereje nagy és nem torzít. A nagyítóerő növekedésével arányban csökken az átmérő és a mélységi élesség (kisebb területet fog be, és csak bizonyos távolságból ad éles képet), tehát nehezebb használni. [1]

2.2. Mechanikus segédeszközök

- Pontírógép: A gép hét billentyűje közül hat a Braille-írás egy-egy pontjának kialakítására, egy pedig a szököz előállítására szolgál. A vak egyszerre nyomja le (a két kéz mutató-, középső- és gyűrűsujja segítségével) az írni kívánt betű pontösszetételének megfelelő billentyűket.
- Braille-tábla: Az egész oldalas táblák mellett elterjedtek a kisebb 4-6 soros táblák is. A táblán való írás lassú, az íráshibák nehezen javíthatók, de aki ismeri a rövidírást, viszonylag gyorsan ír vele, súlya nem jelentős, használata hangtalan.

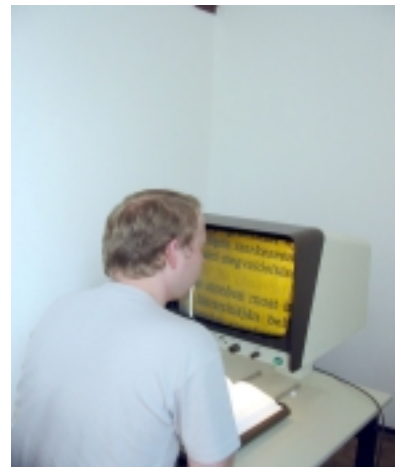
2.3. Elektronikus segédeszközök

- Optacon: Az optacon név a hordozható olvasórendszert jelenti. Egy kis kézikamera segítségével az egyes sorokat lehet megragadni és vibráló miniatűr tücskével egy ún. tapintótérbe átvinni. A kamera által felvett kép a vibrációs térben tapintható.
- Elektronikus olvasókészülék: Egy képernyőből és egy hozzákapcsolt kamerából áll. A kamera alá helyezett tárgyat vagy képet a képernyőn kívánt nagyságúra nagyítva vetíti. Bizonyos olvasó tv-k összeköthetőek a számítógépekkel is.
- Számítógép és speciális perifériák: Bizonyára mindenki előtt ismeretesek a számítógépek előnyei. A számítógép az élet szinte minden területén könnyítést jelent a felhasználók számára, hiszen megkönnyíti az információszerzést, olvasást, írást, kommunikációt, munkalehetőséget biztosít, hobbi célokra is használható, hogy csak néhány dolgot említsek a számtalan lehetőség közül. A legfontosabb dolog meglátásom szerint a látássérültek számára, hogy a számítógép önállóságot biztosít számukra, csökkenti a ráutaltságot a látó embertársakra. Ahhoz, hogy a számítógépet megfelelően használni tudják a látássérült emberek, speciális programokra, perifériákra van szükségük.
- Néhány példa ezekre a speciális kisegítő lehetőségekre:
- Speciális beszélőegység: Magyarországon a vakok körében Aratóék (Dr. Arató András és mtsai, KFKI RMKI SZHK) BraiLab-PC-je terjedt el leginkább. Ez egy több szoftverből álló programcsomagot, és egy a nyomtatóportra köthető hardver elemet tartalmaz. Hangsúlyozza a pontot, a vesszőt, kettőspontot, pontosvesszőt, felkiáltójelet, kérdőjelet is. A beszéd paraméterei is változtathatóak bizonyos mértékig: hangmagasság, sebesség, tagoltság, stb. Sok előnye mellett a BraiLabok hátránya, hogy DOS alatt működnek, és Windows operációs rendszer alatt csak képernyőolvasó programokkal együtt, illetve WinNT, Win2000, XP alatt már nem használhatóak.
- Braille- kijelző: A képernyőn megjelenő szöveges információt alakítja át Braille-be. A felhasználó egy kijelzőn olvashatja el a képernyő üzeneteit. A kijelzőn a pontok helyét a Braille pontrendszernek megfelelően kiemelkedő tüskék jelzik. Magyarországon nem igazán tudott elterjedni, mivel meglehetősen drágák ezek az eszközök.

- Braille nyomtató: Hat vagy nyolc pontos Braille funkcióval rendelkezik. A számítógépen begépelte szöveget alakítja át Braille-be. Olyan nyomtató is létezik, amivel kétdimenziós ún. kontúrgrafika nyomtatható. Ezzel az eljárással geometriai ábrákat, képeket ismerhetnek meg a vak felhasználók.
- Windows alatti képernyőolvasó programok: A képernyőolvasó programok olyan szoftverek, amelyek vak emberek számára hozzáférhetővé teszik a képernyő üzeneteit. Ez történhet hangkártyán, beszélőegységen avagy Braille-kijelzőn keresztül, attól függően milyen eszközt részesíti előnyben a felhasználó, illetve a képernyőolvasó programok milyen eszközöket támogatnak. A legismertebb programok Magyarországon: a Window-Eyes, Wintalker, Jaws for Windows szoftverek.
- Képernyőnagyító programok: Olyan szoftverek, amelyek segítségével a képernyőn található képeket, szövegeket fel tudjuk nagyítani, lehetőség van a kontraszt beállítására, egérmutató méretének megváltoztatására stb., támogatják a windows alatti beszélőrendszereket és/vagy saját, hangkártyán keresztüli felolvasó funkcióval is rendelkezhetnek.

1. kép: Vak diákok windows alapismeretek tanfolyamon

2. kép: Jegyzet olvasása elektronikus olvasókészülék segítségével

3. Oktatás-módszertani kérdések

3.1. Vak hallgató az előadáson

A súlyosan látássérült hallgatók az előadások eseményeit csak hallás útján tudják nyomonkövetni, ezért az előadónak amennyiben táblára vagy írásvetítőre ír, nem szabad elfeledkeznie arról, hogy a leírtakat mindig kommentálja. Természetesen ez a többletmunka nemcsak a látássérült diák miatt térül meg, gondoljunk csak arra, hogy egyik diáknak sem válik kárára ha részletesebb magyarázatot kap az órán. Javasolt az anyagokat, jegyzeteket elektronikus vagy nyomtatott formában már az óra előtt a diák részére rendelkezésre bocsátani, hiszen így lehetősége nyílik a hallgatónak felkészülni az előadásra, jobban meg tudja érteni az előadáson elhangzókat.

3.2. A számítógéppel megsegített tanulás

Az önálló tanulás történhet magnókazetták meghallgatásával, amennyiben a hallgató talál olyan diáktársakat, akik felolvassák számára a tananyagot. Hátránya, hogy körülményes a magnóhallgatás során visszakeresnie, újra meghallgatnia a számára fontos anyagrészeket, valamint a matematikai levezetéseket nehezebb megértenie, mivel muszáj ismételten újra és újra meghallgatnia.

A vak hallgató a síkírást nem képes elolvasni, ezért abban az esetben, ha csak nyomtatott anyag áll rendelkezésére, nélkülözhetetlen számára a számítógép használata.

Szkenner segítségével a nyomtatott szöveget beolvassa a számítógép, majd speciális optikai karakterfelismerő szoftver (pl. a Magyarországon elterjedt Recognita Reader, ill. a Recognita Omnipage Pro) felismeri a nyomtatott szöveget. Ezután olvastathatja fel a diák képernyőolvasó programjával a szöveget. Ennek az eljárásnak hátránya, hogy a Recognita szövegfelismerése függ a nyomtatott szöveg nyomdai minőségétől, minél gyengébb minőségű a szöveg, annál több hibaszázalékkal dolgozik a szoftver. Használata után szükséges egy látó személynek kijavítania a szöveget. Ez a módszer nem alkalmas kézzel írt jegyzetek elolvasására.

A legjobb megoldás az lenne, ha a tanulmányokhoz szükséges könyveket elektronikus formában megkaphatná a hallgató, hiszen így az elektronikus fájlok megfelelő formátumba konvertálása után a beszédszintetizátor segítségével sokkal gyorsabban sajátíthatná el a tananyagot.

Amennyiben elkerülhetetlen, hogy a hallgatónak házi dolgozata, illetve vizsgája során ábrát kell készítenie, illetve megismernie ezt elkészíthetjük egy különleges tulajdonságú műanyagfóliára. Ha a fóliát gumilap fölé kifeszítjük és rá olyan egyszerű eszközökkel mint golyóstoll, ceruza, körző vonalakat húzunk, akkor a nyomás hatására a műanyagon domború vonal keletkezik. Az ábrának tapintással való felismerése, megtanulása nagymértékben eltér a látás útján való tapasztalástól, tanulástól. A tapintással csak igen korlátozott méretű, kicsiny területet lehet "egyszerre látni", így minden ábrát, képet apró részletekből kell felépítenie a vaknak. Sok esetben a látót kimondottan segíti, ha egy-egy ábrát, rajzot megnéz. A vak számára egy ábra esetleg sokkal bonyolultabbá teheti a megértést.

Hogyan tudja a képleteket leírni számítógépén a látássérült hallgató? Sok időt venne igénybe, ha szövegesen írná le a képleteket, ezért erre megoldást jelenthet az a tananyagátírási módszer, amely során az elektronikus formában átírt tananyagokban a képleteket plain TeX-ben vagy LaTeX-ben írjuk le. A TeX egy olyan fejlett programozási lehetőségekkel ellátott szövegtördelő és -szedő program, amely lehetővé teszi, hogy átlagos felhasználó tetszőleges szöveget művészi módon, nyomdai minőségben állítson elő saját számítógépén. Matematikai formulákkal gazdagon ellátott szöveget nagyon egyszerű vele szedni, sok egyszerű szövegformázó parancsot tartalmaz, amelyekkel bonyolult formátumokat is ki lehet alakítani.

Példa erre:

$$\frac{x^2}{x+1} + \frac{7}{x^3} = 5$$

Ez a matematikai képletet a következőképpen tudjuk LaTeX-ben leírni:

$$\frac{x^2}{x+1} + \frac{7}{x^3} = 5$$

Természetesen nem ez az egyetlen átírási mód, de nem árt elkerülnünk azt a módszert, amellyel sok vak diák él, nevezetesen mindenki a saját maga által kidolgozott jelölésrendszert használja, hiszen így a diákon kívül senki sem tudja értelmezni az általa leírtakat.

3.3. Vak diákok vizsgáztatása

Mindenképpen eredményesebb, ha szóban folyik a látássérült diák számonkérése. Ha elkerülhetetlen az írásbeli vizsgáztatás, figyelembe kell venni, hogy egy vak személynek több időt vesz igénybe az írásbeli feladatok megoldása, mint a látóknak. A kérdéseket valakinek fel kell olvasnia a számára, látást is igénylő feladatoknál a feladatok értelmezése is sok időt vehet igénybe.

Ha a diák dolgozatát Braille-ben írja, akkor fel kell kérni egy külső személyt, hogy írja át a dolgozatot, vagy a dolgozat megírása után felolvashatja a leírtakat maga a látássérült diák is. További lehetősége a vizsgáztató tanárnak, ha valamilyen számítógép, pl. laptop használatát biztosítja a diáknak. Természetesen a megfelelő speciális perifériákkal egyetemben. Ebben az esetben lehetőséget kell adni a hallgatónak a számítógéppel való ismerkedésre, hiszen előfordulhat, hogy a rendelkezésre álló gép billentyűzete, bizonyos funkciói eltérnek az általa megszokottól.

Fontos, hogy ne kivételezzenek a látássérült diákkal tanárai. Ne sajnálatból, szánalomból adjanak neki kegyelem jegyeket. Mérlegelni kell azonban, hogy a látás hiánya mellett is megoldhatók-e a kért feladatok. Ügyelni kell arra, hogy ne legyenek irreális elvárásai a tanároknak a diákkal szemben. Például: "Rajzold fel a táblára a ...diagramot!"

3.4. Számítógép labor: Hogyan tud aktívan részt venni a hallgató az órán? Mennyi segítséget adjunk neki? stb. Különböző számítógépes programok, platformok használatának nehézségei miben rejlenek?

A hallgató magától érthető módon aktívan részt tud venni a laborban, de természetesen csak abban az esetben, ha ehhez szükséges speciális feltételek biztosítottak számára, tehát rendelkezésére áll egy olyan számítógép, amire feltelepítették a szükségeseknek megfelelő speciális szoftvereket, valamint a laborvezető lehetőséget biztosít számára a laboron kívüli időpontokban a laborban használatos programok használatának megtanulására, hiszen a képernyőolvasó programok és az egér mellőzése meglehetősen korlátozzák a felhasználót a programok kínált funkciók maximális kihasználásában, illetve nem árt, ha a tanár több figyelmet tud szentelni a diákra a gyakorlatok során.

Nagyító programok használata során a többszörös nagyítás miatt a számítógép képernyőjén az aktuális programnak mindig csak egy kis részletét láthatják a gyengénlátók, ezért nehézkes és időigényes számukra a programokban történő tájékozódás, információk megkeresése.

A képernyőolvasó programok nem tudják kezelni a grafikus elemeket, a grafikus felület megnehezíti a vak felhasználók számára a programokban történő tájékozódást. Míg mi szemünkkel végigpásztázuk a felületet és rögtön kiszúrjuk a keresett elemet, addig a vak felhasználónak fel kell olvasatnia, akár többször is, az adott helyen található menüpontokat, szöveget, hogy megtalálja a keresett elemet. A programozás során fontos, hogy minél több

információ jelenjen meg a képernyőn, így könnyebb átlátni a programunkat, és kijavítgatni az esetleges hibákat, de a képernyőolvasóknál viszont előfordulhat, hogy nem tudják értelmezni a túl kicsi felbontású képernyőt.

4. Látássérültek Tanulmányi Irodája a BME-n

Az Európai Unió Leonardo da Vinci programjának EVIS projektje keretében (Informatics Education for Visually Impaired Students = Látássérült fiatalok egyetemi informatikai oktatása, 1997-2000) az elmúlt évek folyamán megteremtődtek a személyi, tárgyi és szakmai feltételei a látássérült fiatalok informatika szakos képzésének.

Az iroda tevékenységi köre:

- A látássérült hallgató tanulmányainak segítéséhez hozzátartozik a speciális segédeszközök használatának megtanítása, életvezetési tanácsadás, tájékozódás tanítás, stb, ezzel is azt a cél szolgálva, hogy kikerülve az egyetemről képes legyen az önálló és sikeres életvezetésre.
- Tananyagátírás: Tanulmányokhoz szükséges jegyzetek, könyvek beszerzése, szkennelése, elektronikus formába átalakítása
- Kapcsolattartás a látássérült diákokat tanító tanárokkal: (közös beszélgetések, kiadvány, kérdőívek): Igény esetén közös beszélgetésre invitáljuk a tanárokat, valamint az érdeklődő tanárok számára 2001 tavaszán elkészítettünk egy néhány oldalas információs füzetet a látássérültekről, speciális segédeszközökről
- Speciális eszközök használatának biztosítása: A látássérült diákok számára a kialakítottunk egy vakok és gyengénlátók számára adaptált munkaállomást, amely lehetővé teszi a számítógép használatát mind hangos képernyőolvasó, mind nagyított kép formájában. Az eszköz a Windows operációs rendszer alatt futó programok vakok számára készült adaptációinak mindegyikét tartalmazza (Window-Eyes, WinTalker, Jaws for Windows programok).
- Szakmai tanácsadás: Egy olyan módszertani és forrásközpont kialakítása a célunk, amely a látássérülésből adódó kérdésekben, nehézségekben hathatós segítséget nyújthat az érintetteknek, segítő szakembereknek, érdeklődőknek mind az oktatás, mind a foglalkoztatás területén. Igény esetén vállalunk Felvilágosítást, tanácsadást más intézmények látássérült hallgatói segítését szervező koordinátorok számára, tananyagátírást, szemináriumok, előadások tartását, hallgatói segítő felkészítését, stb.
- Felvételi speciális körülményeinek biztosítása: Különös hangsúlyt fektetünk arra, hogy lehetővé tegyük a felvételiző diáknak a választást, a számára leghatékonyabban és legeredményesebben használható írásmód, illetve eszköz használatára (számítógép, Braille-írás, nagyított síkírás, olvasó TV stb.), továbbá több időt kap a feladatok megoldására.
- Tanfolyamok szervezése és tartása: A felsőfokú tanulmányokhoz szükséges számítástechnikai ismeretek és számítógép-használat tanítása tanfolyamokon; igény esetén felvételi előkészítő tanfolyamok szervezése matematikából, fizikából.

Irodalomjegyzék:

1. Paraszky Sára: Közelről nézve a gyengénlátó gyermek